

STUDIU ISTORIC

ÎN VEDEREA RELEVARII POSIBILITATILOR DE CONSTRUIRE **PIATA MUNTENIA 1 PITESTI ARGES**

Comparație imagine la 60 de ani diferență

STUDIU ISTORIC

ÎN VEDEREA RELEVARII POSIBILITATILOR DE CONSTRUIRE **PIATA MUNTENIA 1 PITESTI ARGES**

Întocmit,

dr. arh. Anca Mihaela Coşa
Ordinul Arhitecţilor din România 711

arh. Adrian Coşa
Ordinul Arhitecţilor din România 710
Specialist Ministerul Culturii 578S

decembrie 2021

1. IDENTIFICARE

1.1. Cod LMI

Imobilul studiat – PIAȚA MUNTENIA 1 - nu are cod LMI, nu este cuprins ca monument istoric în sine. Aparține însă zonei protejate cu valoare istorico-arhitecturală, în raza de protecție a monumentului istoric ”Casa Armatei” cod LMI AG-II-m-B-13420, ”Casa I.I.Purcăreanu, ulterior Ateneul Popular” cod LMI AG-II-m-B-13453 și ”Grădina Publică” cod LMI AG-II-m-A-13401.03.

1.2. Categorie

Imobil – teren și construcții în cadrul unei zonei protejate cu valoare istorico-arhitecturală, în raza de protecție a unor monumente istorice.

1.3. Denumirea oficială

Piața Muntenia 1 Pitești, Argeș

2. LOCALIZARE ADMINISTRATIVĂ

2.1. Stat

România - RO

2.2. Județ

Argeș - AG

2.3. Oraş -

2.4. Sat -

2.5. Comuna -

2.6. Numele străzii

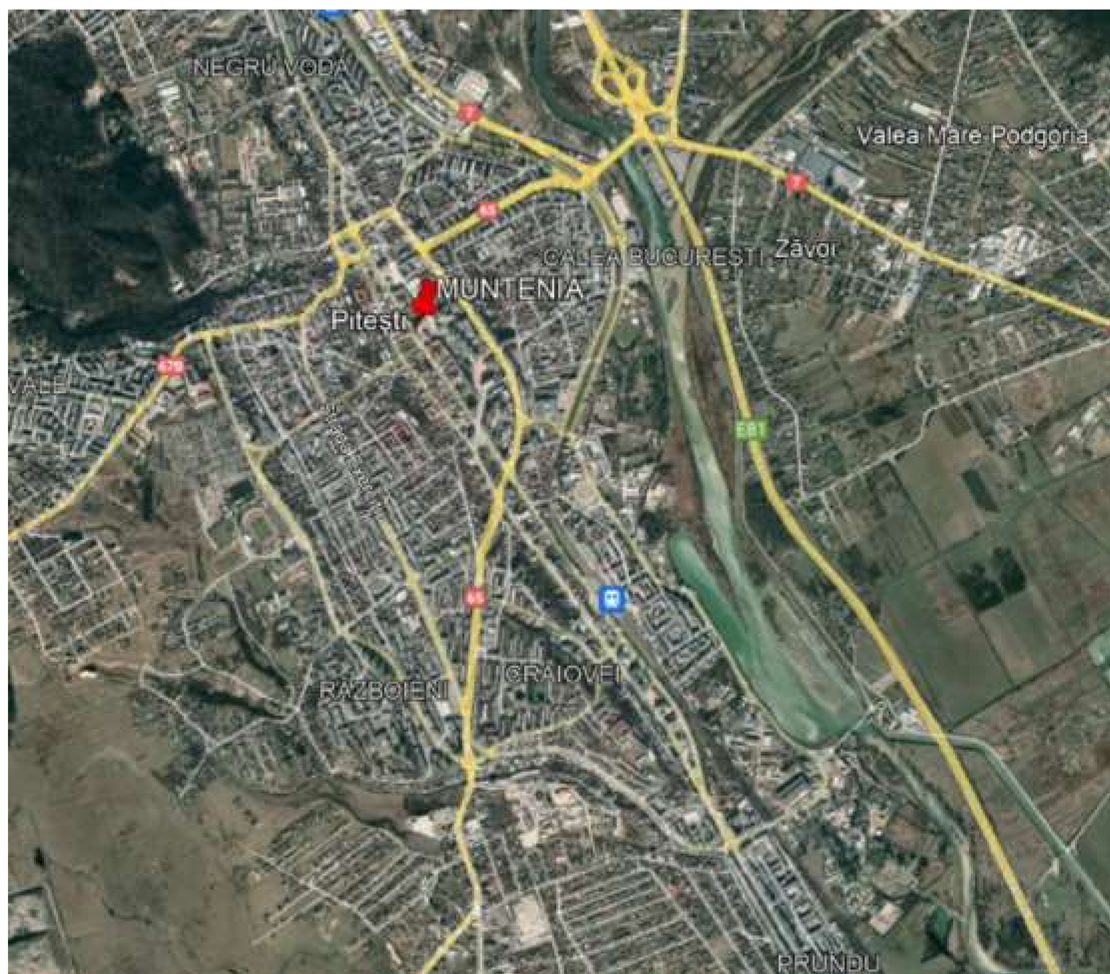
Piața Muntenia

2.7. Adresa poştală

Piața Muntenia 1

2.8. Localizare anterioară

Strada Domnița Bălașa / bulevardul Regele Ferdinand 1930
Locația Piața Muntenia 1 este identificată în planurile vechi după biserica Sf. Nicolae, demolată în perioada comunistă, 1963.

Planul de situație al orașului Pitești 1930-1932, cu localizarea amplasamentului studiat[1]

2.9. Coordonate geografice

Latitudine: 44°51'24.13"N
Longitudine: 24°52'19.80"E

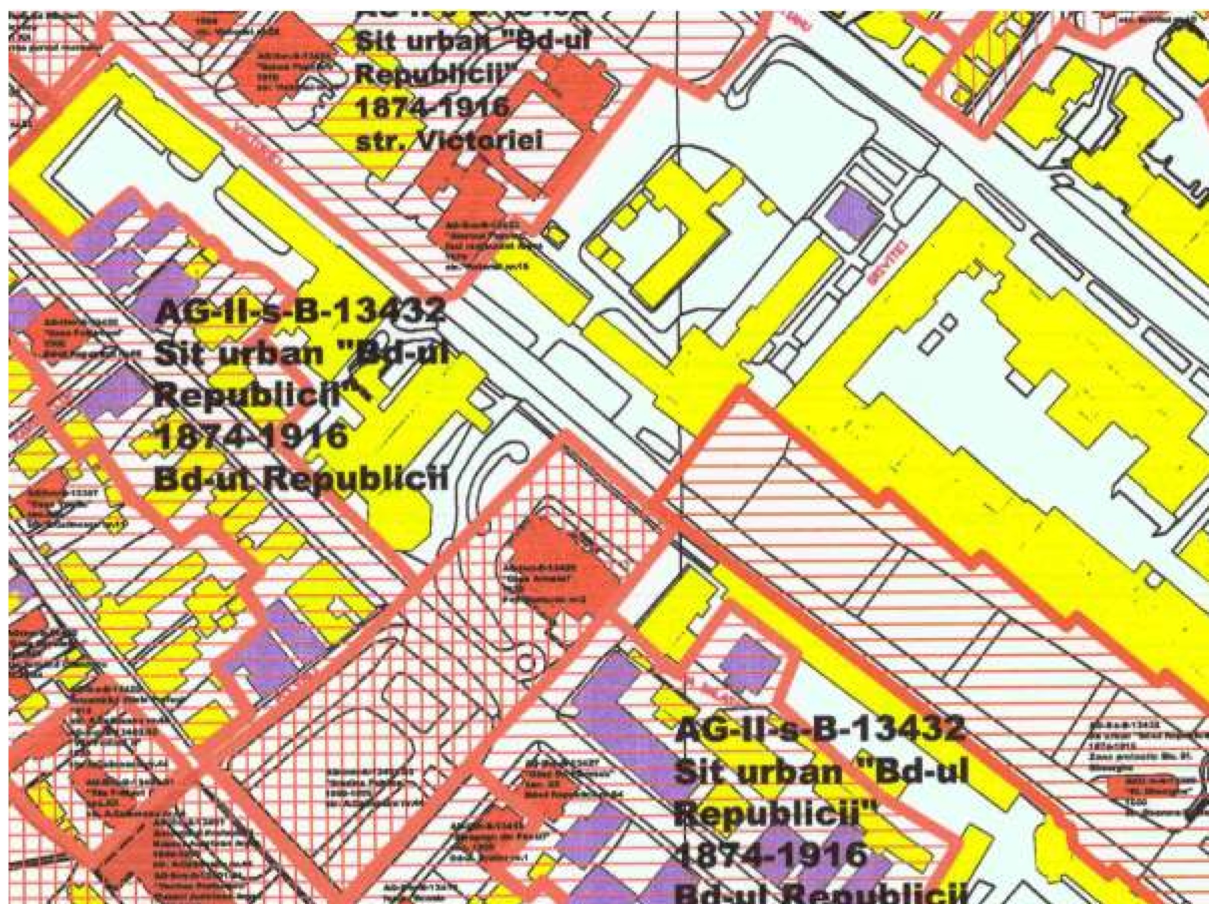
2.10. Referințe privitoare la zona de protecție

Imobilul studiat nu face parte din situl urban ,,B-dul Republicii,, Pitești AG-II-s-B-13432 sec. XVI-XX. Acesta conține în compunerea sa și Piața Muntenia alături de: ”Casa Armatei” cod LMI AG-II-m-B-13420, ”Casa I.I.Purcăreanu, ulterior Ateneul Popular” cod LMI AG-II-m-B-13453 și ”Grădina Publică” cod LMI AG-II-m-A-

1 PUG Pitești Studiu istoric

13401.03.
Deasemenea, imobilul studiat suprapune parţial situl arheologic înregistrat în Repertoriul Arheologic Naţional sub codul RAN 13178.01, punct: Biserica Sf. Nicolae şi Sf. Pantelimon (Biserica cu ceas), perioada: epoca medievală târzie, categoria: religios, ritual şi funerar, **fiind identificat în planurile vechi după locaţia acesteia.**

Imobilul studiat se învecinează în proximitate şi cu Situl urban de importanţă locală sec. XVI-XX - ,,B-dul Republicii,, Piteşti AG-II-s-B-13432 sec. XVI-XX.

În vecinătatea apropiată au locaţiile următoarele monumente istorice:

81	AG-II-m-A-13390	Biserica Domnească "Sf. Gheorghe”	Str. Bălaşa Doamna 2	1656
93	AG-II-a-A-13401	Ansamblul vechii Prefecturi	Str. Călinescu Armand 44	1898-1899

94	AG-II-m-A-13401.01	Vechea Prefectură, azi Muzeul Judeţean Argeş	Str. Călinescu Armand 44	1898-1899
95	AG-II-m-A-13401.02	Parc	Str. Călinescu Armand 44	1898-1899
96	AG-II-m-A-13401.03	Grădina Publică	Str. Călinescu Armand 44	1898-1899
124	AG-II-m-B-13420	Casa Armatei	Piaţa Muntenia 2	1938
125	AG-II-a-A-13421	Ansamblul bisericii "Sf. Treime" - Beştelei	Str. Primăverii 7	1654
170	AG-II-m-B-13453	Casa I.I. Purcăreanu, ulterior Ateneul Popular	Str. Victoriei 16-16A	1874,ref.1900, 1930

2.11. Identificare cartografică

Municipiul Piteşti este situat în partea centrală a judeţului Argeş, Muntenia.

Municipiul Piteşti este centru industrial şi social cultural al judeţului şi unul din puternicele centre industriale ale ţării, este important nod de comunicaţie rutieră şi feroviară, el deţine şi funcţia de centru coordonator politico-administrativ şi cultural al judeţului Argeş.

La nivelul judeţului Argeş, municipiul Piteşti prezintă legături rutiere cu localităţile învecinate prin 12 drumuri publice din extravilan (DN65 spre Slatina, DN67B spre Drăgăneşti, DJ703 spre Cocu, DN7 spre Rm. Vâlcea, DN7c spre Curtea de Argeş, DN73 spre Câmpulung, DN7 spre Bucureşti s.a.).2

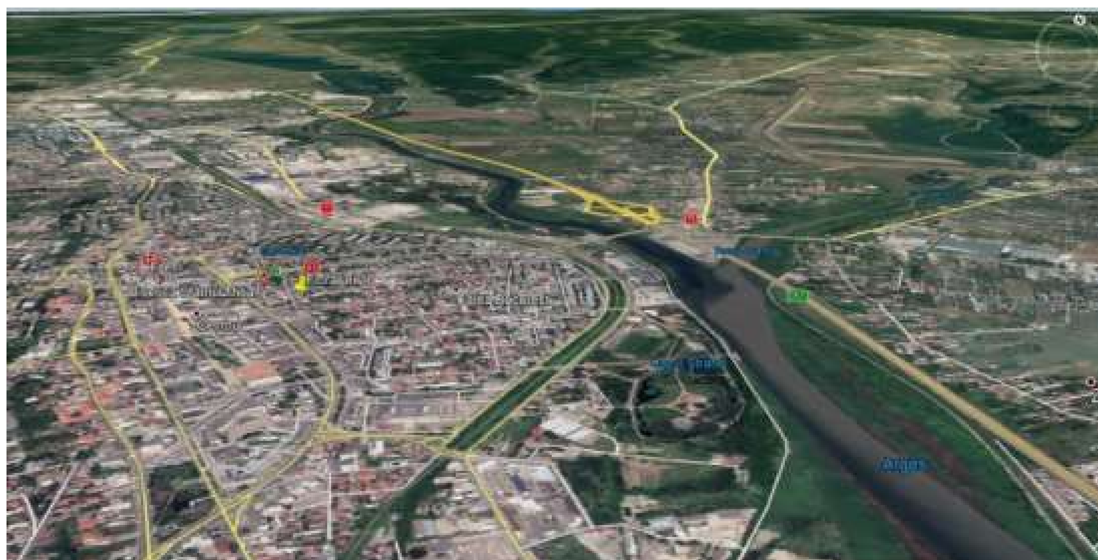
2 PUG REACTUALIZARE PLAN URBANISTIC GENERAL MUNICIPIUL PITESTI / JUDEŢUL ARGES / 2012 REVIZIA 6 7

P.U.G. municipiul Pitești, zonificare funcțională

CARACTERISTICILE RELIEFULUI Din punct de vedere geomorfologic, municipiul Piteşti este aşezat la limita dintre Piemontul Getic şi Câmpia Română, în zona de tranziţie denumită Câmpia Înalta a Piteştilor. Situat la confluenţa râului Argeş cu râul Doamnei, oraşul Piteşti, s-a dezvoltat pe zona terminală estică a Platformei Cotmeana, unde râul Arges a săpat pe malul drept mai multe terase. Pe treptele de racordare dintre terase, adică pe versanţi, în anumite puncte s-au produs alunecări şi prăbuşiri de teren, fenomene ce au condus la conturarea unor zone instabile, improprii amplasării construcţiilor. Terasele oraşului sunt fragmentate de numeroase văi din care cele principale sunt: Valea Rea (Găvana) Trivale, Geamana Mică, Geamana Mare ş.a3

3 PUG

Vederi din satelit

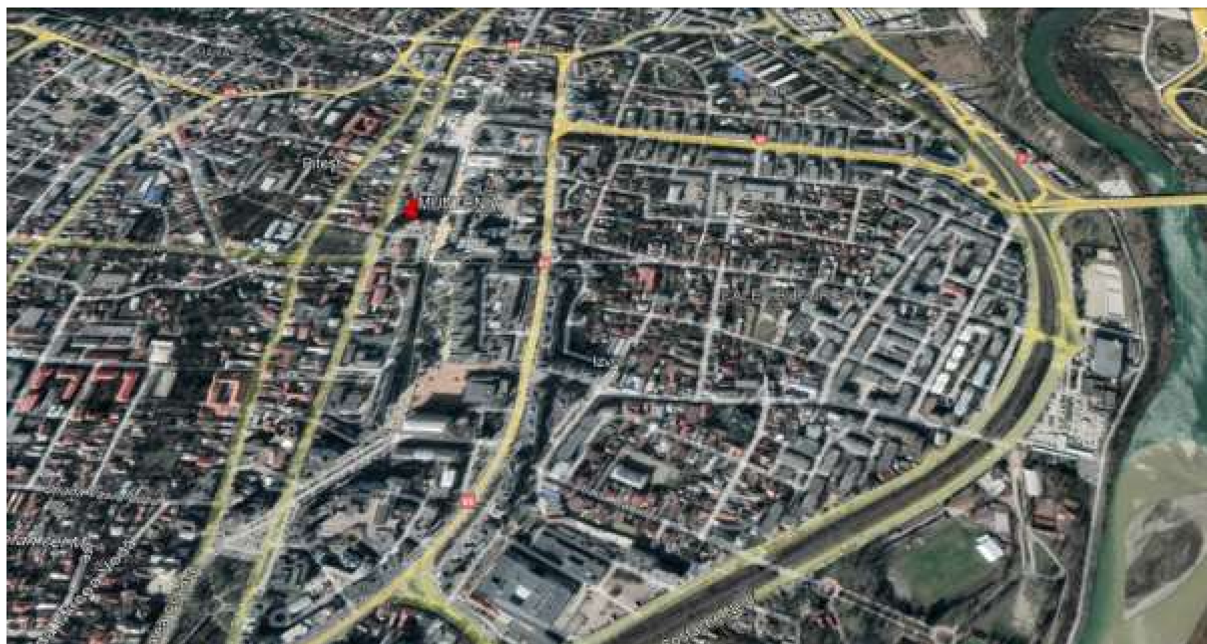
REŢEAUA HIDROGRAFICĂ Reţeaua hidrografică a municipiului Piteşti este format din Râul Arges impreună cu principalul lui afluent râul Doamnei şi pâraiele Bascov, Valea Rea (Gavana), Trivale, Geamăna Mică (Turceşti) şi Geamăna Mare.

Râul Argeş străbate oraşul în partea nord-estică şi are o lungime de cca. 10,6 km pe teritoriul municipiului Piteşti, din care 3,0 km o constituie acumularea Piteşti. Intravilanul este dezvoltat pe malul stâng al râului Argeş. Râul este este regularizat pe o lungime de cca. 3,2 km, în amonte de podul de pe DN7 până la confluenţa cu pârâul

Bascov. În aval de podul de pe DN7 se află acumularea Piteşti al cărei dig de pe malul drept, care apără municipiul, este executat la clasa a II-a de importanţă, iar digul malului stâng este executat la clasa a III-a de importanţă.

Extras PUG

TERASELE pe care este plasat oraşul, aflate la confluenţa râului Argeş cu râul Doamnei, a Podişului Getic cu Câmpia Română, alcătuiesc vatra unei îndelungi experienţe de locuire. Nucleul iniţial al aşezării s-a constituit pe terasele fluviatile din dreapta râului Argeş, dispuse sub forma unui amfiteatru cu deschidere estică, în timp, aşezarea extinzându-se longitudinal pe direcţia NV – SE, paralel cursului râului Argeş.

În ordinea descrescândă a altitudinii medii a acestor terase, aceste aşezări împreună cu oraşul vechi de până la 1940 sunt următoarele: Smeura (350 m); Trivale – Papuceşti (333 m) – cuprinzând cartierele: Trivale şi Războieni; Exerciţiu (300 m) – cuprinzând cartierele: Craiovei – Exerciţiului – Banatului – Traian – Teilor – Mărăşeşti – Găvana; Vatra oraşului până la 1940 (277 m), pe aceeaşi altitudine, situându-se cartierele: Gara de Sud, Petrochimiştilor, Piteşti Nord şi platformele industriale din nord şi sud;

Terasa de luncă (255 m) incluzând cartierele: Calea Bucureşti, Câmpineanu, Eremia Grigorescu, Viilor şi lacurile de acumulare: Bascov – Piteşti N, Piteşti – Prundu, Goleşti – Călineşti4

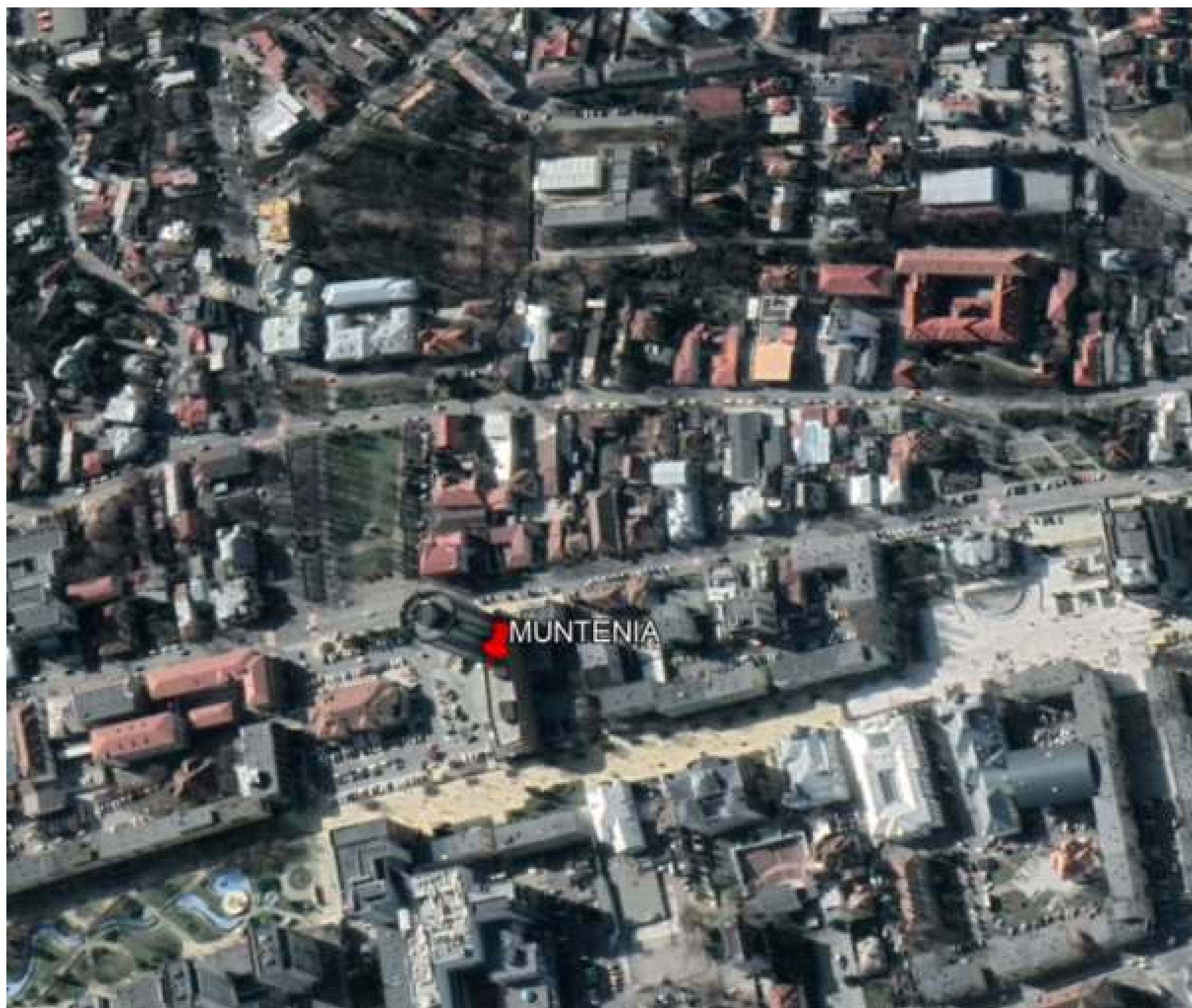
CIRCULAŢIA RUTIERĂ Reţeaua stradală actuală prezintă, în linii mari, o structură octogonală orientată după cele două axe naturale, axa paralelă cu râul Argeş şi axa perpendiculară pe acesta, de mai mică importanţă. În municipiul Piteşti converg 12 drumuri publice din extravilan. Aceste drumuri reprezintă 4 penetraţii cardinale: Bulevardul Petrochimiştilor la sud, Calea Bucureşti la est, Bulevardul Nicolae Bălcescu la nord şi Strada Craiovei la vest.

Geometria radial concentrică a reţelei generează un bulb central de reţea suprasolicitat

4PUG Studiu Istoric

de trafic, oraşul având şi o accentuată dezvoltare longitudinală, pe direcţia nord-sud, pe circa 12 km lungime. În ceea ce priveşte numărul de autoturisme, municipiul Piteşti este unul dintre oraşele cu cel mai mare număr de autoturisme raportat la mia de locuitori. Caracteristica reţelei stradale este structura geometrică dezvoltată longitudinal pe direcţia N - S, pe axa Drumului Naţional 7. În zona centrală a oraşului, precum şi în zona traversării Râului Argeş, se concentrează toate penetraţiile şi drumurile de tranzit spre Bucureţti, Slatina, Craiova, Câmpulung - Braşov, Curtea de Argeş, Râmnicu Vâlcea, Drăgăşani.5

TRAMA STRADALĂ actuală în care este inclus amplasamentul

5 PUG Pitești

3. TIP PROPRIETATE

3.1. regim juridic

Imobil teren / construcţii situat la adresa:
judeţul **ARGEŞ** municipiul **PITEŞTI** strada **PIAȚA MUNTENIA** nr. **1**
Corpul de proprietate conţine trei cărţi funciare:
Cartea funciară **99591** pentru suprafaţa de 4547mp
Cartea funciară **99661** pentru suprafaţa de 2630mp
Cartea funciară **99663** pentru suprafaţa de 375mp
Intavilan domeniu privat, proprietar SC ATU NOVO CONSTRUCT SRL. Pentru CF 99591 există alți doi coproprietari cu cote apropiate de 0,01.

Situarea terenului faţă de străzile adiacente _ **PIETONALUL CENTRAL – PIAȚA MUNTENIA şi BULEVARDUL REPUBLICII_**

Corpul de clădire cel mai avansat faţă de limita proprietăţii la stradă se află la _ **0,00m** de pietonalul central și **6,60m** spre Bulevardul Republicii
- Distanţele minime ale construcţiilor faţă de vecinătăţi sunt:
- la EST 22,90 m faţă de limita de proprietate – Proprietate publică Piața Muntenia
- la VEST 0,00 m faţă de limita de proprietate – Proprietate publică alee bloc
- la SUD 6,60 m faţă de limita de proprietate – Domeniul public Bulevardul Republicii

- la NORD 0,00 m faţă de limita de proprietate – Domeniul public Pietonalul central, strada Victoriei.

3.2. Categoria funcțională

Folosința actuală : complex hotelier
Destinația stabilită conform PUZ 204/2004 – LA2-zonă destinată funcțiunilor cu caracter central, serviciilor și locuințelor.

4. DATARE

4.1. Datare prin perioade mari istorice/secole

Epoca medievală (secolele XIII-XVIII), Epoca modernă (XIX-XX)

4.2. Datare prin intervale de date

În zona centrală a localității sunt mai multe urme de construire, din perioade diferite de timp.

În zona corpului de proprietate studiat era ridicată biserica Sf. Nicolae – biserica cu ceas, ce a fost refăcută în etape succesive, iar apoi demolată abuziv în perioada comunistă, în anul 1963. În urma studiului arheologic desfăşurat în anul 2007, situl este datat ca aparţinând perioadei medievale (secolele XIII-XVIII) și epocii moderne (XIX-XX) prin RAN 13178.01

În prezent pe teren sunt construite din perioada anilor 70-80 ai secolului XX cele două corpuri ale hotelului Muntenia: Corpul I 1970 și Corpul II 1976.

Repere istorice configurare zonă urbană conform studiu de fundamentare PUG[6] ce sunt detaliate ulterior în prezentul studiu:

1850 arhitectul Shlater, întocmeşte planul de reaşezare a zonei centrale cu începerea lucrărilor de ordonare a gârlelor și pâraielor care "umblau" prin oraş. În timpul domniei lui Barbu Ştirbei 1854-1856 restaurează schitul Trivale din Pitești, având experiența mânăstirilor Tismana, Bistrița, Arnota și Dealu.

1857 Szatmary realizează harta Piteştiului

[6] Arhitecţi Maria Mulţescu şi Alexandru Mulţescu

1863 este finalizat Planul orașului Pitești de către ing. I. Leoaditu și topograf L. Doda

1869 se amenajează actuala Grădină Publică pe terenul Schitului Buliga, după secularizarea averilor mânăstirești în cadrul unui plan mai amplu de sistematizare a zonei dintre biserica Sf. Nicolae, Teatrului (Plevnei), Egalității și actuala Eroilor. Mai jos de Schitul Buliga, nedemolat încă, se amenajează piața nouă. Tot în acel an se amenajează în centrul orașului Piața Episcopiei sau Piața Sf. Gheorghe.

1870-1874 se deschide principalul bulevard al orașului – actualul bulevard Republicii, ce unește prin zona centrală Gara de Grădina Publică.

1897 este anul demolării schitului Buliga pentru construcția Prefecturii.

1889 – 1899 se construiește sediul Prefecturii Județului Argeș, arhitect fiind Dimitrie Maimorolu. În această perioadă se construiesc în Pitești și alte clădiri în stil academic. Ulterior în această clădire funcționează Muzeul Județean Argeș.

1900 este anul construcției casei Casa I. I. Purcăreanu, ulterior Ateneul Popular în care a funcționat restaurantul Argeșul. Imobilul, azi monument istoric l-a avut ca maiestru de lucrări pe D. Ionescu.

Între 1901 – 1902 se construiește Hotelul Spendid

1936 – 1937 se execută lucrări de reamenajare a bulevardului principal al Piteștiului prin traversarea Grădinii Publice în zona dintre Poșta centrală și Casa Armatei.

7 iulie 1939 Casa Armatei este construită în stil simplu neoromânesc, proiectată de arhitectul Octav Doicescu. În 1938 a fost instaurată dictatura regală (prin înlăturarea constituției din 1923 și desființarea partidelor politice, înlocuite cu un partid unic, Frontul Renaşterii Naţionale, patronat de regele Carol al II-lea). Clădirea aparţine perioadei dictaturii regale a acestuia.
Având în vedere faptul că Ion Antonescu era născut în Pitești, credem că acesta poate fi un motiv pentru care această clădire nu a fost asimilată afectiv de către pieșteni, deoarece nu apare în nici o fotografie de epocă.

În perioada 1910 – 1970 se realizează mai multe proiecte de sistematizare a zonei centrale căreia îi aparține situl studiat:

1910 e alcătuit un plan de sistematizare a orașului Pitești, autor ing. H.V. Schmidt

1930 – 1932 este realizat ”planul de situație al Orașului Pitești” de către inginerii T. Bădescu și N.M. Chelsoi din Piatra Neamț

1948 – 1949 se întocmeşte de către arhitecţii Alexandru Zamfiropol şi Kikero Constantinescu ”Proiectul de sistematizare a oraşului Piteşti
1960 s-a dezvelit în Grădina Publică statuia ”1907”, sculptor Ilinca Veturia, arh. Ş. Iojica

1968 se încheie restaurarea bisericii Domneşti Sf. Gheorghe din Piteşti de către Direcţia Monumentelor Istorice Bucureşti după proiectul arh. Ştefan Balş

1961 – 1965 este elaborată ”schiţa de sistematizare a oraşului” Pentru dezvoltarea Piteştiului se investesc 8 miliarde lei.

1963 este reactualizată în urma demolărilor brutale schiţa de sistematizare a oraşului Piteşti, elaborator ICSOR Bucureşti

1966 – 1968 se elaborează la I.P.J. Argeş noua schţă de sistematizare a municipiului Piteşti, coordonator arh. Radu Răuţă

20 noiembrie 1970 – este inaugurat Hotelul Muntenia I, primul corp construit având 5 etaje, ce suprapune parţial bisericii Sf. Nicolae, demolată în urmă cu 7 ani. Inaugurarea celui de al II-lea corp de formă hexagonală având 12 etaje a fost făcută pe 30 aprilie 1976, arhitect fiind Nicolae Ernst, iar proiectul de rezistenţă realizat de Eugeniu Dumitrache.

1970 este şi anul inaugurării Sediului Politico-Administrativ al judeţului Argeş, proiectant ISCAS Bucureşti, arhitect M. Ochinciuc, constructor T.C.Argeş

1971-1972 este perioada când se configurază frontul estic a Pieţei Muntenia prin construcţia Magazinului Trivale, proiectant arh. Marian Bals, constructor T.C.Argeş, ing. I. Anzulescu şi N. Simion

4.3. Datare pornind de la configuraţia teritoriului natural / antropic

Oraşul medieval s-a dezvoltat pe un teren impropriu pentru extindere, caracterizat printr-o succesiune de terase paralele cu lunea Argeşului. Întâlnirea căilor principale de tranzit indică în mod obligatoriu centrul de greutate al vetrei istorice.

Locaţia studiată este identificată după biserica Sf. Nicolae peste care suprapune parţial. Se remarcă apartenenţa la centrul de geneză al locaţităţii Piteşti. În această diagramă sunt figurate cercurile concentrice ale bisericilor, conform teoriei Danei Harhoiu: „Aşadar, principiul de organizare teritorială a oraşului era cel al unităţii parohiale, iar expresia simbolică şi formală a acestora în structura urbană a timpului era apanajul exclusiv al bisericilor, verticale ale oraşului cu monumentalitatea

lor punctată [...] Aceste cercuri concentrice exprimă una din componentele de bază ale schemei geometrice [...] în virtutea căreia s-a luat în posesie teritoriul şi s-a dezvoltat oraşul post bizantin şi fanariot până la începutul secolului al XIX – lea."[7] Direcțiile de tranzit prezentate în schema anterioară nu oferă un singur punct de intersecție generator de dezvoltare, ci trei, respectiv cele trei biserici / locații de biserici: Sf. Gheorghe, Sf. Nicolae și Precista.

Sunt marcate astfel cele mai vechi străzi ce corespund direcțiilor de tranzit dinspre curțile domnești de la Curtea de Argeș și Câmpulung către Dunăre, fapt ce arată existența localității în perioada întemeierii Țării Românești ca pnct de întlnire a unor

[7] Dana Harhoiu, *Bucureşti un oraş între Orient şi Occident /Bucharest a city between Orient and Occident*, ed. Simetria and Arcub, Bucureşti, 2001 (ed. a IIa), p. 31.

drumuri comerciale importante. Configurația geografică naturală a locului, respectiv terasa înaltă într-o meandră a râului Argeș orientată spre est/ nord-est cu însorire în prima parte a zilei, constituie condiții prielnice de viață ce pot constitui baza unei locuiri mult mai vechi.
Al doilea cerc concentric de dezvoltare este marcat de vetrele bisericilor Mavrodolu, Sf. Treime, Buliga, Greci și Sf. Vineri. Cel de al treilea cerc al constituirii localității întâlnește în configurarea sa cele două biseric închinate Sf. Ioan mai multe intresecții principale și biserica Sf. Ilie. ”Mănăstirile, curtea voievodală şi curţile boiereşti vor fi parte a sistemului de apărarea a oraşului”[8], aşa cum susţine cu argumente profesorul Teodor Gheorghiu.

[9]

- Zona de târg
- Locuințe târgoveți
- Proprietate domnească
- Curți boierești
- Metoc mânăstiresc

[8] Teodor Octavian Gheorghiu, Cetăţile oraşelor. Apărarea urbană în centrul şi estul Europei în Evul Mediu/Fortified towns. Urban Defense in Medieval Central and Estern Europe, Bucureşti, editura Simetria, 2000.
[9] Zonificarea funcțională descrisă de Eugenia Greceanu

Distribuția teritorială a orașului medieval Pitești pe criterii funcționale și sociale în sec. XVI-XVIII[10] definește o zonă centrală de târg permanent și trei nuclee de târguri către extremități: Târgul din deal, Târgul de afară (din Vale) și Târgul dealului, dincolo de Argeș. Locuințele târgoveților înconjoară zona de târg central, păstrând în zona cornișei cu belvedere asupra Argeșului și către munții din depărtare, curțile boierești grupate spre nord-est. La extremitățile nord – sud sunt proprietăți ce sunt închinate unor metoace mânăstirești. Locați Curții Domnești de secol XVI – XVIII este indicată pe plan în imediata apropiere a râului Argeș, spre sud-estul nucleului central de târg.

Locația studiată, regăsită pe trama medievală după amplasamentul bisericii Sf. Nicolae, pe care îl suprapune parțial aparține unei perioade ulteriare de dezvoltare a direcțiilor de circulație, fiind punctul de bifurcație a drumului Argeșului spre sud / Dunăre, dea lungul râului și spre est / Târgoviște cu traversarea acestuia prin zona vechiului Târg din Vale.

[10] E. Greceanu, 2007, p. 41

Încercând să regăsim în geneza localității cardo și decumano, fără ca această ideogramă să aparțină strict perioadei romane și constituindu-se firesc ca o intretăiere inițială de drumuri, regăsim pe direcția N/S drumul ce vine de la Câmpulung /Brașov și merge spre Dunăre ce este nevoit a urca pieziş terasa înaltă căpătând asfel un traseu curb, firesc și direcția E/V cu drumul dinspre Curtea de Argeş / Sibiu spre podul de traversare a rului Argeş ce ulterior 1835 s-a mutat mult mai la nord. Prin apariția Bucureștiului, legătura cu acesta a făcut ca drumul spre Dunăre să-și piardă importanța.

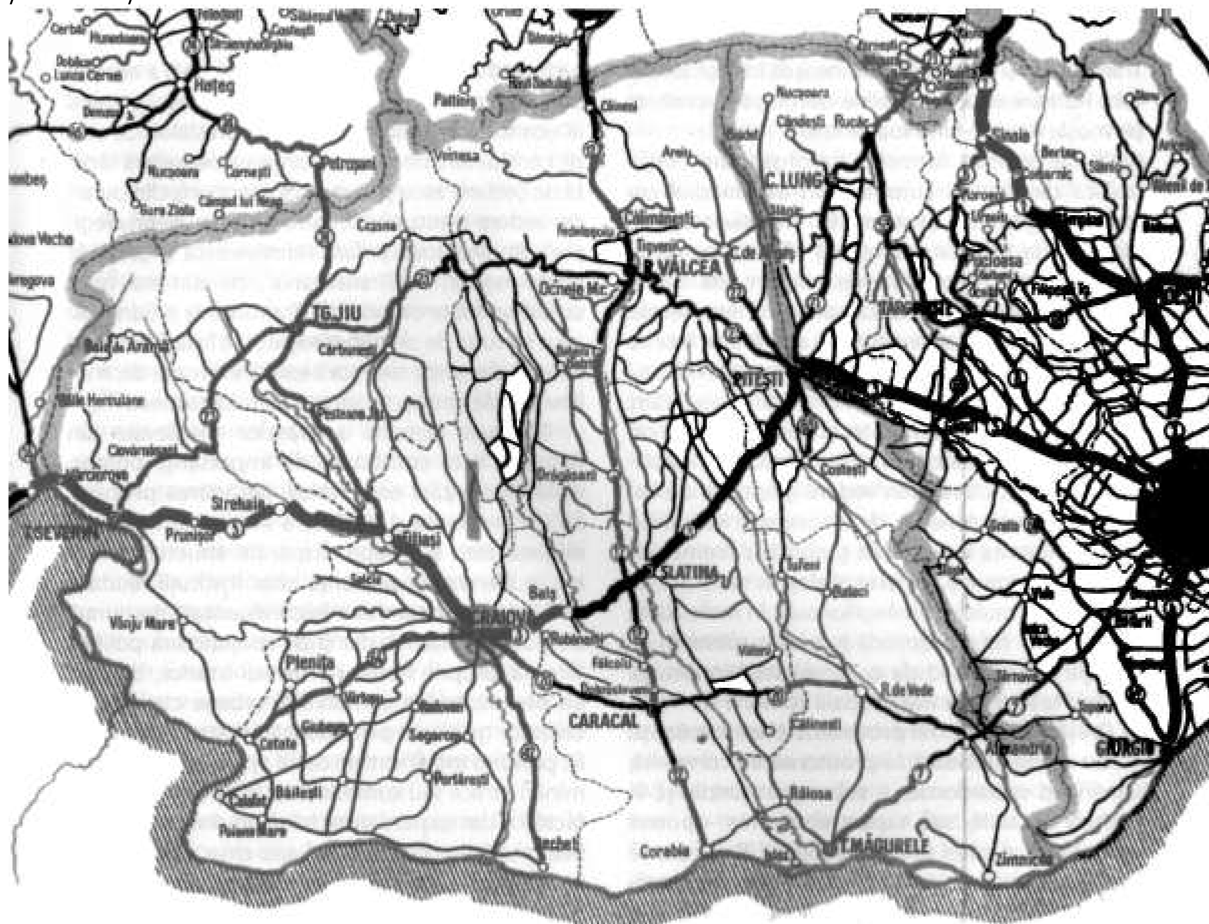

Prelucrarea schemei analizei de străzi/trafic[11]

Se remarcă trei direcții de trafic importante: 1. De-a lungul Argeşului, de la Curtea de Argeș la confluența râului cu Dunărea 2. Cea mai scurtă distanță N-S, de la munte –

[11] E. Greceanu, 2007, p. 37

Câmpulung la Dunăre – Turnu Măgurele / Giurgiu cu o deviație către Slatina / Craiova / Severin 3. Drumul subcarpatic E-V dinspre Severin, drumul Topanei, spre Târgoviște / Buzău / Brăila.

Situat pe malul Argeşului, râu cu debit considerabil în acea zonă, locul vadului era important. Drum inițial ce traversa Argeșul prin zona de desfășurare a Târgului din Vale urmează în centrul localității valea pârâului Scoroboaia a cărei curgere lentă este denumită după larvele găsite sub prundișul său – scorobete/ scarabete. Orientarea acesteia preponderent spre est / răsărit creează condiții inițiale prielnice de locuire, putând fi considerată, deasemenea o o axă inițială a localității. Această orientare spre răsăritul Soarelui leagă etimologic denumirea locului de cunoscuții gândaci scarabei, deveniţi amulete ale unor locuri speciale. În delimitarea vetrei medievale a Piteştilor[12] Eugenia Greceanu detaliază teritoriul localizînd spațial și temporal diferite obiective construite în teritoriu, funcție de elementele vieții urbane de-a lungul trecerii timpului, în acest loc cu valențe naturale favorabile, devenit / ales ca punct de întâlnire a unor importante și vechi drumuri comerciale.

[12] E. Greceanu, 2007, p. 43

”Prezenţa unui *iregular* – „reţea de străzi având o dezordine aparentă” – în care dimensiunea rurală era prezentă prin existenţa grădinilor de zarzavat, a livezilor şi viilor precum şi a grajdurilor care „impuneau în interiorul oraşului ritmul solar al economiei ”. Faptul poate fi constatat dealtfel şi în oraşele occidentale până în secolul al XVIII-lea”[13].

Garanţia păstrării aceleiaşi scheme până în zilele noastre este dată de condiţiile de relief, care nu puteau fi uşor modificate până de curând şi care dictau traseele, obligate - în condiţiile tracţiunii animale - să evite zonele mlăştinoase şi pantele abrupte, căutând concomitent cele mai favorabile puncte de traversare a apelor. În ceea ce priveşte organizarea locurilor de schimb, se poate presupune că în prima fază de organizare urbană, respectiv în sec. al XIV-lea, când Piteştii apar cu numele de "oraşul nou", principalul loc de schimb permanent a fost piaţa Sf. Gheorghe, situată la intersecţia căilor comerciale majore. Dată fiind intersecţia drumurilor principale în piaţa Sf. Gheorghe, nu pare verosimilă afirmaţia că această piaţă s-ar fi conturat abia după 1 869, pe locul hanului - metoh al episcopiei Argeşului, prin mutarea pieţei vechi Sf. Niculae din zona schitului Buliga[14]. Afirmaţia este contrazisă de consemnarea clară a pieţei Sf. Gheorghe în planul Szathmary, deci cel mai târziu în 1864, precum şi de însăşi autorul citat, care datează amenajarea pieţei Sf. Niculae în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Dacă se admite că Târgui din Deal de pe drumul Topanei a fost unul dintre cele mai vechi locuri de schimb periodic - şi caracteristicile platoului îl arată indicat pentru târg de vite -, trebuie acordată o vechime apreciabilă şi străzii Exerciţiului, care apare construită dens, în planul Szathmary, doar în vecinătatea străzii Smeurei, ceea ce indică vecinătatea locului de târg şi îi defineşte funcţia: legătura directă intre Târgul din Deal şi Calea Craiovei, respectiv direcţiile principale ale exportului de vite către porturile dunărene[15].

1 , Metohul Mănăstirii Cotmeana; 2, casa Brătianu, probabil sec. XVI II; 3,Târgul Dealului, sec. XIII- XIV (apud C.C. Giurescu); 4, Biserica Sfântul Ioan (11), 1806; 5, Biserica Buna Vestire - Greci, a marelui logofăt Ioan Norocea, 1564; 6, Casa Panţurescu, str. I.C. Brătianu (fost 1 Mai) nr.29, cu pivniţe din veac XVIII; 7, Casa Păiş, str. I.C. Brătianu (fost 1 Mai) nr. 38, cu pivniţe de veac XVIII; 8, Biserica cu hramul lntrarea în Biserică - Precista Veche din Coastă, eventual 1540, refăcută 1754; 9, Casa din str. M. Kogălniceanu, nr. 16, cu pivniţe din a doua jumătate a sec. XVII; 10, Biserica Sf. Vineri, probabil sec XV, refăcută în 1817-1827, refăcută din nou în 1904-1908; 11 , Biserica de Lemn Sf. Ioan (1), 1728; 12, Casa din str. Armand Călinescu (fosta Horia, Cloşca şi Crişan) nr.28, cu pivniţe din veac XVIII; 13, **Biserica Sf. Nicolae, refăcută în 1812 pe locul unei biserici de zid de veac XVIII**;

[13] Dana Harhoiu, *Bucureşti un oraş între Orient şi Occident /Bucharest a city between Orient and Occident*, ed. Simetria and Arcub, Bucureşti, 2001
[14] Gr. Rădulescu, op. cit., p. 41
[15] E. Greceanu, op. cit., p. 74

14, Casa Săvulescu, str. I.C. Brătianu (fost 1 Mai) nr.21 sec XVIII; 15, Casa din str. I.C. Brătianu (fost 1 Mai) n r.4, 1666-1670; 16, Casa din str. Brâncoveanu nr. 15, cu pivniţe de veac XVIII; 17, Hanul (prin tradiţie Domnesc) din str. Brâncoveanu nr.25, sec XVIII; 18, Târgul din Deal, sec XV, ante 1513; 19, Schitul Buliga, 1745; 20, Biserica Sf. Treime - Beştelei, refăcută in a doua jumătate a sec XVII, pe locul unei biserici de veac XVI; 21 , Biserica Sf. Gheorghe, 1656 pe locul unei biserici domneşti de veac XV; 22, cultură materială sec XIII - XIV; 23, Piaţa Sf. Gheorghe, sec.XIII-XIV, 24, Casa din str. Egalităţii nr.7, cu pivniţe de veac XVIII; 25, Casa din str. Teiuleanu nr.6, cu pivniţe de veac XVIII; 26, Biserica Adormirea Maicii Domnului - Precista Nouă - Mavrodolu, refăcută în 1815- 1818 pe locul unei biserici din 1752; 27, Hanul din str. Târgul din Vale

nr. 28, ridicat pe locul "Curtişoarei" lui Matei Basarab; 28, Târgui din Vale sec. XV; 29, Biserica Sf. Ilie, refăcută în 1826-1828 pe locul unei biserici de veac XVII; 30, Curtea Domnească a lui Neagoe Basarab, 1512-1517, eventual pe locul unei curţi domneşti de veac XV; 31 , Metohul mănăstirii Argeşului, 1519, eventual cu biserica de lemn a schitului Măguricea, ante 1685.

DELIMITAREA VETREI ORAŞULUI MEDIEVAL (SEC. XIII - XVIII)
Perimetrul vetrei medievale[16] s-a extins până la pârâul Geamăna, retrăgându-se însă către târg în sec. al XVIII-lea, după dezafectarea curţilor domneşti. Spre nord, limita naturală a extinderii a fost constituită de gârla Trivalea, cu regim torenţial păstrat până în zilele noastre, iar spre nord - est de gârla Mislea, excepţie făcând doar prelungirea - impusă de traficul comercial – de pe strada Sf. Vineri. Spre sud - vest limita naturală a fost constituită de malul relativ abrupt al celei mai înalte terase. În afara acestor limite, dezvoltări tentaculare au existat de-a lungul căii Craiovei şi a drumului Topanei.

Localizarea topografică a datelor istorice ne arată că, până către mijlocul sec. al XIX-lea, viaţa de peste cinci secole a oraşului s-a desfăşurat în cadrul unui perimetru relativ constant, fapt explicabil prin limitele impuse de lunca Argeşului şi de pâraiele care se transformau în torente sau mlaştini în anotimpurile ploioase. Creşterea numărului de locuitori s-a rezolvat prin diviziunea parcelelor, fapt care a generalizat - cel mai târziu în sec. al XVIII-lea - aşezarea caselor de locuit cu latura scurtă spre stradă. În 1814, respectul pentru alcătuirea închegată pe parcursul secolelor reiese din răspunsul dat de municipalitate cererii unui grup de negustori de a se închide "uliţa mare" – strada Şerban Vodă -, probabil în scopul construirii unui nou grup de case cu dughene. Cererea a fost respinsă cu motiva rea că "...se cuvine ca tot acolo să rămâie uliţa, ca într-un oraş domnesc, unde şi uliţa fiind domnească şi a obştei, nimeni nu poate s-o închidă"[17]

După incendiul din 1848 municipalitatea a întocmit un plan de aliniere a caselor, aprobat de "Departamentul trebilor din înăuntru" în 1 50, care implica dărâmarea mai multor construcţii. În 1851 iulie 21 s-a cerut aprobarea pentru vânzarea la mezat a terenului unei ulicioare care, "dup-o din nou cercetare ... la faţa locului, ... s-au dovedit că este în adevăr vătămătoare, iar nu de vr-un folos oraşului . . ." . În 1852 decembrie 2 s-a cerut încuviinţarea pentru dărâmarea hanului lui Ilie Trifonescu, din "uliţa mare a târgului din acest oraş", fiindcă este "văchi şi amenințător dă primejdie (stănd să cază)". O nouă listă cu propuneri de dărâmări - dintre care unele parţiale, "până la ferestre", "până la grinzi" - este susţinută în 1 852 decembrie 5 cu argumentele vechimii, al avariilor provocate de incendiu şi al pericolului public[18].

[16] E. Greceanu, 2007, p.101-2
[17] D. Udrescu, Date şi aspecte din trecutul oraşului Piteşti, lucrare în manuscris, apud, V. A. Urechia, Istoria românilor, vol. X, p. 848 - 9.
[18] Arhivele Statului Bucureşti, fond Ministerul Lucrărilor Publice, dosar 1 23 1 .1 85 1 adresa din 1 852 decembrie

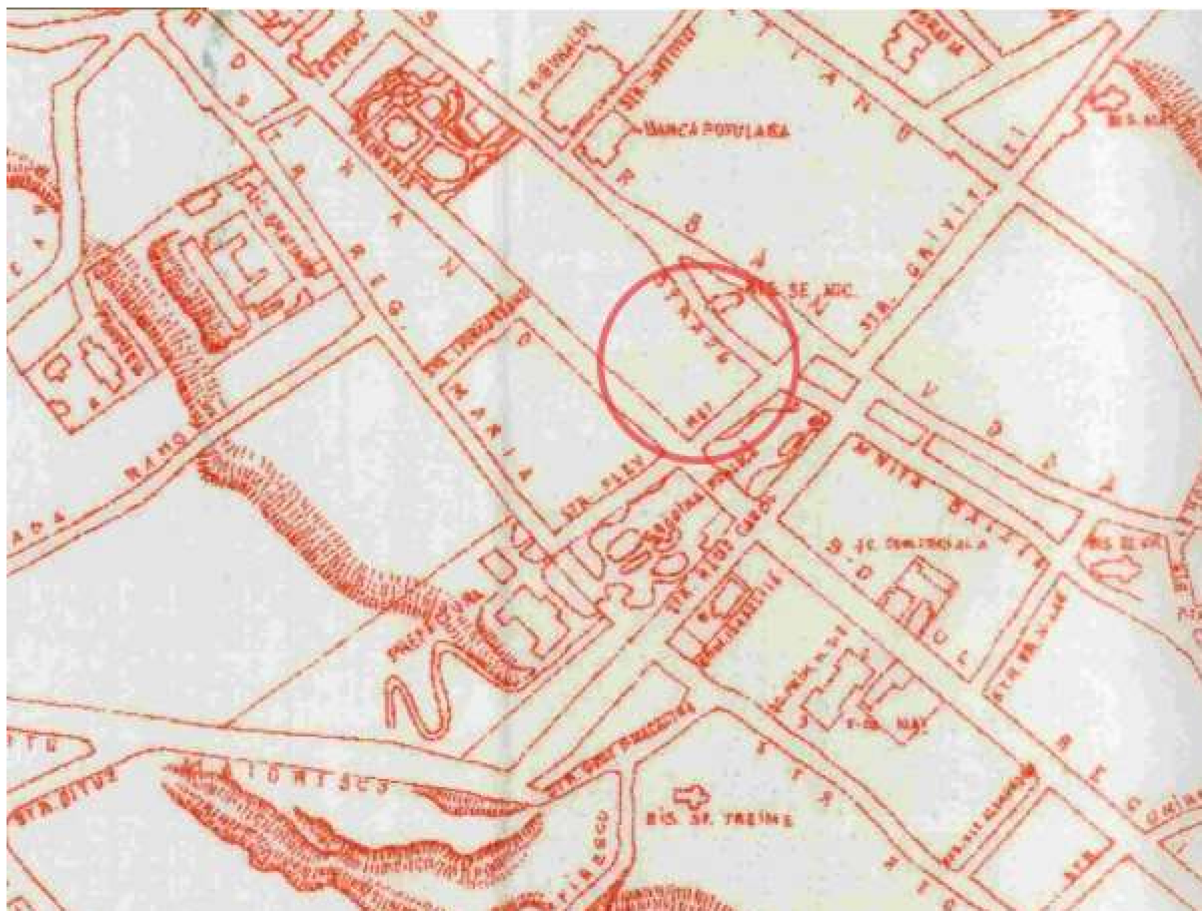
Că nu toate clădirile erau ruinate, reiese din conflictul între municipalitate şi serdarul Ştefan Jianu, căruia i s-a pus în vedere să dărâme "trei prăvălii ruinate de foc şi reparate vremelniceşte... şi să le tragă în alinierea ce s-a proectat aducând dezfigurare uliţii"; serdarul "cu nici un chip n-au voit, prepuind că de i s-ar pune şi eczecuţie nu le dă râmă, şi că administraţiea are putere şi le poate dărâma, dar dumnealui numai atunci ar îndeplini această măsură când vechimea lor ar cere" (adresa 1852 iunie 4).

În 1853 octombrie 16, conducerea oraşului nu mai aminteşte de ruină sau incendiu, cerând dărâmarea caselor serdarului Jianu pe motivul că "desfigurează alinierea celei mai prinţipală uliţă după planul englneresc", la care serdarul răspunde la 3 martie 1 854 că "aceste trei prăvălii sunt în stare bună şi uliţa unde sunt aşezate este largă, aşa că nu există motive pentru a fi păgubit de venitul caselor". În cele din urmă, Ştefan Jianu a trebuit să se supună rezoluţiilor Secretariatului statului şi "Departamentului din năuntru", care au aprobat dărâmarea, ”văzând că propietarii <sic> s-au supus de bună-voie condiţiilor cerute pentru reconstrucţia lăcaşurilor după incendiu".

Sistematizarea iniţială în 1850 nu a adus în ansamblu, mari modificări în structura târgului - până la perfecţionarea contemporană a mijloacelor de excavare. Prin reţeaua pivniţelor boltite, adânc înfipte în pământ se impunea păstrarea parcelării şi respectarea schemei iniţiale de plan, în limitele unui regim de înălţime temperat.[19]
Faţadele spre stradă au fost împodobite cu decoraţii eclectice, specifice sfârşitului de veac, în timp ce curţile interioare au păstrat arhitectura de tradiţie populară cu cerdace şi geamlâcuri.
Transformări mai însemnate au fost aduse cartierelor de locuinţe: noii proprietari au îmbrăcat nucleele originare - păstrând în special pivniţele - în construcţii ample ce reflectă toată gama stilistică a sec. al XIX-lea.
Concomitent s-au menţinut până în preajma celui de al doilea război mondial un număr însemnat de case tradiţionale, cu prelucrări ale arhitecturii populare conform programului nuanţat social al locuinţei orăşeneşti.

Comunitatea urbană închegată după 1850 nu s-a afirmat doar printr-o creştere cantitativă a suprafeţei construite şi prin prefacerea aspectului exterior al centrului comercial. Noii veniţi şi-au manifestat ataşamentul pentru locul de adopţie prin creaţia bulevardului deschis între 1870 - 1872 pentru a face legătura centrului cu gara[20].

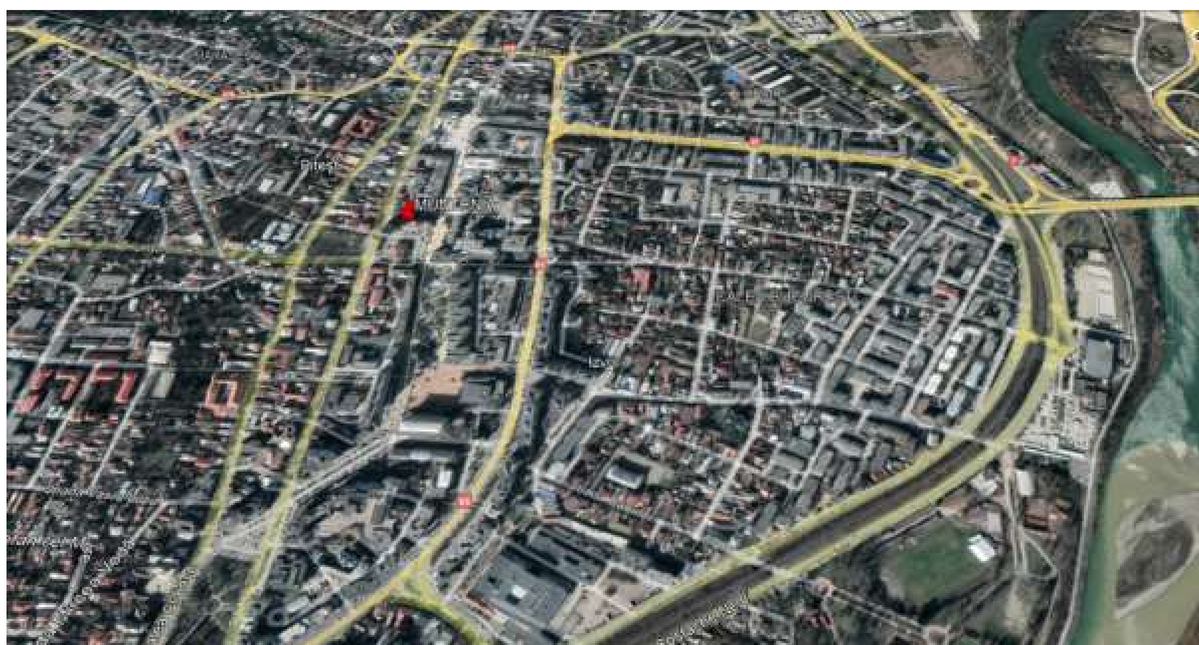
5: "Atât din vec(h)ime, cât şi de la incendiul întâmplat în a nu 1 848 care a ruinat partea centrală a acestui oraş Piteşti, aflându-să şi astăzi o mulţime dă ruine, care pă lângă desfigurarea ce face uliţilor şi caselor clădite din nou în prejurul lor, văzându-să că sunt ameninţătoare de primejdii, după eczacta cercetare ce li s-au făcut de ((institui) Magistrat, Poliţaiul şi cu D(omnul) Arhitectonu, s-au găsit dă neapărată trebuinţă a le dărâma mai dintâi pe cele coprinse în alăturata listă, căci sunt mai
Periculoase”
[19] E. Greceanu, 2007, p. 107
[20] E. Greceanu, 2007, p. 125

Plan 1930 comparativ 2020

Pe această arteră, care nu a traversat iniţial parcul amenajat în "ograda" schitului Buliga, s-au ridicat casele orăşenilor înstăriţi - negustori, profesori, medici, jurişti -, iar în partea de nord, realizând o unitate cu porţiunile aferente ale "uliţei mari" şi străzile Horia, Cloşca şi Crişan, s-au construit principalele edificii publice ale oraşului: primăria, tribunalul, teatrul, liceul Brătianu. Compoziţia noului centru cultural şi administrativ a păstrat majoritatea grupărilor de case cu dughene, desfiinţând parcelarea veche doar pe o porţiune limitată a "uliţei mari", către calea Bucureştilor. A rezultat un ansamblu reprezentativ pentru arhitectura sfârşitului de veac XIX, care se situează printre cele mai bune realizări contemporane din principalele oraşe ale ţării.
Cele două tronsoane ale bulevardului, separate prin parcul public, au fost reunite abia în 1936 - 1 937. După 1870 s-a creat şi reţeaua rectangulară de străzi aferentă străzii Exerciţiului. Legătura directă a cimitirului, amenajat pe terasa superioară în 1880, a fost creată în 1 937, prin deschiderea actualului bulevard. Acestea au fost în linii mari transformăriie aduse oraşului până în preajma celui de al doilea război mondial.

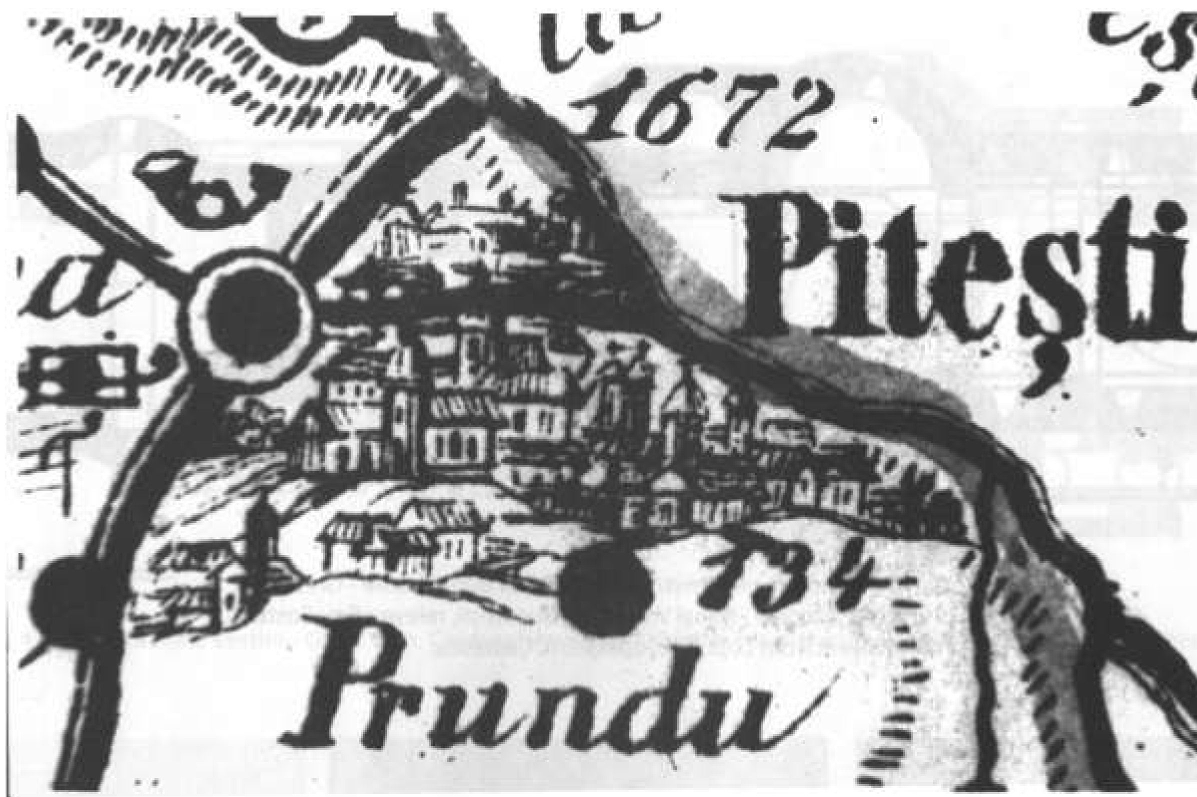

Dezvoltarea veacului al XIX-lea a păstrat aproape neschimbat oraşul medieval, îmbrăcându-l doar într-o haină adaptată gustului epocii, dar această faţadă a fost atât de bogat şi de preţios împodobită, încât a pus în umbră suportul multisecular pe care s-a modelat şi a creat în cele din urmă falsa opinie că oraşul s-ar fi constituit la sfârşitul sec. al XIX-lea, pe locul unui sat de tip răsfirat. O frumoasă vedere panoramică a oraşului Piteşti, publicată în 1975, este însoţită de următorul comentariu: "Oraşul Piteşti s-a născut ca târg pe baza unui sat de tip răsfirat. Locul de schimb, piaţa, deţinea o poziţie centrală, de unde se desfăceau arterele de circulaţie dispuse radical"[21]

[21] Gheorghe Curinschi, Conservarea specificului oraşelor. Înnoirea fondului construit urban. un proces logic, în RMM, seria "Monumente istorice şi de artă'; nr. 2, 1975, fig. 1 , p. 21

ETAPELE DE EVOLUTIE ALE ANSAMBLULUI URBAN PITEŞTI

”Desluşirea etapelor de evoluţie şi reconstituirea structurii oraşului medieval Piteşti se bazează pe corelarea datelor istorice şi cartografice cu cetarea de teren, în scopul identificării elementelor de urbanism medieval în planul oraşului contemporan, precum şi pentru înţelegerea logicii de locuire şi de funcţionare a vechii aşezări. Având în vedere transformările radicale pe care le-a suferit zona centrală în ultimii ani, cercetarea a pornit de la planul la scara 1 :5000 reflectând situaţia din 1974,
Oraşul medieval s-a dezvoltat pe un teren impropriu pentru extindere, caracterizat printr-o succesiune de terase paralele cu lunea Argeşului. întâlnirea căilor principale de tranzit indică centrul de greutate al vetrei istorice şi identificarea acestora a constituit, ca atare, prima operaţie a analizei urbanistice.”[22]

Reprezentarea Piteştilor în "Atlasu Geograficu al României" de D. Pappasoglu; gravură de H. Bahr, 1 864; macrofotografia, clişeu A. Pănoiu.

ANALIZA DOCUMENTELOR CARTOGRAFICE

Cea mai veche schemă de plan a Piteştilor apare în harta austriacă Specht a Ţării

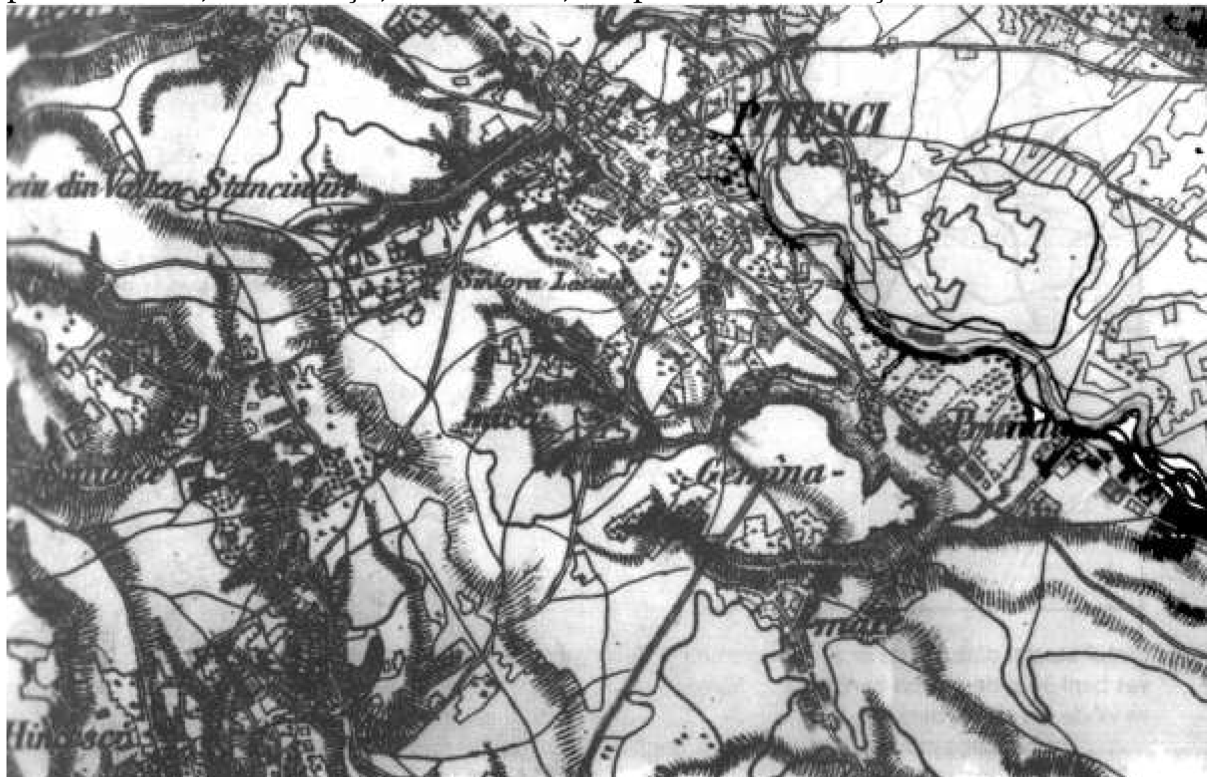
[22] E. Greceanu, Ansamblul medieval Piteşti, 2007, p. 71

Româneşti întocmită în 1790 - 1791[23] Patru drumuri principale se întâlnesc într-o piaţă marcată de prezenţa bisericii Sf. Gheorghe: drumul spre Curtea de Argeş - Sibiu, din care se desprinde drumul prin Bascov către Dealul Negru; drumul cu pornire unică spre sud - vest (actuala cale a Craiovei), din care se despart - după traversarea pârâului Geamăna – drumul Giurgiului spre sud - est şi drumul spre Ruşii de Vede, Slatina, Craiova, spre sud - vest; drumul spre Bucureşti, pornind direct din piaţă către est; drumul spre Câmpulung, orientat spre nord - est, traversând gârla Trivalea. Schema delimitează prin culoare o locuire densă de-a lungul axului nord - vest - sud - est, prelungită în direcţia satului Prundu până în apropierea pârâului Geamăna. În afara acestui ax, locuirea densă apare doar pe calea Craiovei şi pe drumul către satul Smeura.

”Caracterul informativ al schiţei de plan din 1791 este corectat prin două hărţi ulterioare: harta rusă din 1835 şi harta Szathmary publicată în 1864. Harta rusă[24] arată desprinderea drumului spre Câmpulung din calea Bucureştilor după traversarea Argeşului printr-un singur loc, ceea ce nu mai corespunde cu harta austriacă, indicând părăsirea străzii Sf. Vineri ca arteră de tranzit. Harta prezintă un deosebit interes pentru traseul vechilor căi de comunicaţie: legătura cu Sibiul prin Curtea de Argeş este indicată prin Căpăţâneni Pământeni, Titeşti şi Câineni; legătura cu valea Oltului în direcţia Dealului Negru urmăreşte văile Bascovului şi Topologului, coborând până la Ostroveni, căruia îi corespunde - pe malul drept al Oltului - Şirineasa. Importanţa vitală a traversării Piteştilor este subliniată de legătura cu Craiova, care se făcea prin Slatina (harta indică doar corespondentul de pe malul drept al Oltului, Slătioara), lipsind indicaţia unei legături directe între Slatina, Ruşii de Vede şi Bucureşti. Cât priveşte legătura Piteşti lor cu porturile dunărene, harta rusă arată ca drum principal doar legătura cu Turnu Măgurele şi Zimnicea prin Ruşii de Vede, în timp ce vechea comunicaţie cu Giurgiu pe văile Dâmbovnicului şi Giavaciocului apare ca drum secundar. De-a lungul căii Bucureştilor, la ieşirea din Piteşti, harta rusă prezintă indicaţia cu litere cursive "Târgul dealul", care arată aşezarea unuia dintre locurile de schimb periodic ale oraşului pe malul stâng al Argeşului, la poalele acelui "deal al Piteştilor" menţionat documentar; în partea de deal aferentă văii Argeşului sunt localizate satele Valea Mare, Târgu Valea Mare şi Ştefăneşti. Numele ”Târgu dealul(ui)" ar putea explica denumirea ”Târgul din Vale" a centrului de schimb din vatra oraşului propriu-zis, pe malul drept al Argeşului, dacă nu ar exista consemnarea "Târgului din Deal" pe cea mai înaltă terasă a oraşului, lângă actualul cimitir, care a funcţionat probabil concomitent cu Târgul din Vale, adică din prima fază de organizare a structurii urbane, având în vedere avantajele platoului situat lângă calea Smeurei. Aceasta din urmă reprezintă în fapt legătura cu oraşul a "drumului Topanei ce merge la Piteşti", amintit în 1513 aprilie 1[25]. Drumul Topanei urmărea cumpăna apelor până în satul Topana, cumpărat în 1519 de mănăstirea Argeşului[26] şi cobora apoi pe valea Cungrei

[23] Oraşul Piteşti în harta austriacă din 1791, interpretare dr. arh. Eugenia Greceanu, op. cit., fig. 3, p. 28
[24] E. Greceanu, 2007, p. 32
[25] DRH. B. Ţ. Rom., voi. 11, p. 240 - 241
[26] DRH. B. Ţ. Rom., voi. 11, p. 339 - 340

Mari, făcând legătura cu valea Oltului la circa 12 km nord de Drăgăşani. Drumul Topanei a avut în evul mediu o importanţă deosebită pentru desfacerea la ”Târgul din Vale” a centrului de schimb din vatra Piteşti a produselor agricole din zona Drăgăşanilor, precum şi a vitelor din zona de dealuri cuprinsă între Argeş şi Olt; la sfârşitul sec. al XVIII-lea, harta austriacă îl indică decăzut în favoarea legăturii cu Oltul prin Bascov, Deduleşti, Ostroveni, fapt confirmat şi de harta rusă”[27].

Harta rusă din 1 835, zona oraşului Piteşti. Macrofotografie clişeu A. Pănoiu

DRUMURILE DE TRANZIT

Datele procurate de cele două hărţi din 1791 şi 1835, corelate cu harta Szathmary şi cu cu primul plan al oraşului întocmit în 1885[28], permit transpunerea în planul oraşului contemporan a schemei drumurilor medievale de tranzit, determinată pentru prima fază de evoluţie urbană. Această schemă este alcătuită din următoarele străzi:

- actuala stradă a Victoriei, până la bifurcatia cu strada Doamna Bălaşa, este vechiul

[27] E. Greceanu, Ansamblul medieval Piteşti, 2007, p. 31

[28] Harta judeţului Argeş expusă la Muzeul judeţean Argeş, cuprinde şi un plan al oraşului relativ deformat faţă de scara reală, dar care oferă date preţioase cu privire la denumirile străzilor şi la principalele construcţii de la sfârşitul sec. al XIX-lea. Harta poartă următoarea indicaţie: "Esaminată de societatea <<Geografică>>. Ordinul onor. minist. al instrucţiunii publice şi culte cu no 8118 din 2 iulie 1 885. De M.S. Andreian, directorul şcolii no 2 de băieţi. Piteşti. 1894”

drum către Curtea de Argeş - Sibiu. În planul din 1 885, el poartă denumirile de strada Poştei, până la podul peste gârla Trivalea şi strada Şerban Vodă, până în dreptul bisericii Sf. Gheorghe;

- strada Doamna Bălaşa, unită cu strada Craiovei este drumul din care se despărţeau – după traversarea pârâului Geamăna - calea Giurgiului către sud-est şi calea către Ruşii de Vede – Slatina - Craiova, către sud-vest. În planul din 1885, denumirea "strada Giurgiului" este dată străzii care poartă astăzi numele "Fraţii Goleşti" şi care constituie legătura cu satul Prundu;

-strada Sf. Vineri este cel mai vechi drum de traversare a Argeşului în direcţia Bucureşti[29], fapt dovedit de harta austriacă expusă mai sus. În intervalul 1791-1835, mutările de albie la confluenţa Argeşului cu Râul Doamnei au determinat deplasarea către nord a acestei traversări, dar rolul pe care l-a avut strada Sf. Vineri în trecutul oraşului continuă să fie vădit până astăzi de tipul parcelării, programul mixt al clădirilor (ateliere şi dughene, combinate cu locuinţe), gruparea hanurilor şi a curţilor boiereşti. În corelare cu planul Szathmary, considerăm că vechiul drum spre Câmpulung se desprindea din strada Sf. Vineri, urmând traseul actualelor străzi Popa Şapcă şi Băilor, fapt care explică amplasamentul bisericii Sf. Vineri[30].

Nepotrivirea cu planul austriac, în care drumul Câmpulungului traversează gârla Trivalea, poate fi dată de confundarea acesteia cu gârla Mislea. Harta Szathmary ne ajută să înţelegem modificările intervenite înainte de 1835: ramificaţia pe malul stâng al Argeşului a drumurilor către Bucureşti şi Câmpulung, implicând şi o traversare a râului Doamnei, este unită cu oraşul prin actuala stradă a Crinului - care mai păstra în 1885 denumirea de "strada Bucurescilor", deşi traversarea Argeşului se deplasase din nou spre nord; se menţine, de asemenea, vechiul traseu al drumului spre Câmpulung, derivat din strada Sf. Vineri, cu traversarea Argeşului în dreptul unui ostrov.

Confirmarea avantajelor acestui vad este dată de ultima mutare spre nord a trecerii Argeşului, reflectată în planul din 1885 şi care se menţine până astăzi: unicul pod spre Câmpulung şi Bucureşti apare în acelaşi loc ca şi în planul Szathmary prezentat anterior ceea ce poate fi privit şi ca o dovadă a vechimii traseului de legătură cu strada Sf. Vineri. În 1885 este conturată strada Libertăţii, cu preluarea tranzitului către Bucureşti şi Câmpulung, pe care îl menţine şi astăzi cu numele de Calea Bucureştilor. Ultimul drum medieval de tranzit este strada Smeurei, pe întregul traseu, care constituie legătura cu Piteştii a drumului Topanei. Datarea schemei de bază a drumurilor de tranzit poate fi stabilită cu exces de prudenţă în sec. al XIV-lea, deşi

[29] Observaţia a fost făcută de Dumitru Udrescu în articolul Piteşti 580. Evoluţie topografică şi edilitară, în "Secera şi ciocanul" nr. 4374 din 5.VI.1968.

[30] În harta austriacă sunt indicate clar două biserici: Sf. Gheorghe în piaţa centrală şi o a doua biserică la ramificaţia drumurilor către Bucureşti şi Câm pulung (fig. 4). Având în vedere caracterul informativ al schiţei de plan, s-ar putea ca cea de a doua biserică să fie Sf. Vineri, indicată ca reper al separării drumurilor.

trasarea ei a fost determinată de organizarea schimburilor economice în evul mediu, în consecinţă cel mai târziu în a doua jumătate a sec. al Xlll-lea[31], pentru ţările româneşti.

Garanţia păstrării aceleiaşi scheme până în zilele noastre este dată de condiţiile de relief, care nu puteau fi uşor modificate până de curând şi care dictau traseele, obligate - în condiţiile tracţiunii animale - să evite zonele mlăştinoase şi pantele abrupte, căutând concomitent cele mai favorabile puncte de traversare a apelor. În ceea ce priveşte organizarea locurilor de schimb, se poate presupune că în prima fază de organizare urbană, respectiv în sec. al XIV-lea, când Piteştii apar cu numele de "oraşul nou", principalul loc de schimb permanent a fost piaţa Sf. Gheorghe, situată la intersecţia căilor comerciale majore[32]. Dacă se admite că Târgui din Deal de pe drumul Topanei a fost unul dintre cele mai vechi locuri de schimb periodic - şi caracteristicile platoului îl arată indicat pentru târg de vite -, trebuie acordată o vechime apreciabilă şi străzii Exerciţiului, care apare construită dens, în planul Szathmary, doar în vecinătatea străzii Smeurei, ceea ce indică vecinătatea locului de târg şi îi defineşte funcţia: legătura directă intre Târgul din Deal şi Calea Craiovei, respectiv direcţiile principale ale exportului de vite către porturile dunărene.

REŢEAUA DE STRĂZI AFERENTA CENTRELOR DE SCHIMB

Comerţul de tranzit a definit schema de bază a Piteştilor în anumite condiţii de relief. Evoluţia vieţii economice constituie, in cazul acestui oraş, cel de al doilea factor definitoriu, după care urmează structura socială privită sub aspectul repartiţiei teritoriului urban - pe funcţii şi pe categorii sociale. Este lipsită de logică presupunerea că până în sec. al XIX-lea intensa activitate economică, de producţie şi de schimb, a oraşelor din Moldova şi Ţara Românească s-ar fi desfăşurat la margine de drum sau în

[31] Istoria României, voi. li, p. 298.

[32] Dată fiind intersecţia drumurilor principale în piaţa Sf. Gheorghe, nu pare verosimilă afirmaţia că această piaţă s-ar fi conturat abia după 1 869, pe locul hanului - metoh al episcopiei Argeşului, prin mutarea pieţei vechi Sf. Niculae din zona schitului Buliga – conform Gr. Rădulescu, op. cit., p. 41 . Afirmaţia este contrazisă de consemnarea clară a pieţei Sf. Gheorghe în planul Szathmary, deci cel mai târziu în 1 864, precum şi de însăşi autorul citat, care datează amenajarea pieţei Sf. Niculae în prima jumătate a sec. al XIX-lea.

ţărâna pieţelor, în cadrul unor aglomerări de tip sătesc, cu gospodării dispuse în regim "afânat", în care neguţătorul străin dispus să achiziţioneze mărfuri ar fi fost obligat să rătăcească ore întregi pe uliţele satului, în căutarea unui anumit meşteşugar sau negustor. Structura de târg – prin care înţelegem centrul de producţie şi schimb al oraşului -, definit prin parcelele înguste, construite în front continuu către vadul de comerţ, constituie o trăsătură caracteristică a tuturor oraşelor medievale.

Un asemenea ţesut urban s-a dezvoltat probabil la Piteşti încă din sec. al XIV-lea. Funcţionarea curţii domneşti cel mai târziu la începutul sec. al XVI-lea indică maturizarea unui organism urban complex - singura în măsură să justifice instalarea unei noi curţi, înţelegând prin maturizare evoluţia meşteşugurilor şi a comerţului vădită cu certitudine documentară în primele decenii ale veacului următor. În temeiul acestei realităţi economice considerăm că Piteştii sec. al XV-lea adaugă la cele două centre de schimb iniţiale - piaţa Sf. Gheorghe şi Târgui din Deal - cel de al treilea centru de schimb din vatra oraşului, Târgul din Vale, care a determinat definitivarea reţelei de străzi medievale a centrului comercial. Amplasamentul relativ excentric al Târgului din Vale (denumit concludent în planul din 1885 "Târgul de afară") se explică în primul rând prin apropierea de zona morilor consemnate documentar de-a lungul Argeşului, până la gura Geamenei, unde se aflau morile "din jos". Ar fi fost, deci, în primul rând un "târg al făinii", în care s-a făcut apoi şi comerţ de vite, fapt consemnat într-un act din 1811 mai 6 : " ... târgul dă afară – cu obor dă vite – următori pă toată săptămâna...”[33] În acelaşi loc de schimb se desfăceau probabil şi produsele de tăbăcărie, ţinând seama de vecinătatea grupării tăbăcarilor pe strada Brâncoveanu denumită în 1885 strada Tabaci. În egală măsură cu vecinătatea morilor, este posibil ca obligativitatea exercitării tăbăcăriei în apropiere de apă - care justifică şi traseul străzilor Industriei şi Râurilor - să fi condiţionat apariţia Târgului de Afară pe malul Argeşului.

Aşezat aproximativ pe bisectoarea unghiului alcătuit de drumurile spre Câmpulung - Bucureşti şi spre Slatina - Giurgiu, Târgul din Vale a creat legătura principală cu piaţa Sf. Gheorghe prin strada denumită Târgu de Afară în 1885, care poartă astăzi două n ume: Teiuleanu şi Târgu din Vale. Acelaşi centru a dictat traseul străzii Brâncoveanu - legătura directă cu strada Sf. Vineri -, precum şi al reţelei de străzi care asigură comunicarea cu calea Craiovei, respectiv străzile Oborului, Banu Mărăcine, C.A. Rosetti şi Bolintineanu. Toată această structură a Târgului din Vale, databilă în sec. al XV-lea, trebuie completată cu uliţele secundare, denumite astăzi Maior Şonţu şi Banu Mărăcine, prin care se aprovizionau curţile parcelelor cu dugheană spre vadul comercial. O simplă comparare a parcelării care a existat în zona străzilor Teiuleanu - Târgul din Vale - Brâncoveanu cu dispoziţia unei zone similare din centrul comercial - recunoscut medieval - al unui oraş transilvănean este suficientă pentru înţelegerea logicei de funcţionare şi implicit a vechimii unei asemenea dispoziţii.

[33] I. Cojocaru, Documente privitoare la economia Ţării Româneşti. 1 800 - 1 850, voi. 1, p. 1 1 O - 1 1 1 .

Domnia are Curţi la Piteşti. Prima lor atestare datează din 16 august 1481. Probabil că acestea au fost ridicate la un moment dat când satul medieval a ajuns la pragul de a se transforma în oraş. Scopul ridicării curţilor era în general de a asigura o bază pentru încăperile de dări şi supravegherea târgului.

Legătura între acestea şi târg ar putea să le confere o vechime considerabilă. Hrisoave emise de cancelaria acestei curţi ni s-au păstrat de pe vremea lui Basarab Ţepeluş, Mihnea cel Rău, Vlăduţ, Neagoe Basarab, etc. Consemnarea de pe un hrisov din 22 noiembrie 1517 precum ca „şi eu Moisil, scriitor ce am scris în noile curţi din oraşul Piteşti" ne duce la concluzia că domnitorul Neagoe Basarab şi-a ridicat la Piteşti un palat nou şi posibil, a reamenajat teritoriul ocupat de vechile curţi ale căror începuturi le putem doar bănui. Altă însemnare de epocă (18 ianuarie 1518) ne dă şi măsura frumuseţii acestor curţi în următoarele cuvinte: „şi eu Florea care am scris în minunatul foişor al Piteştilor". O alta înscriere spune la 6 mai 1519: „eu Danciul cel mic între daci, care am scris în minunatul scaun în Piteşti".

Studiu34 din 1974 al lui Pierre Lavedant și Jeanne Huguenay despre urbanismul medieval explică geneza oraşelor prin satisfacerea a trei necesităţi fundamentale, denumite "elemente de origine" ale aglomerărilor omeneşti: hrana, apărarea şi schimbul. Schimbul se poate face într-o aglomeraţie pre-existentă, într-o aglomeraţie creată în acest scop, precum şi de-a lungul unei căi comerciale, cu observaţia că, în acest din urmă caz, locul de schimb nu este determinat de circulaţie, ci de întreruperea circulaţiei în puncte obligate: la trecerea unei ape, la o bifurcaţie de drumuri, la confluenţa râurilor, în locurile de popas aşezate la distanţe ce puteau fi străbătute într-o singură zi cu mijloacele de transport ale epocii. Studiul oferă exemple de oraş constituite lângă un pod (Sarrebruck ş.a.), la vărsarea în Dunăre a unor afluenţi (Ulm, Passau, Belgrad) sau de-a lungul Mosellei, la distanţe de circa 30 km, cât puteau parcurge corăbiile într-o zi (Dinant, Namur, Huy, Liege, Maestricht), demonstrând importanţei locului de popas pentru geneza oraşelor, în traficul de tranzit.

"Aşezarea Piteştilor la confluenţa a cinci râuri / prâuri ale căror văi au constituit în permanenţă căi naturale de comunicaţie - şi lângă un loc de traversare a Argeşului - indică drept "element de origine" - factor primordial de geneză funcţia locului de popas, a locului de întâlnire prielnic schimbului de mărfuri şi împrospătării merindelor. Particularităţile geografice ale sitului au întrunit toate calităţile reclamate de necesitatea schimbului, fapt care justifică ipoteza35 formulată de Aurelian Sacerdoţeanu cu privire la existenţa pe acelaşi loc a unei aşezări din perioada geto – dacică şi romană, locuită continuu în perioada migraţiilor sub forma unui sat, din care s-ar fi dezvoltat apoi, în sec. al XIV -lea, oraşul medieval"

34 L'urbanisme au Moyen Age, Geneve, 1974, p. 2-6
35 Aurelian Sacerdoţeanu, Inceputurile oraşului Piteşti, în *Muzeul Piteşti. Studii şi comunicări*, 1971 , Piteşti, p. 197.

Până acum observaţiile arheologice făcute în vatra Piteştilor nu au adus dovezi cu privire la continuitatea de locuire în intervalul sec. IV - XII, ceea ce nu constituie o infirmare a ipotezei de mai sus, având în vedere absenţa unor cercetări sistematice. Aceleaşi observaţii au surprins însă, în centrul oraşului, vestigii de cultură materială databile cu începere din prima jumătate a sec. al XIII-lea36 şi au pus astfel în lumină primele repere certe referitoare la vechimea oraşului medieval, închegat cel mai târziu în a doua jumătate a sec. al XIII-lea la întâlnirea unor căi ale comerţului de tranzit internaţional”37.

Prima menţiune documentară a Piteştilor datează abia din 1388 mai 20 când, printre daniile făcute de Mircea cel Bătrân ctitoriei sale de la Cozia, figurează şi "o moară în hotarul Piteştilor"38. În condiţiile conservării unui număr foarte redus din masa documentelor slavo - române, data 1388 nu poate fi în nici un caz considerată drept an de întemeiere a aşezării, care trebuie să fi fost pomenită în acte mai vechi, astăzi dispărute.

”Caracteristicile geografice ale aşezării Piteştilor - şi anume poziţia cheie în reţeaua căilor de comunicaţie medievale, precum şi amplasarea la zona de contact dintre dealurile subcarpatice şi câmpia Dunării - au creat premisele dezvoltării unei pieţe de schimb a produselor interne şi externe, care, la rândul ei, a favorizat dezvoltarea meşteşugurilor. În acest stadiu, atins probabil de Piteşti încă în faza premergătoare unificării teritoriale şi politice a Ţării Româneşti (ante 1 330)39, târgul definit ca loc de schimb periodic a devenit târg-oraş, adică un centru structural pentru negoţ şi pentru producţia mărfurilor”40.

FUNCŢIA DE CURTE DOMNEASCĂ

Atât vitalitatea economică a oraşului, cât şi legătura directă cu capitalele Ţării Româneşti – Curtea de Argeş, Câmpulung, Târgovişte, Bucureşti - au determinat legerea Piteştilor ca sediu al curţii şi cancelariei domneşti. Calitatea de loc al statului domnesc poate fi dedusă dintr-un hrisov al lui Basarab cel Tânăr - Ţepeluş, datat 1481 august 16, care se încheie cu precizarea: "Drăgoi a scris, în Piteşti"41. ”Doar cercetările

36 Dinu V. Rosetti, Observaţii arheologice privind vechimea oraşului Piteşti, în *RMM, seria "Monumente istorice şi de artă'*; nr. 1/1977, p. 69-70.
37 E. Greceanu, 2007, p. 25
38 Documenta Romaniae Historica (= DRH). B. Ţara Românească, vol. l, Bucureşti, 1966, p. 25-27.
39 Dinu C. Giurescu, Ţara Românească în veacurile XIV - XV, Bucureşti, 1973, p. 309.
40 E. Greceanu, 2007, p. 30
41 DRH. B. Ţ. Rom., vol. III, p. 287-8. Este vorba despre taxa de trecere a Dunării între Calafat şi Vidin, dăruită mănăstirii Tismana încă din epoca întemeierii ei de către Radu I, aşa cum reiese din actul de întărire a daniilor anterioare, emis de Dan al II-lea în 1424 august 5: " .. câte au dăruit acestei mănăstiri bunicul meu şi părintele meu, toate să le întăresc şi să le împuternicesc . . ." (DRH. B. Ţ. Rom., voi. 1, p. 104-7). Precizarea taxei vamale pentru fiecare produs în parte apare pentru prima dată în documentul din 1510 mai 1 (DRH. B. Ţ. Rom., voi. 11, p. 1 44 - 1 45) ş i cuprinde aceleaşi categorii ca ş i documentul din < 1533> septembrie 18.

arheologice vor putea arăta dacă prin "noile curţi" s-a subînţeles refacerea unor curţi mai vechi sau dacă s-a consemnat astfel prima apariţie a unui ansamblu domnesc în Piteşti. Rămâne sigur că în 1517 se încheiase ridicarea unei curţi domneşti, începută probabil în 1512, anul venirii la domnie a lui Neagoe Basarab. Atenţia specială acordată de către domnitor oraşului Piteşti a fost semnalată de Aurelian Sacerdoţeanu42 şi reiese din interpretarea documentelor ce relevă activitatea sfatului domnesc, desfăşurată preponderent la Târgovişte pe tot parcursul domniei lui Neagoe Basarab (41 hrisoave şi porunci), este consemnată la Piteşti pentru 16 documente emise între 151 6 şi 1519, dintre care 10 indică o şedere continuă a domnitorului în acest din urmă oraş între ianuarie - iulie 1519. Un număr egal 16 de hrisoave şi porunci domneşti dovedesc întrunirea sfatului la Bucureşti între 1512 - 1518, însă fără continuitate de reşedinţă. Şi mai redus este numărul de acte emise din Curtea de Argeş - doar 10, între 1514 - 1518 -, deşi se poate presupune că domnitorul a venit foarte des în acest oraş, cel puţin în perioada de ridicare a mănăstirii pe care o ctitorise.

”Interesul domniei pentru activul târg de pe Argeş este reflectată de tradiţie, care a păstrat amintirea numeroaselor proprietăţi pe care le-ar fi avut în vatra oraşului principalii domnitori munteni. Astfel, Mihai Viteazul ar fi stăpânit - pe lângă o moară lângă Argeş - şi case în oraş43; Matei Basarab ar fi construit o nouă curte, în Târgul din Vale, pe locul ce păstrează numele de "Curtişoara", urmele clădirilor fiind încă vizibile în 1 82544; Constantin Şerban (1654 - 1658), ctitorul bisericii Sf. Gheorghe, ar fi ridicat lângă biserică un "palat cu dependinţe, curte şi grădină" pe locul unde se intersectau străzile Teiuleanu şi Craiovei45, în sfârşit, Constantin Brâncoveanu - ale cărui dese vizite, însoţite de curte, la viile sale din Ştefăneşti şi Valea Mare au fost consemnate de cronicarul Radu Greceanu46 – ar fi fost proprietarul casei din Piteşti situată pe str. Brâncoveanu nr. 25. Este de la sine înţeles că aceste consemnări ale tradiţiei trebuiesc privite cu atenţie, mai ales pentru orientarea cercetării arheologice către clădiri şi zone semnificative”47. În stadiul actual, când datele arheologice lipsesc aproape în întregime, se consideră însă că tradiţia caselor domneşti ridicate "în inima târgului" nu este întâmplătoare.

---

42 A. Sacerdoţeanu, op. cit. p.199.
43 1. Rădulescu, Comerţul şi industria în trecutul oraşului Piteşti, Piteşti, 1 938, p. 6.
44 Ibidem, p. 41-2; D. Udrescu, Piteşti SBO. Oraş domnesc şi cetate de scaun, în "Secera şi ciocanul'; nr. 4394 din 28 iulie 1968 .
45 Tatiana Bobancu, Bisericile din oraşul Piteşti, Piteşti, 1933, p. 19, citează informaţia Anei Mălurescu (n. 18S8) privind ...descoperirea fundaţiilor palatului în 186S - 1866, cu ocazia construirii casei părinteşti, precum şi observaţiile preotului Rizea Dobrescu (n. 1846) asupra urmelor curţii domneşti.
46 Cronicari munteni, voi. 11, ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, Bucureşti, 1961 ", Cronica lui Radu Greceanu': p. 64, 86, 94, 99, 1 74, 264, 271 . În toate cazurile, viile domnitorului sunt localizate "la Piteşti”
47 E. Greceanu, 2007, p. 31

DATELE ISTORICE OFERITE DE BISERICI CU PRIVIRE LA EVOLUŢIA ANSAMBLULUI URBAN

Aspectul repartiţiei funcţionale şi sociale a teritoriului este completat prin datele istorice ale bisericilor, întrucât în oraşele medievale ele ilustrează importanţa unei colectivităţi, a unei instituţii feudale sau a unei pături sociale.

Bisericile constituie o formă de afirmare mult mai concludentă pentru rolul economic şi nivelul cultural al fiecărei grupări decât arhitectura civilă, supusă - în ţările româneşti - unei temperări a afirmărilor individuale, reclamată de regimul juridic al oraşului, în care - teoretic, cel puţin - drepturile erau egale, precum şi de frecvenţa cutremurelor şi a incursiunilor de pradă soldate cu arderea aşezări lor.

”De la bun început trebuie precizat că bisericile oraşului Piteşti au suferit foarte multe transformări, antrenate nu atât de calamităţi, care au afectat în special turlele - la cutremure - şi acoperişurile - la incendii -, cât de prosperitatea economică a sec. al XIX-lea, al cărui spirit a fost caracterizat prin curiozitatea şi admiraţia pentru nou, însoţite de indiferenţă pentru realizările trecutului. Rezultatul acestei orientări se reflectă într-un impresionant procent de dărâmări i ntegrale, refaceri pe acelaşi - sau pe un nou - amplasament şi prefaceri ale înfăţişării exterioare, datorită cărora a dispărut uneori chiar amintirea locului unde s-au ridicat bisericile dărâmate sau care au "înfrumuseţat"

faţadele până la ascunderea totală a structurii medievale. Folosirea datelor istorice în analiza structurii urbane recurge adesea ca atare, la amplasamente consemnate documentar, precum şi la interpretări (ale planurilor vechi şi ale datelor istorice înseşi), elementele cronologice având de cele mai multe ori valoare de terminus ante quem"48.

DATELE ISTORICE OFERITE DE BISERICI CU PRIVIRE LA EVOLUŢIA ANSAMBLULUI URBAN

Aspectul repartiţiei funcţionale şi sociale a teritoriului este completat prin datele istorice ale bisericilor[49], întrucât în oraşele medievale acestea ilustrează importanţa unei colectivităţi, a unei instituţii feudale sau a unei pături sociale. Bisericile constituie o formă de afirmare mult mai concludentă pentru rolul economic şi nivelul cultural al fiecărei grupări decât arhitectura civilă, supusă - în ţările româneşti - unei temperări a afirmărilor individuale, reclamată de regimul juridic al oraşului, în care - teoretic, cel puţin - drepturile erau egale, precum şi de frecvenţa cutremurelor şi a incursiunilor de pradă soldate cu arderea aşezări lor.

De la bun început trebuie precizat că bisericile oraşului Piteşti au suferit foarte multe transformări, antrenate nu atât de calamităţi, care au afectatîn special turlele - la cutremure - şi acoperişurile - la incendii -, cât de prosperitatea economică a sec. al XIX-lea, al cărui spirit a fost caracterizat prin curiozitatea şi admiraţia pentru nou, însoţite de indiferenţă pentru realizările trecutului. Rezultatul acestei orientări se reflectă într-un impresionant procent de dărâmări integrale, refaceri pe acelaşi - sau pe un nou - amplasament şi prefaceri ale înfăţişării exterioare, datorită cărora a dispărut uneori chiar amintirea locului unde s-au ridicat bisericile dărâmate sau care au "înfrumuseţat" faţadele până la ascunderea totală a structurii medievale.

Folosirea datelor istorice în analiza structurii urbane recurge adesea ca atare, la amplasamente consemnate documentar, precum şi la interpretări (ale planurilor vechi şi ale datelor istorice înseşi), elementele cronologice având de cele mai multe ori valoare de terminus ante quem.

48 E. Greceanu, 2007,
49 V. Drăghiceanu, Curţile domneşti brâncoveneşti.Curţi şi conace sfărâmate, în BCMI, IV, 1911 , p.51-2

5. EVENIMENTE ŞI PERSOANE ASOCIATE ISTORIEI LOCULUI

5.1. Istoric

Un scurt istoric cu privire la fazele de dezvoltare a clădirii, faze de construcție, evenimente importante legate de monumentul istoric:

SCHITUL BULIGA
Economia ce caracterizează folosirea terenului în vatra istorică a Piteştilor este contrazisă de suprafaţa folosită în trecut de schitul Buliga, ocupată astăzi de clădirea muzeului judeţean (fostă a prefecturii), de parcul oraşului şi de clădirea Casei Armatei. Motivul pentru care acest teren apare atât de mare în raport cu incintele celorlalte biserici, este datorat traversării pe circa două treimi din suprafaţă sa de gârla Scorobaia, ceea ce îl făcea probabil impropriu pentru locuit.

Incinta propriu-zisă a schitului s-a aflat în zona superioară a terasei a doua, unde se ridică astăzi muzeul judeţean (fosta prefectură), ceea ce l-a făcut pe Grigore Tocilescu să afirme că schitul era situat .,pe un deal <în realitate, sub un deal> la marginea oraşului"50.

În prima jumătate a sec. al XIX-lea în partea dinspre târg a curţii se afla o piaţă, denumită Sf. Nicolae şi destinată în special scaune lor de carne ce se înşirau de-a lungul Scorobăii51; este posibil că această folosinţă să fi fost dată chiar de schit unei părţi din proprietatea sa, obţinând astfel un venit substanţial. Numai aşa se explică persistenţa protestelor schitului faţă de hotărârea luată de municipalitate, în 1859, cu privire la amenajarea unui parc public în "ograda"schitului, proteste soldate în final cu desfiinţarea aşezământului monastic52.

Parcul s-a amenajat abia în 1869, fără a afecta iniţial clădirile secularizate ale schitului53, a căror dărâmare se încheiase însă în 1885, când Tocilescu nu a mai găsit decât biserica şi a consemnat dărâmarea turnului clopotniţă şi a zidurilor înconjurătoare54. Deteriorarea treptată a construcțiilor a dus la dezafectarea unor imobile ruinate pentru edificarea Palatului Administrativ al județului Argeş în 1897-1900 în timpul prefectului Mihai Manolescu.

50 E. Greceanu, 2007, p.161
51 1. Gr. Rădulescu, op. cit., p. 41 , consemnează că în piaţa Sf. Nicolae bară ci le de alimente şi măcelăriile din piaţă "erau chiar pe gârlă".
52 V. Tamaş, Din istoria oraşului Piteşti. Grădina publică, în "Secera şi ciocanul'; nr. 3709 din 20.1V.1 966.
53 M. Branişte, Câteva ştiri despre şcolile din oraşul Piteşti înfiinţate pe lângă biserici. înainte de Regulamentul Organic, în MO, an. XVII, nr. 3 - 4, 965, p. 184;
54 I. lonaşcu, Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824, p. 34.

Biserica Sf-ţii Voevozi a schitului Buliga, dărâmată după 1899. Foto Al. Antoniu, "Album general al României': 1893

În locul schitului Buliga, prefectura şi parcul central traversat de o stradă cu circulaţie intensă. Foto Radu Mănăilă. 1966

Aprobarea demolării bisericii a fost dată de către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Bucureşti, în 14 decembrie 1898, în timpul ministrului Tache Ionescu. Biserica a fost dărâmată în 1900, nu "din cauza ruinii" - cum suna inscripţia pietrei aşezată pe locul altarului55, ci pentru a face loc palatului administrativ al prefecturii, astăzi aflat în perimetrul Muzeului Județean Argeș. Ruinele subterane ale altarului se află astăzi situate sub parcarea din spatele muzeului, fiind înconjurate de morminte vechi de monahi. Deși oamenii locului, împreună cu parohul bisericii Beștelei din apropiere, au încercat să înalțe o troiță în acel loc, nimic nu identifică astăzi acest amplasament.

Palatul Prefecturii de Argeş, devenit azi Muzeul Judeţean, ridicat pe locul schitului Buliga, după proiectul arhitectului Dimitrie Maimarolu. Fotografie antebelică.

Așezământul monahal creștin ortodox, a fost situat în zona central urbană a Piteștiului, fiind reprezentativ pentru Argeș-Mușcel. Biserica era înconjurată de ziduri de incintă, chilii având și o clopotniță al cărei clopot mare fusese turnat în Grecia în 1746.

Potrivit actului de închinare a schitului la Mitropolie, în calitate de comanditar, Martin

---

55 T. Bobancu, op. cit., p. 17 - 18: "Aici a fost altarul sfintei biserici Buliga, zidită în anul 1600 de Martin şi refăcută de Petru Martin Buliga în anul 1700. Din cauza ruinii s-a dărâmat în anul 1900, cu ocazia construirii palatului administrativ la 1 octombrie 1900. Datele sunt eronate în întregime: anul 1600 poate fi cel m ult interpretat ca o consemnare de către tradiţie a unei prime biserici (de lemn), înlocuită în 1746 de ctitoria lui Martin Buliga, etc

Buliga a hotărât „să fie şi şcoală rumânească pentru învăţătura copiilor şi pentru chiverniseala a vreunora săraci, carii nu vor avea unde să pléce capul, să fie plata dascalului şi hrana săracilor"56. Iniţiativele de acest gen au fost destul de rare în epocă, fapt pentru care gestul lui Martin, este cu atât mai mult de apreciat57. Foarte probabil, şcoala de la schitul Buliga a început să funcţioneze încă din timpul vieţii ctitorului, deşi dovezi clare în acest sens nu există. Având profiluri diferite în timp, această instituţie a funcţionat neîntrerupt până la demolarea schitului58.

Iniţial scoala de învățătură românească, înființată într-un corp special construit în incintă la 25 mai 1751, oferea acces gratuit şi pentru copiii oamenilor săraci, plata dascălului fiind asigurată din veniturile schitului. Unitatea tradiţională de învăţământ a avut un staut public, parohial sau particular în existența sa de peste 100 de ani, studiindu-se în limbile română, slavonă, greacă şi germană. În 1831 s-a propus înfiinţarea unei şcoli publice a oraşului în "casele cele mari" ale schitului Buliga, "că şi mai nainte au fost şcoală spre învăţătura copiilor de pomană". În aceste case a funcţionat, după 1860, pensionul de fete condus de Eliza Veldin.59

Biserica Sfinţii Voievozi a schitului Buliga, a fost ridicată în 1746 de Martin Buliga şi dărâmată, după cca 150 ani, în 1897 pentru amplasarea palatului prefecturii. Calitatea artistică a bisericii, nealterată în 1885 de transformări contemporane, l-a impresionat pe Grigore Tocilescu, care a afirmat: "E singura biserică a oraşului Piteşti care prin stilul său particular s-ar putea clasa printre monumentele naţionale a căror conservare şi reparaţiune trebuie de aproape priveghiate"60. Fără intervenţia lui Grigore Tocilescu şi a lui Dimitrie Butculescu nu s-ar mai şti nimic despre arhitectura şi chiar istoria ctitoriei lui Martin Buliga, dărâmată fără să se fi recuperat cel puţin pisania sau piatra de mormânt a ctitorului.

O primă descriere a acestui schit, amplasat în epocă la marginea oraşului, datează de la 1883, fiind realizată de Dimitrie Butculescu, în cea dintâi schiţă monografică a reşedinţei judeţului Argeş61: „Această biserică este situată în vestul oraşului, sub panta lanţului de coline lângă care se găsesc Piteştii. Configuraţia sa exterioară este de paralelogram cu absida în semicerc. Pridvorul este din cărămidă, iar tavanul boltit al acestuia se sprijină pe şase stâlpi din cărămidă. Toate chenarele de frescă reprezintă

---

56 DANIC, *Mitropolia Ţării Româneşti*, CLX/6.
57 Gh. Lazăr, *Negustori mecena*, pp.164-167; pe teritoriul Ţării Româneşti, autorul a nominalizat, pe lângă cel al lui Martin Buliga, primul în ordine cronologică, încă două exemple de acest gen: negustorul Ionaşco la Slatina şi negustorul Dumitrake Papazoglu, la Bucureşti.
58 M. M. Branişte, *Schitul Buliga*, pp. 69-75.
59 ibidem, manuscris, 1963, arhiva Direcţiei monumentelor istorice
60 Gr. Tocilescu, op. cit., p. 5 - 6.
61 Aparţinând lui Dimitrie Butculescu, ms. 3545 cuprinde textul pisaniei pierdute a schitului Buliga la ff. 13v-14 (cu o traducere în limba franceză), unde se vorbeşte despre „jupan Martin sin Pătru Buliga"; întregul manuscris a fost recent publicat: Spiridon Cristocea, Carmen Măndescu, *Prima monografie a Piteştiului*, în „Argesis. Studii şi comunicări – seria istorie", XIII, 2004, pp. 323-340; a se vedea şi *Inscripţii ... Judeţul istoric Argeş*, nr. II 502, p. 366.

vrejuri cu motive geometrice roşii, brune şi negre. Toate frescele prezintă scene biblice şi de persecuţii ale martirilor. Ancadramentul intrării este din piatră pictată în verde, decorat cu un vrej de flori şi frunze intercalate. Deasupra se găseşte piatra comemorativă a acestei biserici”.

În 1885 de Al. Odobescu descria: „Schitul Buliga, situat pe un deal, la marginea oraşului, consistă dintr-o biserică, care prin micimea sa, prin formele sale arhitectonice şi sistemul decorativ, aminteşte Biserica Stavropoleos din Bucureşti [...]. E singura biserică a oraşului Piteşti, care prin stilul său particular, s-ar putea clasa printre monumentele naţionale, a căror conservare şi reparaţiune trebuiesc de aproape privegheate”62. La acea dată, din întregul ansamblu, ce includea perimetrul Grădinii Publice de astăzi, inclusiv Cercul Militar, nu se mai păstra decât biserica, şi ea demolată în 189763.

Reconstituirea arhitecturii edificiului dispărut ar fi posibilă, datorită fotografului Alexandru Antoniu care a selecţionat pentru Albumul General al României singura biserică din Piteşti care, în 1893, îşi păstra nealterate caracteristicile medievale, în afară de turlele distruse probabil de cutremurele de la începutul sec. al XIXlea
şi refăcute apoi cu schelet de lemn îmbrăcat în tablă.

Datorită imaginii publicate, ştim astăzi că biserica a prezentat structura triconcului cu turlă pe naos, dublată de un al doilea accent vertical pe pronaos, ambele turle având baze de zidărie independente. Ţinând seama de existenţa turnului de poartă cu clopotniţă, a cărui dărâmare se încheiase în 1885, credem că pe pronaos se ridica tot o turlă, şi nu o clopotniţă ca la Sf. Treime64. Fotografia din 1893, deşi decolorată de vreme, permite observarea unei decoraţii policrome (pe ciubuce, în nişa cu icoana de hram de pe faţada de vest), care trebuie să fi fost suficient de bogată pentru a trezi la Gr. Tocilescu analogia cu biserica Stavropoleos, al cărei decor arhitectural este total diferit. La biserica lui Martin Buliga faţadele prezintă două registre de panouri dreptunghiulare, delimitate prin ciubuce. Registrul superior se continuă deasupra arcadelor pridvorului de pe faţada de vest. Cornişele cu câte trei rânduri de zimţi se văd foarte clar la bazele turlelor.

Din însemnările lui D. Butculescu mai ştim că vrejuri şi chenare geometrice în roşu, brun şi negru încadrau pictura figurativă; portalul de piatră, sculptat cu motive vegetale, era zugrăvit în verde, iar deasupra lui se afla pisania.

Se cunoaşte faptul că piatra de mormânt a lui Pătru Buliga, tatăl ctitorului, care s-a

62 Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, pp. 153-154.
63 Eugenia Greceanu, *Patriciatul şi monumentele de arhitectură urbană din Botoşani şi Piteşti înainte de 1800*, în „Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă”, XVI, nr. 1, 1985, p. 80
64 Biserica Beştelei din imediata vecinătate, E. Greceanu, Op. cit. p. 144

aflat un timp la biserica Sf. Nicolae, provenea de la schitul dărâmat. Faptul că Gr. Tocilescu a redat doar inscripţia pietrei de mormânt a lui Martin Buliga, arătând că alte doua pietre de mormânt au inscripţiile şterse, poate fi atribuit şi ritmului grăbit al investigaţiei. Această piatră de mormânt se află astăzi în clădirea Muzeului judeţean Argeş, al cărei amplasament a determinat dărâmarea schitului.

Exemplul schitului Buliga, din care nu s-a păstrat nimic, este o dovadă a bogăţiilor arheologice pe care le ascunde subsolul Piteşti lor şi care aşteaptă să fie scoase la lumină pentru a arăta importanţa unui trecut istoric pe nedrept desconsiderat.

Ctitorul Schitului Buliga – Martin Buliga

Martin Buliga este reprezentant de seamă al patriciatului Ţării Româneşti din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, negustorul piteştean Martin Buliga relevă prin întreaga sa activitate, valenţele unui *homo novus* conştient de importanţa sa socială şi legat afectiv de comunitatea a cărei condescendenţă şi-a asigurat-o prin activitatea sa ctitoricească şi filantropică.

Părinţii lui Martin au fost „jupan Pătru Buliga" şi „jupâneasa Elena". În actele originale ce au ajuns până la noi, Martin nu utilizează niciodată numele său de familie, Buliga, semnătura sa autografă păstrându-se numai în forma „Martin cupeţ"65. Soţia lui Martin Buliga provenea dintr-una din familiile boiereşti de vază ale ţării. Căsătoria celor doi, încheiată prin 1730, s-a realizat, fără îndoială, şi din interese reciproce, Martin văzând în această alianţă matrimonială şi un mijloc sigur de propulsare socială. Aniţa provenea dintr-o familie boierească importantă, dar care se afla în declin, astfel că a văzut în energicul şi întreprinzătorul negustor Martin Buliga soţul potrivit. Neavând copii, soţii Buliga l-au adoptat pe Barbu, alintat probabil chiar de ei, încă de mic, Bărbuceanu.

Martin Buliga era el însuşi negustor de frunte (calitate indicată prin titlul de politeţe "jupan", ctitor a încă două biserici de lemn în satele Valea Rea şi Gura Bascovului, definind - prin datele ce s-au păstrat despre ctitoriile sale - trăsăturile unui patriciat românesc conştient de importanţa sa socială (o dovedeşte reprezentarea în costum boieresc, cu dulamă, din tabloul votiv, precum şi asocierea calităţii de "cupeţ" cu titlul de rezonanţă nobiliară "jupan"), legat afectiv de oraşul pe care îl împodobea cu ctitorii reprezentative66 şi preocupat de ridicarea nivelului cultural al concetăţenilor săi: cu doi ani înainte de a muri, Martin Buliga a închinat schitului mitropoliei din Bucureşti,

---

65 Marius Păduraru şi Aurel Radu MARTIN BULIGA, EXPONENT AL ELITEI NEGUSTOREŞTI DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ, ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA În Negustorimea în Ţările Române, între *Societas Mercatorum* şi individualitatea mercantilă, în secolele XVI–XVIII volum editat de CRISTIAN LUCA, Galaţi 2009

66 Martin Buliga nu este un caz izolat. Strădania patriciatului de a ridica biserici de zid după modelul domnesc şi boieresc se manifestă la Piteşti cu începere din sec. al XVII-lea şi devine principala comandă a sec. al XVIII-lea. Pe lângă exemplele din vatra oraşului, cuprinse în text, cităm următoarele ctitorii de meşteşugari, negustori şi judeţi (primari) ridicate în satele care au făcut parte din hotarul Piteştilor:
- biserica Naşterea Maicii Domnului din Valea Mare (fostul schit Gura Văii Mari), construită în 1 684 - 1 685 de "jupân Necula i jupaniţa ego Ancuţa':
- biserica Sf-ţii Dimitrie şi Gheorghe din Văleni - Podgoria, ridicată în 1 733 de Iorga "judeţul ot Câmpulung': cu ajutorul judeţului Ioan, pe care îl presupunem a fi primarul Piteştilor. Intervenţia primarului din Câmpulung se datorează - credem – centrului de gravitaţie pe care 1-a reprezentat Târgul Dealului în economia tuturor aşezări lor din zonă, inclusiv a Câmpulungului;
- biserica din Valea Mare. a fostului schit Sf. loan Bogoslovul şi Sf. Nicolae, ridicată în 1 766 de doi arhimandriţi, Grigoraşcu lpsilant şi Manole Hagiu (acesta din urmă probabil negustor), a fost restaurată în 1 78 1 cu cheltuiala "popii Matei sân Grăjdan Cojocaru, ajutorând şi jupân Niţu Cojocaru şi cu alţi mahalagii";
- biserica Sf-ţii împăraţi şi Tuturor Sfinţilor din Găvana, construită între 1 81 7 - 1 820 de mai mulţi ctitori, printre care şi Constandin Tabacu (tăbăcar). Pentru datele acestor biserici, vezi M. Branişte, 1. Diaconescu, Pisanii. însemnări. IV, în MO, 1 97 1 , nr. 7 - 8, p. 563 - 7 1 .

precizând în zapisul datat 1751 mai 26 obligaţia de întreţinere a şcolii pe care o întemeiase în incinta aşezământului: "Aşişderea, de vreme ce am socotit să fie şi şcoală rumânească pentru învăţătura copiilor şi pentru chiverniseala a vreunor săraci, carii nu vor avea unde să plece capul, să fie plata dascălului şi hrana săracilor din prisosul venitului acelui schitişor, după cum va fi prisosul venitului pe an”67

”Prea multe informaţii despre activitatea comercială a negustorului piteştean nu se regăsesc în sursele istorice. Un singur izvor relevă un tip de marfă ce făcea obiectul negoţului său: cartea de judecată, redactată la 19 ianuarie 1741, în care se precizează că Martin i-a vândut logofătului Hristea o butie de vin de 103 vedre. Fără îndoială, activitatea sa comercială implica o sferă mai largă, mărfurile pe care negustorul piteştean le desfăcea în oraş, poate şi în alte centre ale ţării, fiind mult mai numeroase. Nu este exclus nici ca o ramură a acesteia să se fi axat pe importuri şi exporturi din şi în centrele meşteşugăreşti transilvănene.

Asemenea contemporanilor săi, Martin a căutat să-şi sporească averea prin investirea profitului obţinut din negoţ în bunuri imobile, precum case, prăvălii, mori, ocini, vii, aducătoare de venit. O altă sursă a câştigului său a constituit-o acordarea de împrumuturi în bani, evident prin perceperea unor dobânzi – camăta –, practică des întâlnită în epocă. Patrimoniul funciar al negustorului piteştean includea moşii, livezi şi vii în oraş, în satele din jur, dar şi în zonele mai sudice ale Argeşului, ori în judeţul Teleorman, mai propice practicării agriculturii. Probabil ultima moşie cumpărată de negustorul Martin Buliga, la 12 februarie 1753, a fost Burdea, pe care a achiziţionat-o pentru a o lăsa jumătate schitului Buliga şi jumătate fiului său adoptiv, Bărbuceanu68. La toate acestea adăugăm viile de la Ştefăneşti şi Valea Popii. A reuşit, astfel, constituirea unui patrimoniu funciar menit a-i asigura o existenţă confortabilă la bătrâneţe, lui şi soţiei, şi pe care intenţiona, probabil, să-l lase moştenire copiilor. Lipsa moştenitorilor direcţi l-a determinat să consacre o mare parte a averii activităţilor cu caracter religios şi filantropic.
Una dintre preocupările majore ale negustorului Martin Buliga a reprezentat-o activitatea ctitoricească, apanaj al elitelor societăţii medievale, el fiind, singur sau alături de alţii, ctitor a patru edificii religioase: schitul Buliga, mănăstirea Stânişoara şi două biserici de mir, una cu hramurile Sf. Dumitru şi Sf. Nicolae, din Valea Rea, iar cealaltă, dedicată Sf. Gheorghe, din Bascov69.

---

67 M . Branişte, op. cit., p. 1 82. Dorinţa ctitorului a fost respectată şi după trecerea schitului, în 1794, sub ascultarea mănăstirii Aninoasa: catagrafia din 1819 a averii schitului menţionează şcoala refăcută de curând (circa 1790), cu "patru odăi cu sălile lor, cu cămările lor, galerie pă dinainte de zid pentru şcoală şi pentru oamenii casii noouă din temelie...”
68 DANIC, *Mitropolia Ţării Româneşti*, CCXCIX/14.
69 Ion Ionaşcu, *Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824*, cu prefaţă, indice şi o hartă, Bucureşti, 1942, pp. 25-26.

26 mai 1751 - scrisoarea de închinare a schitului Buliga către Mitropolie.

Aşa cum se menţionează în pisanie lăcaşul a fost înălţat la 1 septembrie 1745, dar a fost definitivat abia între 7 februarie–26 mai 1751[70], „† Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Duhului Sfânt. Miluindu-ne bunul Dumnezeu, îndemnatu-ne-a de am zidit această sfântă şi dumnezeiască biserică din temelie, eu robul lui Dumnezeu, jupan Martin sin jupan Pătru Buliga, şi cu jupâneasa mea Necşa, întru lauda şi cinstea preamarilor Voevozi Mihail şi Gavriil şi a tuturor celorlalte făr de trupuri [puteri], în zilele prealuminatului domnu, Ion Constandin Niculae voevod, ca să fie noo şi părinţilor noştri de pomenire în veci, amin; sept(emvrie) 1 a zi, l(eat) 7254”[71].

Întârzierea este pusă atât pe seama stării sănătăţii ctitorului, cât şi pe o posibilă diminuare a resurselor sale financiare investite în fundarea celorlalte trei lăcaşuri. Deoarece actul ctitoricesc era perceput şi ca „o înţelegere bilaterală, cu caracter contractual, între diferiţii reprezentanţi ai puterii feudale şi instituţia bisericii”[72], după ce a finalizat şi a înzestrat schitul cu obiectele necesare oficierii cultului, fiindcă nu avea moştenitori direcţi, care să se ocupe de acest lăcaş, dar şi din cauza stării precare de sănătate, Martin Buliga l-a închinat Mitropoliei din Bucureşti.

Unul din motivele fundării de edificii religioase în general, în speţă a bisericii Buliga, destinată a fi necropolă a familiei comanditarului, pe care acesta o închina Mitropoliei din Bucureşti, „muma tuturora sfintelor mănăstiri şi bisérici”, este surprins în debutul scrisorii lui Martin Buliga, din 26 mai 1751: „† Nu iaste alt lucru mai bun, mai de folos şi mai bine primit şi plăcut lui Dumnezeu, decât când neştine din pravoslavnicii creştini, cu fierbinte dragoste, şi cu inemă călduroasă îşi pornéşte al său cuget şi buna voinţă spre zidirea şi întemeiarea a sfintelor şi dumenzeeştilor lăcaşuri. Pentru acéia dar, iubitorii de Dumnezeu, pravoslavnici creştini, fieşicarii după a sa putinţă (ca unii ce iubescu podoaba casii Lui şi locul lăcaşului măririi Lui) zidescu şi înalţă besérici şi sfinte mănăstiri, spre slava şi mărirea lui Dumnezeu şi, prin lucruri ca acéstea, plăcute şi bine primite înaintea preabunului Dumnezeu, îşi câştigă nume nemuritoare şi-şi agonisescu pomeniri vécinice, luându-şi răsplătirea ostenélii lor de la însuşi Acela ce lăcuiaşte în ceruri, Dumnezeu”[73].

În acelaşi timp, dincolo de sentimentul religios, extrem de prezent şi de profund la omul medieval, pentru negustorii secolului al XVIII-lea ctitorirea lăcaşurilor de cult a reprezentat şi o modalitate sigură de acumulare de prestigiu şi afirmare socială, prin transformarea, asemenea categoriilor superioare, domnia şi boierimea, a unei părţi a capitalului bănesc în capital simbolic.

70 M. M. Branişte, *Schitul Buliga*, pp. 49-50; pentru activitatea prodigioasă a acestui egumen vezi M. M. Branişte, *Partenie Nica Buligeanu* (*1786-1827*), pp. 735-760.
71 ms. 3545 de la Biblioteca Muzeului Judeţean Argeş, ff. 13v-14; *Inscripţii ... Judeţul istoric Argeş*, II 502, p. 366
72 Voica Maria Puşcaşu, *Actul de ctitorire ca fenomen istoric în Ţara Românească şi Moldova până la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 2001, p. 201.
73 DANIC, *Mitropolia Ţării Româneşti*. CCXCIX/11 (Anexe, doc. 3).

Incinta schitul Buliga, carte poştală trimisă in 1901 cu consemnarea dărâmării., circulată în 1902 (colecţia Gh. Frunză)

Detaliu cu marcarea zonei amplasamentului studiat

BISERICA BEŞTELEI

Schitul Buliga s-a ridicat în imediata vecinătate a unui lăcaş de cult mult mai vechi, biserica Sf. Treime - Beştelei, care datează din sec. al XVII-lea, dar care a înlocuit o altă biserică de zid, de la care se păstrează doar fundaţiile. Primul lăcaş de cult, databil în sec. al XVI-lea, a aparţinut unui schit, metoh al mănăstirii Mihai Vodă din Bucureşti şi împreună cu aceasta a fost închinat în 1626 mănăstirii Simon Petra de la Muntele Athos, de către Alexandru Vodă Coconul[74].

Biserica Sf. Treime Bestelei si Biserica Sf. Nicolae, fotografie sfârșitul sec. al XIX-lea.

74 M. Branişte, 1. Diaconescu, op. cit., III, în MO, 1 97 1 , nr. 5 - 6, p. 399. Pentru planul acestei prime biserici, însoţit de sumara prezentare a cercetării arheologice efectuată în 1 975, vezi R. Voinaroschi, Ce se ştie despre biserica Sf. Treime - Beştelei din Piteşti, în RMM, seria "Monumente istorice şi de artă'; n r. 2, 1 976, p. 67 - 70.

Biserica Sf. Treime - Beştelei. Faţada de sud, după restaurarea din 1 974-1 980.

Biserica Sf. Treime - a lui lanache Vistierul - Beştelei. Faţada de sud în 1893. Foto Al. Antonlu, "Album general al României"

Atât hramul cât şi numele Beştelei se referă la biserica de zid, descrisă de Tocilescu cu localizare precis: "Alături cu schitul Buliga este schitul Beştelei, care după pisania din frontispiciu cu data 1 862 noiembrie 2 <<s-a reparat In 11 lele luminatului nostru domn Alexandru Ioan de către cuviosul arhimandrit Policarp, egumenul mănăstirii Mihai Vodă. Biserica are trebuinţă de coperiş, căci plouă în lăuntru şi bolţile ameninţă să cadă ..." (op. cit., p. 6).

Construcţia actuală a fost începută în intervalul 1672 - 1688[75] şi terminată de Gavrilă paharnicul, în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino. Asocierea numelui "Beştelei" pe care l-a purtat ulterior consemnează poate pe comanditarii picturii efectuată în 1732 care s-a redescoperit în zilele noastre. Numele Beştelei nu apare în "Arhondologia Munteniei de la 1822 – 1828" şi nici în recensământul din 1829 al boierilor Ţării Româneşti. Este posibil astfel ca şi biserica Sf. Treime, cu schitul astăzi dispărut, să fie tot o creaţie a marilor negustori, alcătuind în trecut, împreună cu schitul Buliga, o impresionantă formă de afirmare a patriciatului în structura urbană[76].

Lipsa de respect - caracteristică Piteştilor secolului al XIX-lea - pentru păstrarea pisaniilor şi a altor mărturii capabile să ateste contribuţia generaţiilor anterioare la alcătuirea oraşului - face să nu se mai ştie nimic despre prima biserică de zid şi să existe foarte puţine date cu privire la ctitorii construcţiei vizibilă astăzi.

GRĂDINA PUBLICĂ

Amenajată la sfîrșitul secolului al XIX-lea, după moda vremii, pentru promenada orășenilor, Grădia Publică a orașului Pitești era amenajată după simetria grădinilor franceze, punând în valoare într-o perspectivă ascendentă palatul Prefecturii Județului Argeş, nou construit pe locul bisericii schitului Buliga.

Folosind iniţial întregul teren al văii pârâului Scoroboaia, acesta este tăiată transversal prin trasarea noului bulevard Fre, astăzi bulevardul Republicii.

Ulterior, în 1936-1939 se construiește în partea de jos a Grădinii publice Casa Armatei, micșorând și mai mult întinderea de vegetație organizată pentru loisir și agrement.

---

76 E. Greceanu, 2007, p. 96

Gradina publică Pitești - in anul 1900

Pitești
Vedere din Grădina Publică

1909

Pitești
Grădina Publică

birou individual de
ARHITECTURA
Negru Voda 216
Câmpulung
ANCA
Mihaela
COSA

1911

5.2. Calitatea de autor / comparaţii cu alte clădiri pentru determinarea volumetriei

BISERICA SF. GHEORGHE

Biserica Sf. Gheorghe, prima în ordinea importanţei urbanistice, reprezenta puterea domnească în centrul activităţii economice a oraşului: terenul pe care s-a ridicat era proprietate domnească, iar slujitorii ei erau scutiţi de dări77. Este ctitorie a domnitorului ţării Româneşti, Constantin Șerban (1654-1658) şi a soţiei sale Doamna Bălaşa, fiind înălţată în 1656. Între anii 1964-1969 a fost salvată de la demolare şi restaurată de către Direcţia Monumentelor Istorie, după proiectul arhitectului Ștefan Balş.
Conform datelor curente, confirmate de fragmentele pisaniei regăsite la restaurarea din 1967-1968, biserica actuală a fost zidită în 1656 de Constantin Şerban Basarab.

1961. Biserica Sf. Gheorghe înainte de restaurare, văzută dinspre sud-est, în stânga, clădiri de pe strada Craiovei, în dreapta, frontul de est al străzii Şerban Vodă. Foto Ştefan Butak,

77 Monografia bisericii catedrale Sf. Gheorghe din Piteşti, 1963, lucrare în manuscris în arhiva Direcţiei monu mentelor istorice. Se citează cartea domnească din 1813 aprilie 3, dată cântăreţului Gheorghe", carele se află slujind cântăreţ la sfânta biserică domnească din oraşul Piteşti lor . . . ca să fie scutit şi apărat de dajdie . . ." De asemenea, în 1817 iulie 12, domnia a aprobatcererea episcopiei Argeşului ca la cei trei preoţi scutiţi de dări să se adauge un al patrulea, precum şi un diacon (apud V. A. Urechia, Istoria românilor, X - A, Bucureşti, 1 9 1 O, p. 3 1 5) citat de E. Greceanu 1982, p. 112

1908 Biserica Sf. Gheorghe - Piața Episcopiei

Zona de sud a străzii Doamna Bălaşa, văzută dinspre vechea Piaţă a Episcopiei. Ilustrată datând din 1915-1920.

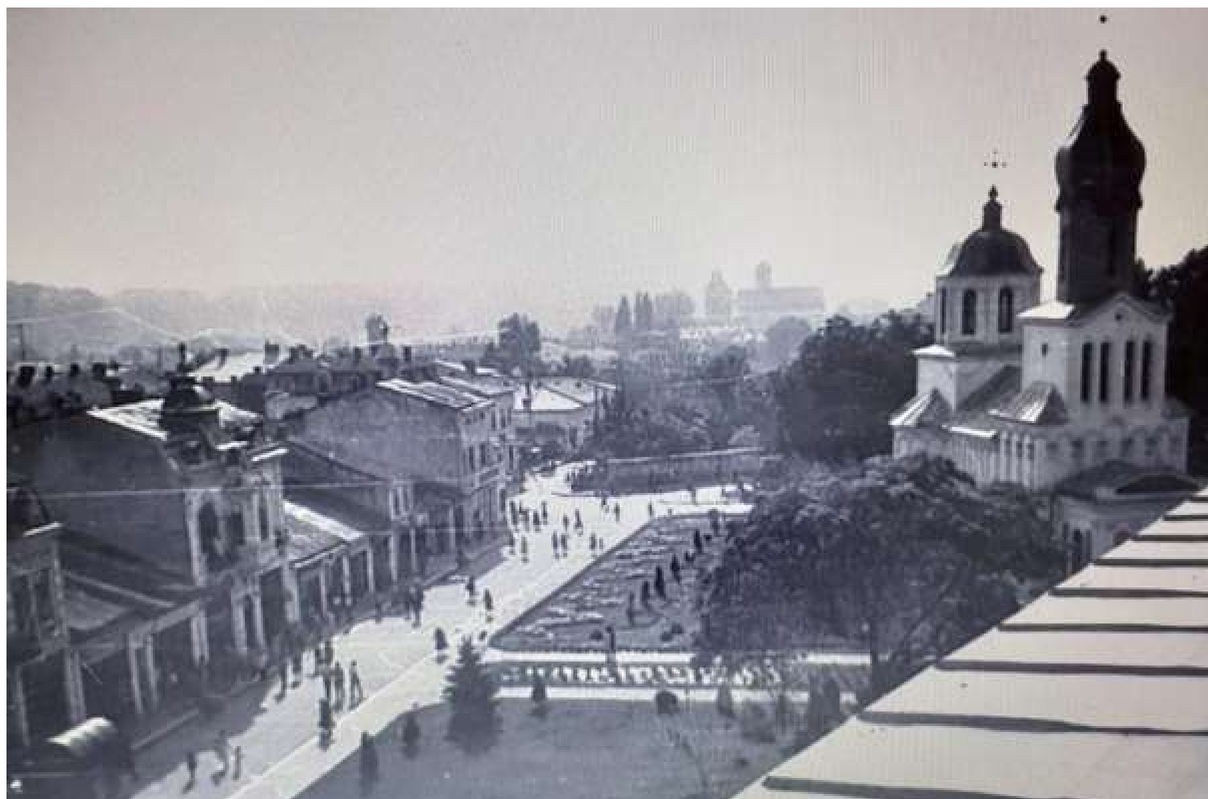
Iată însă că un document din 1666 aprilie 5 atribuie lui Matei Basarab refacerea în lemn a unei biserici mai vechi. Biserica Sf. Gheorghe se detaşează astăzi izolat, ca un rapel istoric, în cadrul noii compoziţii centrale a oraşului; ea trebuie însă reîntregită

imaginar prin incinta cu chilii şi dughene aducătoare de venit, care a înconjurat-o până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea.78 Elementul cel mai preţios pentru localizarea chiliilor şcolii şi a hanului - metoh al episcopiei Argeşului este "gârla ce curge pă subt prăvălii" – şi anume gârla Scorobaia, care izvora din malul celei mai înalte terase, traversa terenul fostului schit Buliga şi trecea în diagonală pe sub prăvăliile străzilor Doamna Bălaşa şi Şerban Vodă, ocolind spre nord incinta bisericii Sf. Gheorghe, de unde curgea apoi spre Argeş, de-a lungul străzilor Industriei şi Râurilor"

1916 Vedere spre biserica Sf. Gheorghe. Desen Albet Reich

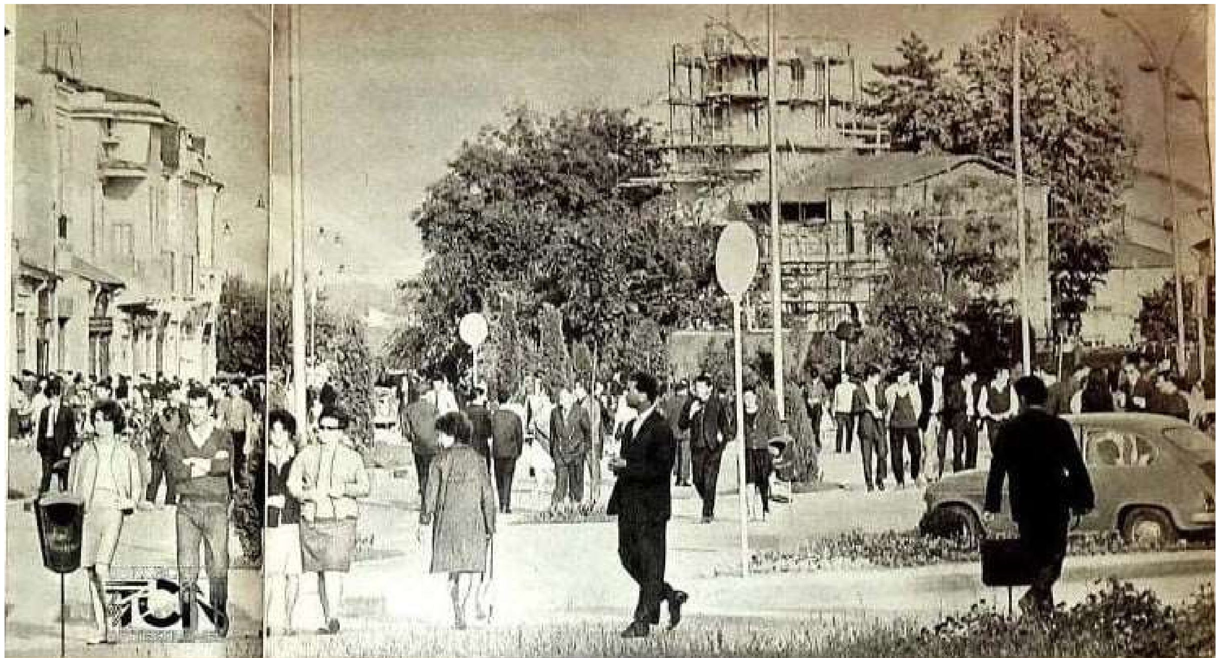
78 E. Greceanu, 2007,

1966 octombrie. Frontul de vest al dispărutei str. Şerban Vodă, conservat temporar până în circa 1970 nr. 34-40. Foto Radu Mănăilă, oct .1966.

1968-1969 biserica Sf. Gheorghe în timpul restaurării

Zona de sud a străzii Doamna Bălașa privită dinspre nord. Biserica Df. Gheorghe în curs de restaurare. Foto Radu Mihăilă, 1966.

Biserica Sf. Gheorghe restaurată. În plan depărtat magazinul Trivale și Hotelul Muntenia – faza 1. Turnul nu apăruse încă.

5.3. Ctitor/Comanditar

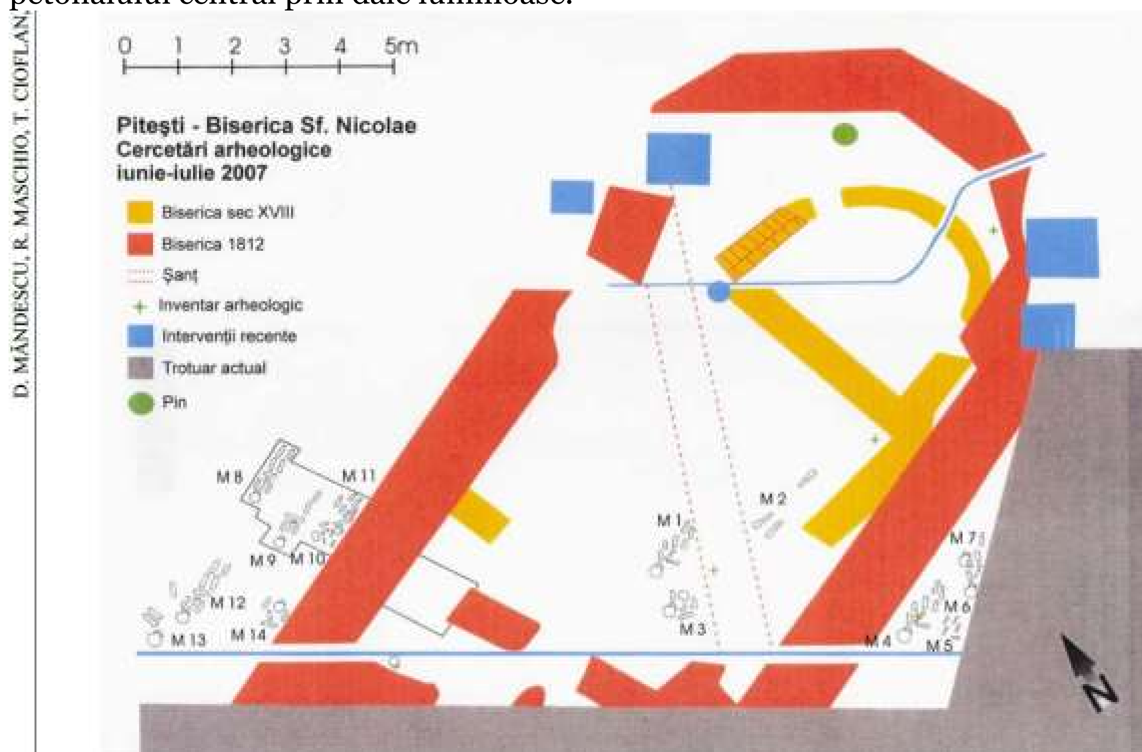
BISERICA SF. NICOLAE

”Ansamblul bisericii domneşti Sf. Gheorghe a dominat principala piaţă a oraşului, încheind şi gruparea densă de dughene dintre străzile Şerban Vodă şi Doamna Bălaşa. La celălalt capăt al acestei insule, comunitatea orăşenească a contrabalansat simbolul puterii centrale printr-o biserică de obşte, închinată Sfântului Nicolae”79. Această descriere arătă că ampasamentul biseriicii Sf. Nicolea era, defapt, la începutul zonei comerciale, iniţiale a târgului Piteştilor, la întâlnirea drumurilor ce veneau dinspre nord de la Curtea de Argeş şi dinspre est de la Câmpulung, după ce traversa râul Argeş prin zona vechiului vad. Intersecţia acestor drumuri importante este dovada biserica Sf. Nicolae a fost ridicată într-un punct esenţial al oraşului medieval, iar fundaţiile primei biserici regăsite în urma săpăturilor arheologice să fie foarte vechi.

79 E. Greceanu, op. cit., p. xx

În 1885, Grigore Tocilescu a inclus-o în categoria bisericilor care "datează în urma focului de la 1848”[80], probabil fără a o cerceta, întrucât pisania bisericii consemna reclădirea de către parohie ("cu cheltuiala mahalagiilor şi ajutorul creştinilor"), în 1812, a unei biserici mai vechi, ce se afla "mică şi prăpădită de cutremur”[81] Atunci când a fost văzută de Tocilescu, biserica mai traversase, în 1864, o refacere reclamată de incendiul din 1848[82]; astăzi nu mai putem şti dacă a fost vorba de o refacere din temelie sau de o reparaţie care i-a modificat doar exteriorul, întrucât biserica Sf. Nicolae a fost dărâmată în 1963, păstrându-se doar câteva fotografii şi indicaţia – prin săpăturile arheologice - a perimetrului exterior, marcat astăzi în pavimentul petonalului central prin dale luminoase.

Planul fundațiilor bisericii Sf. Nicoae relevate sub pietonalul central în timpul lucrărilor de cercetare arheologică din 2007[83]

Existenţa primei biserici de zid - căci o biserică de lemn nu putea fi "prăpădită" de cutremurul din 1802 - este dovedită şi de însemnările de proprietate pe vechile cărţi de slujbă ale bisericii: cea mai veche dintre acestea a fost cumpărată în 1743, an care nu indică neapărat data zidirii, întrucât zestrea de cărţi s-a îmbogăţit în 1776 şi în 1780[84].

80 Gr. Tocilescu, op. cit., p. 7.
81 Pisania bisericii Sf. Nicolae, spartă cu ocazia dărâmării, se află astăzi la Muzeul Judeţean Argeş
82 N. Stoicescu, op. cit.
83 D. Măndescu, Argesis Studii 2008
84 Ion Gr. Rădulescu, Comerţul şi industria în trecutul oraşului Piteşti. p. 41

Lista donatorilor penticostarionului tipărit în 1743 şi dăruit bisericii în 776 cuprinde, pe lângă Constantin paharnic Ungurelu şi Pârvu judeţ, o serie de nume neînsoţite de rang de dregătorie,[85] ceea ce indică apartenenţa bisericii la o comunitate de târgoveţi. Se cunoaşte că în 1848 biserica a ars împreună cu Ulița Mare și a fost rezidită a treia oară în 1864 de enoriași în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, când a fost mărită cu două turle înalte care se vedeau din depărtare, fiind resfințită de protopopul județului Argeş N. Constantinescu, la 30 noiembrie 1867.

Biserica Sf. Nicolae, dărâmată în 1963. Faţada de nord. Foto Henri Marcus, 1959.

Situeta turnului cel mai înalt, peste pronaos este înlocuită astăzi de corpul bării de cazare a hotelului Muntenia, ale cătrei fudații suprapun peste cele ale bisericii.

85 M. Branişte, op. cit., p. 200.

Biserica era pictată de Gheorghe Tătărăscu şi dăruită de M. S. Regele Carol I. La 30 aprilie 1878 a fost oficiat primul Te-Deum de recunoştinţă pentru victoriile din Războiul de Independenţă și defilarea regimentului de dorobanți în prezența domnitorului Carol I. Acesta a dăruit bisericii un policandru de valoare cu inscripția ”Carol I al României închină Bisericii din orașul Pitești cu hramul Sfântul și Făcătorul de minuni Nicolae, acest odor, în amintirea zilelor de 9 mai 1866, 10 mai 1878, 14 decembrie 1877 ziua reântoarcerii acasă după izbânzile din Bulgaria”86. Biserica avea icoane aurite de aloare și o pictură impresionantă în tinda de la intrare. În grădina de brazi din preajma bisericii s-a aflat, un timp, bustul de bronz al lui Ion C. Brătianu. În anul 1875 farmacistul Ştefan Babik, fondatorul cimitirului Sf. Gheorghe, montează pe turla cea mai înaltă a bisericii, ridicată deasupra pronaosului, un orologiu, care îi va da denumirea de Biserica cu ceas. După 100 de ani, cu toate demolările și reconstrucțiile periadei comuniste, locul – piața păstra denumirea de ”La ceas”.
Biserica este demolată în 1963, sub motivul sistematizării orașului.

Supapunerea corpului cadastral studiat peste trama stradală a Piteștiului dinaintea demolărilor din perioada comunistă pentru configurarea noului centru civic87

86 Aurel Radu, Contribuţii documentare referitoare la istoricul Bisericii Sf. Nicolae din Piteşti (I), 2013, "Restituiri" - Revistă-document a Centrului Cultural Piteşti, nr. 2/2013, p. 23-29
87 arh. Anca Coşa 2021

MUNTENIA

10

[88]

Codul RAN şi datele de identificare ale sondajului arheologic din 2007:

Anul	**2007**			
Epoca	Epoca medievală (sec. XIII -XVIII); Monumente - Restaurare; Epoca modernă (sec. XIX - XX)			
Perioade	Epoca medievală târzie			
Categorie	Religios, ritual şi funerar			
Tipuri de sit	Biserică			
Localizare pe hartă	Localizează pe harta României			
Judeţ	**Argeş**			
Localitate	**Piteşti**			
Comuna	**Piteşti**			
Punct	**Biserica Sf. Nicolae şi Sf. Pantelimon (Biserica cu ceas)**			
Sector				
Toponim				
Persoane implicate şi instituţii	**Nume**	**Prenume**	**rol**	**Instituţie**
	Cioflan	Theodor		Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti
	Cristocea	Spiridon	responsabil	Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti
	Măndescu	Dragoş		Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti
	Maschio	Romeo		Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti
Cod RAN	13178.01			

[89]

[88] Suprapunere planuri, dimensiuni aproximative – arhitect Anca Mihaela Coşa 2021
[89] http://ran.cimec.ro/

Cca 1900 Biserica cu ceas la bifurcatia str. Domnita Balasa pe dreapta si str. Serban Voda pe stanga- Strada Mare

Pisania bisericii, de mari dimensiuni (99,5 cm x 140 cm), spartă în patru fragmente în împrejurările demolării folosind tancurile armatei, din 1962, se păstrează în expoziţia Muzeului Judeţean Argeş: „Marile şi preaputernecu D(u)mnezeu, cu [a] sa purtare de grijă, | toate le chivernisăşte şi le săvârşaşte, [pr]ecu(m) şi ceastă sfântă | beserică, ce era mai-nainte mică şi prăpă[d]ită de cutremur, cu aj|utorul său şi al sfântului Ierarhu N[i]colae şi alŭ Sfântului | Pandeleimon, al cărora este hramu, s-au făcut precumŭ | se vede cu cheltuiala mahalagiilor şi al altorŭ cre|ştini şi s-au săvârşit în domniia măr[ii sale, Io Gheorghie Ca] |ragea voevod, când ruşii s-au dus din ţară, făcând pace, | într-al do(i)lea război, păstorindŭ pre norodu aceşti epar|hi, preasf(inţitul), iubitoru de D(u)m(n)ezeu, chirio, chir Iosif, | întâiul episcop al aceşti(i) nooi episcopi(i) Argeş; | 1812 oc(tomvrie)30”90.

90 Diaconescu, Pisanii. însemnări IL în MO, 1 97 1 , nr. 3 - 4, p. 262; paragraful între paranteze pătrate este completat ID2Y.d T. Bobancu, Biserici din judeţul Argeş, în BCMI, XXVI, 1 933, p. 41

Piteşti
Strada Şerban-Vodă şi Biserica Sftu Nicolae
Traian B. Nicolau Piteşti

Piteşti.

Strada Şerban Vodă 2 decembrie 1916, desen de Albert Reich

Fotografie din 1936

”În vara anului 1933, Divizia a III-a Piteşti aflată sub comanda generalului Antonescu a solicitat ca biserica Sf. Nicolae care avea cei mai puţin enoriaşi, dintre care unii flotanţi, să fie folosită pe post de biserică militară. Adunarea, consiliul şi epitropia parohială au hotărât să dea curs acestei solicitări prin care biserica să servească de capelă a garnizoanei din Piteşti, până când aceasta din urmă va dispune de mijloace spre a-şi construi o biserică proprie. În schimb, episcopul Nichita a refuzat în 1934 să aprobe această transformare argumentând că era doar o singură biserică în parohie şi „canoanele şi legiuirile bisericeşti ne opresc a schimba destinaţia unei biserici sau a o înstrăina”, după cum afirma acesta”91

Probabil această intenţie a făcut să se construiască în apropiere Cercul Militar Piteşti – Casa Armatei, construită după planurile arhitectului Octav Doicescu, constructor M. Papadopol. Piatra de temelie a fost pusă la 7 iulie 1939, în prezenţa prim-ministrului Armand Călinescu92

Iată cum descrisa în 1936, noul preot în funcţie, Paraschiv Popescu, starea religioasă şi morală din parohia sa: „Parohia bisericii Sf. Nicolae cuprinde o enorie numai de 89 familii care nu o pot lăuda din punct de vedere religios-moral căci oricâte sforţări am făcut în timp de un an de la venirea mea la această biserică – predici, cântare bine studiată şi simţită, acum mă străduiesc să formez şi un mic cor – tot n-am putut să-i îndrept pe calea bisericii decât prea puţini [...] Misterul acestei răceli nu este greu de pătruns dacă vom spune că majoritatea credincioşilor acestei biserici sunt bine înstăriţi din punct de vedere material şi nu mai văd altceva decât o acumulare de bogăţie trecătoare, pe când pe cea veşnică, fie că o înţeleg, fie că nu o înţeleg, dar nu o agonisesc”93. Despre starea în care se înfăţişează locaşul bisericii, acelaşi preot a consemnat că: „E prea trist a mai vorbi despre înfăţişarea bisericii Sf. Nicolae, biserică de centru, aşezată într-o poziţiune dintre cele mai frumoase. Ce contrast izbitor între situaţia sa geografică şi înfăţişarea sa umilă, săracă, prea săracă şi părăsită... acoperişul, afară de turle, găurit, pereţii burduşiţi, un singur rând de geamuri în afară, iar înăuntru şi mai trist: strane vechi incomplete, mobilier putred vechi, pictura pe alocuri aşa de ştearsă că nu se mai cunoaşte nimic. Anul acesta s-a făcut o îmbunătăţire înăuntrul ei introducându-se lumină electrică prin ajutorul pe care l-am câştigat de la onor primăria oraşului şi din ce-am mai putut economisi. S-a mai procurat un clopot mai mare pe lângă cel mic cu care rămăsese de la ocupaţia trupelor străine 1916”94

91 Arhivele Naţionale – Argeş, fond Episcopia Argeşului, dosar 54/1929-1937, f. 329-333.
92 Spiridon Cristocea, Elena Moraru, Romeo Maschio *Piteştiul de altădată O istorie ilustrată*, Editura Ordessos, Piteşti, 2011
93 **Aurel Radu,** Contribuţii documentare referitoare la istoricul Bisericii Sf. Nicolae din Piteşti (I), 2013, "Restituiri" - Revistă-document a Centrului Cultural Piteşti, nr. 2/2013, p. 23-29
94 idem

Pitești – Biserica Sf. Niculae.

P.C.U.S.

PITEȘTI. Biserica Sf. Nicolae

1941 fotografie de pe terenul studiat

Biserica „Sfântul Ierarh Nicolae“ şi „Sfântul Mucenic şi Tămăduitor Pantelimon“ 1941
Într-o perioadă de maximă represiune faţă de biserică şi de slujitorii ei, în mod inexplicabil, Biserica Sf. Nicolae a fost inclusă prin hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 1160 din 1955 pe lista monumentelor istorice din România. Tot printr-o hotărâre a Consiliului de Miniştri, cu nr. 387 din 23 aprilie 1962, preşedintele Gh. Maurer, a semnat pentru scoaterea bisericii de pe lista monumentelor istorice, iar Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniştri a avizat favorabil demolarea ei95. Nu a existat nicio împotrivire vizibilă faţă de această măsură având în vedere că ultimul preotul paroh, Florian Sămărescu, era condamnat la închisoare încă din anul 1959 ca „duşman al poporului”.
Din această biserica s-au mai păstrate doar câteva urme materiale care au ajuns în posesia Muzeului Judeţean Argeş (ceasul din turlă şi pisania spartă), la biserica din satul Enculeşti – Valea Mare (policandrul dăruit de regele Carol I şi un clopot), la biserica Sf. Treime din Piteşti (sfeşnicele împărăteşti) şi la biserica din satul Podu Broşteni – Costeşti (al doilea clopot)96.

Zona de nord a str. Doamna Bălaşa. De la stânga la dreapta: Casa Armatei, Hotelul ”Splendid”; Biserica Sf. Nicolae; Foto Ştefan Butak, 1961 .

95 Arhivele Naţionale – Argeş, fond Primăria Piteşti, dosar 13/1962, f. 57-58.
96 Dr. Zicu Ionescu, *Despre bisericile din Piteşti care nu mai sunt*, în „Păstorul Ortodox”, serie nouă, nr. 2/1995, p. 109.

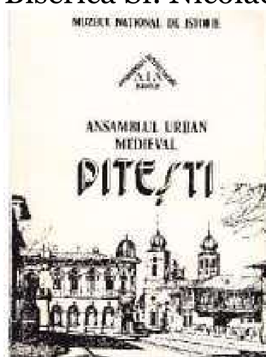
Frontul de vest al str. Doamna Bălaşa, în zona Casei Armatei. Foto Ştefan Butak, 1961

1966. Esplanada "Simfoniei lalelelor" după dărâmarea Bisericii Sf. Nicolae şi a construcţiilor care separau străzile Doamna Bălaşa şi Şerban Vodă. În dreapta, hotelul Bristol. Foto Radu Mănăilă

Biserica Sf. Nicolae, dărâmată în 1 963 catapeteasma, foto arh. Andrei Pănoiu, 1 960.

Faptul că această biserică aparține comunității este demonastrat și de faptul că nu avea incintă, accesul se făcea direct din stradă.

ROMÂNIA
PAROHIA BIS. SF. NICOLAE DIN PITESTI
1915

Vedere spre sud, comparație fotografii înainte și după distrugerea bisericii. În prim plan CasaI.I.Purcăreanu,ulterior Ateneul Popular, 1874,ref.1900,1930 LMI AG-II-m-B-13453

Zona mediană a străzii Şerban Vodă cu magazinul ”Au bon Gout 79” asemănător ca arhitectură cu hotelului Splendid, dar situat la câteva sute de metri mai spre sud de acesta. În cele patru fotografii ce urmează, realizate în decursul a 70 de ani, ce conțin silueta acestui magazin central, se pot vedea siluetele turlelor bisericii Sf. Nicolae.

foto Henry Marcus 1959

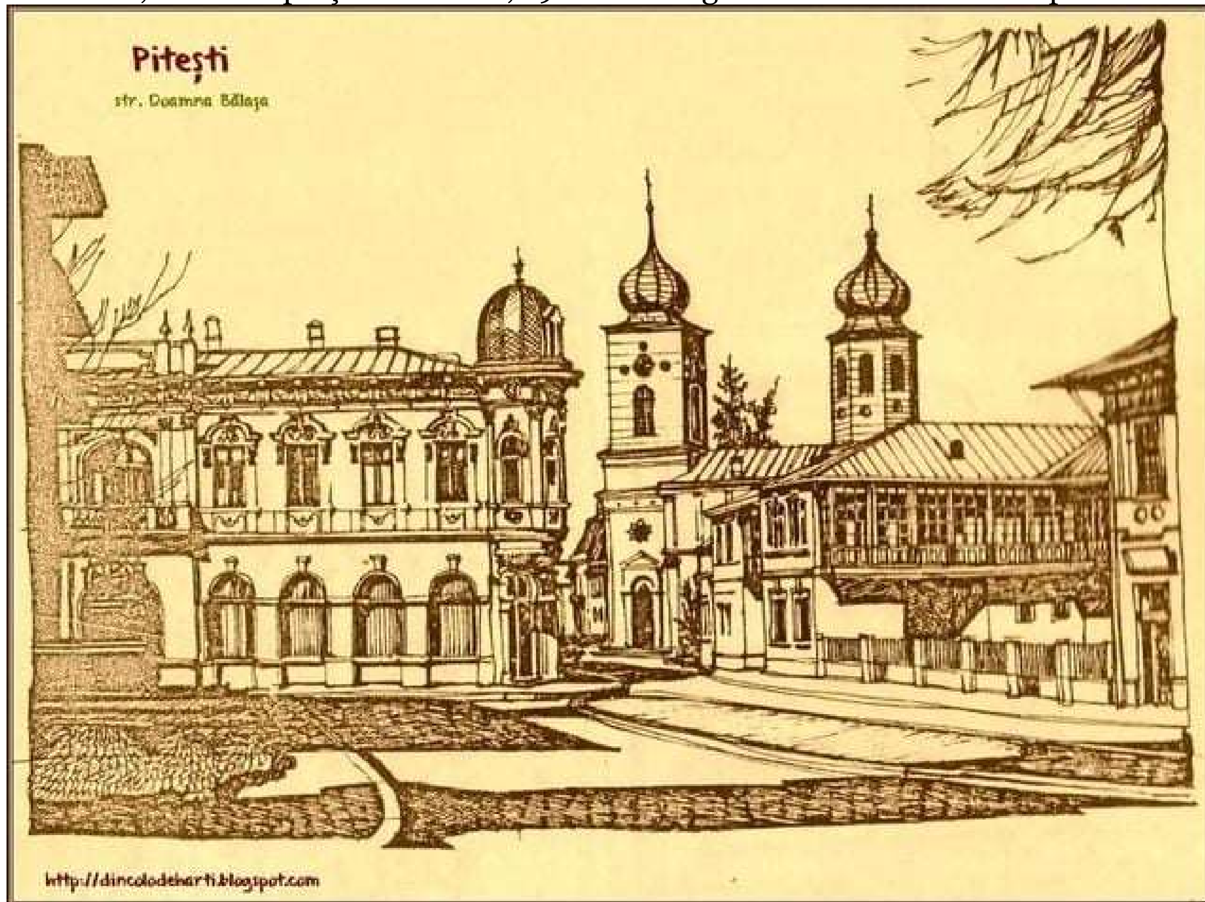
Magazinul Au bon Gout 79 asemănător hotelului Splendid, dar situat la câteva sute de metri de acesta. În fundal se văd turlele bisericii Sf. Nicolae.

6. DESCRIERE

6.1. Descriere zonă şi unitatea administrativ-teritorială

HOTELUL SPENDID / VICTORIA PITEȘTI (1874-1969)
Unitate tradițională de cazare, aflată în zona centrală a reședinței Argeșului, edificiul este construit în stim neoclasic. Proprietarii erau: Dumitru Simion (1874); Mihai Georgescu (1944); Edmond și Gherghina Muck, din Urlueni, Bârla (1945) naționalizat în 1950 cu noua denumire Victoria. De-a lungul timpului a găzduit importante peronalități ale timpului. Temporar a fost sediul Direcției Comerciale a Regiunii Argeş. A fost demolat după 1968 pentru construirea Hotelului Muntenia – etapa I.

Clădirile din piaţa din faţa Casei Armatei, actuala piaţă Muntenia, înainte de demolare, desen după Ştefan Butak, 1961. În stânga silueta Casei Armatei păstrată azi

1955

[97]

1955 Hotel Spendid lângă Casa Armatei – fotografie Piața Muntenia acum 65 ani

1961 Hotel Spendid, pe locul căruia s-a înălțat actualul hotel Muntenia, Foto Ștefan Butak, 1961

97 http://www.infopitesti.ro/wp-content/uploads/2019/09/Hotel-Victoria.jpg

Comparaţie imagine la 60 de ani diferenţă

6.2. Elemente de peisaj natural şi cultural, considerente urbanistice

VALORILE ISTORICE, URBANISTICE ŞI ARHITECTURALE
ALE VECHIULUI ORAŞ PITEŞTI[98]

Încă din 1962 s-a întocmit un proiect de sistematizare pentru "zona centrală" a Piteştilor, zonă al cărei perimetru se suprapune practic limitelor de dezvoltare a oraşului medieval. Întemeiat pe premisa lipsei de valoare a fondului construit şi a structurii urbane moştenite, proiectul a prevăzut dărâmarea a circa 90% din clădiri şi modificarea reţelei de străzi, cu păstrarea cel mult a unor direcţii impuse de relief.

[98] E. Greceanu, 2007, p. 132

Pe parcursul ultimelor două decenii, studiul pluridisciplinar al oraşelor din Moldova şi Ţara Românească a început să clatine opiniile care subestimau creaţia românească în domeniul urbanismului medieval, dar în cazul Piteşti lor restructurarea perimetrului Şerban Vodă - Doamna Bălaşa, încheiată în 1975 - 1976, a creat un dezechilibru evident între regimul de înălţime cu 10 etaje al noii compoziţii şi regimul de maximum trei nivele al oraşului vechi. Pentru realizarea unei creşteri unitare în înălţime, prevederile proiectului de sistematizare din 1962 u continuat să fie aplicate pe etape şi vor fi probabil realizate integral. [99]

Considerând această operaţie ca pe un fapt împlinit, apare utilă prezentarea vechiului centru orăşenesc, în scopul formulat odinioară pentru Iași de arhitectul George Matei Cantacuzino: "Progresul are nevoie şi el de pietre de hotar, pentru a putea mai târziu să măsoare cu ochiul, uitându-se înapoi, întindereacuceririlor sale"[100]

Influenţa covârşitoare a arhitecturii populare s-a exercitat până în preajma primului război mondial la toate tipurile de programe ale clădirilor din Piteşti, indiferent de dezvoltarea planului: hanuri, locuinţe din cartierele rezidenţiale, case cu dughene şi locuinţă din zona vadurilor comerciale. Ea se regăsește în prispele şi cerdacele din curţi, care păstrează formulele tradiţionale, indiferent de arhitectura corpului principal, dominant spre stradă şi care a fost rezervat pentru manifestarea curentelor apusene eclectice. În variata şi ingenioasa desfăşurare a prispelor şi cerdacelor, geamlâcul a cunoscut la Piteşti o dezvoltare excepţională, cu rezolvări care au atins adesea un înalt nivel artistic. Participând la arhitectura curţilor şi chiar a faţadelor spre stradă prin combinaţii mereu noi de ritmuri şi motive decorative, geamlâcurile au accentuat personalitatea fiecărei construcţii, dovedind încă odată măiestria dulgherilor şi tâmplarilor piteşteni, explicabilă printr-o îndelungată tradiţie meşteşugărească. Desconsiderate pe nedrept ca produse târzii, fără valoare istorică întrucât ar fi mai noi decât mijlocul sec. al XIX-lea şi fără valoare artistică întrucât apar în perioada pretinsului "hiatus stilistic"al eclectismului, geamlâcurile au fost distruse fără milă, ca şi de altfel tâmplăria, stucatura, feroneria, sobele şi decoraţia pictată a clădirilor din care făceau parte. Este meritul arhitectului Constantin Joja de a fi atras atenţia - pe lângă alte valori ale culturii urbane româneşti - şi asupra îmbinării de tradiţie şi inovaţie ce caracterizează geamlâcul, consemnând grafic schemele de compoziţie, uneori chiar în preajma sau în timpul dărâmării[101].

Oraşul Piteşti, capitala judeţului Argeş, a devenit în zilele noastre unul dintre marile centre industriale ale ţării. Complexitatea funcţiilor economice, politice şi culturale ale comunităţii urbane contemporane a implicat o restructurare radicală a vechii aşezări,

---

[99] E. Greceanu, 2007, p. 133
[100] G.M. Cantacuzino, Oraşul Iaşi: un peisagiu, conferinţă ţinută la 21 martie 1958 la filiala Uniunii arhitecţilor din laşi, Hierasus, 1981 .
[101] Constantin Joja, Sensuri şi valori regăsite, Bucureşti, 1 98 1 , p. 68 - 7 1 şi 142 - 157.

în al cărei perimetru s-au instalat instituţiile politica-administrative şi culturale ale unui oraş nou. Centrul acestui ansamblu modern este apreciat drept o reuşită a urbanismului românesc, cu valoarea confirmată de reala atracţie afectivă exercitată asupra locuitorilor şi vizitatorilor oraşului.

Concepţia de sistematizare, conturată în preajma anului 1960, a pornit de la premisa existenţei unui "oraş - târg", care ar fi avut caracterul de sat până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Cu excepţia monumentelor istorice declarate prin lege, respectiv monumente de arhitectură, trei biserici din vatra istorică a oraşului (Sf. Gheorghe, Mavrodolu şi Sf. Nicolae), precum şi alte două biserici din perimetrul administrativ: schitul Trivale şi Sfinţii Voievozi "Meculeşti" din Găvana, ansamblul arhitectural moştenit a fost considerat drept o creaţie târzie, cu valoare estetică limitată, justificând soluţia de integrare în ansambluri noi a unui număr restrâns de clădiri selecţionate pentru conservare. Evoluţia cercetărilor de arhitectură şi urbanism medieval este pe cale de a demonstra lipsa de temei a unor asemenea datări şi aprecieri de calitate[102].

Doar cunoaşterea din timp a valorii unui ansamblu istoric poate asigura conservarea şi integrarea sa organică în structura oraşului contemporan, prin prevederea în proiectele de sistematizare a unor măsuri cu grad foarte ridicat de complexitate şi dificultate. Chiar şi centrele istorice din Sibiu sau Braşov nu s-ar fi bucurat de un regim special de protecţie, reflectat în soluţii de sistematizare orientate către relaţia armonioasă dintre vechi şi nou, dacă nu ar fi existat acea conştiinţă a valorii organismului urban medieval, în care toate elementele - arhitectură, regim de înălţime, reţeaua de străzi, structura subterană a pivniţelor ş.a. - contribuie la exprimarea modului de viaţă şi a organizării unor comunităţi libere, dăruite cu privilegii pe care nu le-au avut satele evului mediu.

Calitatea de document a vechii structuri urbane, de cultură şi gândire socială a fost negată oraşelor din Moldova şi Ţara Românească, cu toată bogata lor bibliografie, care s-a axat însă, în ceea ce priveşte structura urbană, pe o analiză "punctuală" a elementelor cu valoare istorică şi artistică, fără a se încerca regăsirea logicei de grupare a celulelor urbane. În consecinţă, s-a generalizat prejudecata (contrazisă la fiecare pas de datele istorice) absenţei unor structuri urbane, diferenţiate pe mod de producţie şi stratificare socială, până în preajma veacului nostru, când "zona centrală a vechilor târguri" ar fi fost "îmbogăţită cu clădiri administrative de o oarecare monumentalitate, iar pe străzile comerciale locul caselor de lemn, dispuse liber, cu terenuri mari în jurul lor, a fost luat de clădiri de zid aşezate în regim închis".

[102] E. Greceanu, 2007, p. 134

VALOAREA ISTORICĂ A VECHII STRUCTURI URBANE[103]

Interesul istoric al unei structuri urbane constă în evidenţierea modului de organizare social - economică din trecut şi a gradului de cultură atins de colectivitatea urbană în condiţii politice date. Pe lângă studiul de arhivă şi bibliotecă sau cercetarea muzeelor, aceste aspecte pot fi urmărite în reţeaua de străzi, tipul de parcelare, categoria ctitorilor la edificii le de cult, caracterul arhitecturii civile şi cult, monumentele arheologice. Înţelegerea valorii istorice a aşezării nu priveşte doar o minoritate de cercetători, întrucât este necesară pentru stabilirea unor relaţii de echilibru între trecut şi prezent, în care toţi factorii contribuie la dialogul între vechi şi nou, acceptat de societatea contemporană drept una dintre cele mai rodnice activităţi ale spiritului omenesc.

Valoarea istorică a vechiului oraş Piteşti constă în:

- Reflectarea înaltului nivel al vieţii economice din trecut prin intensa parcelare a vadurilor comerciale şi prin deosebita lor dezvoltare în raport cu suprafaţa redusă a vetrei. Insula de dughene cuprinsă între străzile Şerban Vodă şi Doamna Bălaşa este un exemplu tot atât de concludent pentru înflorirea continuă a meşteşugurilor şi negoţului ca şi structurile dezvoltate de-a lungul străzilor Teiuleanu - Târgul din Vale sau al căii Craiovei.

- Afirmarea importanţei sociale a breslelor şi a patriciatului medieval românesc prin cununa de ctitorii bisericeşti care înconjoară "inima târgului", dominată de biserica domnească Sf. Gheorghe.
Bisericile permit reconstituirea stratificării sociale în cadrul unei comunităţi productive complexe, pe lângă care apare şi una dintre cele mai vechi grupări urbane boiereşti.

- Acumularea mărturiilor istorice în subsolul vetrei medievale, care - acolo unde nu a fost excavat - păstrează elemente de primă importanţă pentru cultura orăşenească medievală, fapt certificat de stratificarea vieţuirii, timp de peste şase secole, în limitele aceluiaşi perimetru. O urmărire sistematică a săpăturilor reclamate de dotări edilitare sau de construcţii noi, precum şi iniţierea unor campanii de cercetări arheologice în zonele cele mai semnificative (curtea domnească a lui Neagoe Basarab, cimitirele medievale, **esplanada mărginită în trecut de străzile Doamna Bălaşa şi Şerban Vodă**, zona Târgului din Vale ş.a.), vor aduce cu siguranţă mărturii ale unei culturi materiale dezvoltate şi elemente de completare a datelor istorice, scoţând concomitent la iveală etape ale arhitecturii civile care să permită urmărirea evoluţiei locuinţei de târgoveţ şi a locuinţei feudale, cunoaşterea tipologiei vechilor sedii ale sfatului şi ale scaunului de judecată, precum şi alte date de civilizaţie urbană medievală din Ţara Românească.

[103] E. Greceanu, 2007, p. 134

VALOAREA URBANISTICĂ A ORAŞULUI VECHI a rezultat din:

- Personalitatea vadurilor comerciale, a căror străveche funcţionalitate era aparentă chiar sub haina arhitecturii din a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Străzi ca Şerban Vodă (uliţa domnească), Doamna Bălaşa, Teiuleanu, Târgui din Vale, Sf. Vineri, Craiovei sau porţiunea încă nemodificată a străzii Victoriei au exprimat modul de viaţă şi lumea de idei a unor târgoveţi înrădăcinaţi în vatra oraşului, care investeau o parte însemnată din câştigul obţinut prin muncă pentru înfrumuseţarea aşezării.

- Reflectarea unei vieţi active, echilibrate şi prospere în cartierele de locuinţe ce înconjurau zona de târg, remarcabile în acest sens fiind ansamblurile dezvoltate de-a lungul străzilor 1 Mai, Brâncoveanu, Ţepeş Vodă, Crinului, Primăverii, Egalităţii.
Bulevardul Republicii, creat în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, a preluat caracteristicile tradiţionale ale grupărilor de locuinţe medievale, introducând în plus o notă de reprezentare a noului patriciat urban în care s-a integrat şi intelectualitatea.

- Temperarea şi echilibrul regimului de înălţime al locuinţelor şi dughenelor, în raport cu accentele verticale ale lăcaşurilor de cult. Oraşul privit dinspre dealul
Smeurei este dominat de turlele ansamblurilor de cult, în centru detaşându-se cele trei verticale ale bisericii Sf. Gheorghe. Raportul între masa construcţiilor civile şi lăcaşurile de cult ale oraşului s-a menţinut în linii mari până în preajma celui de al

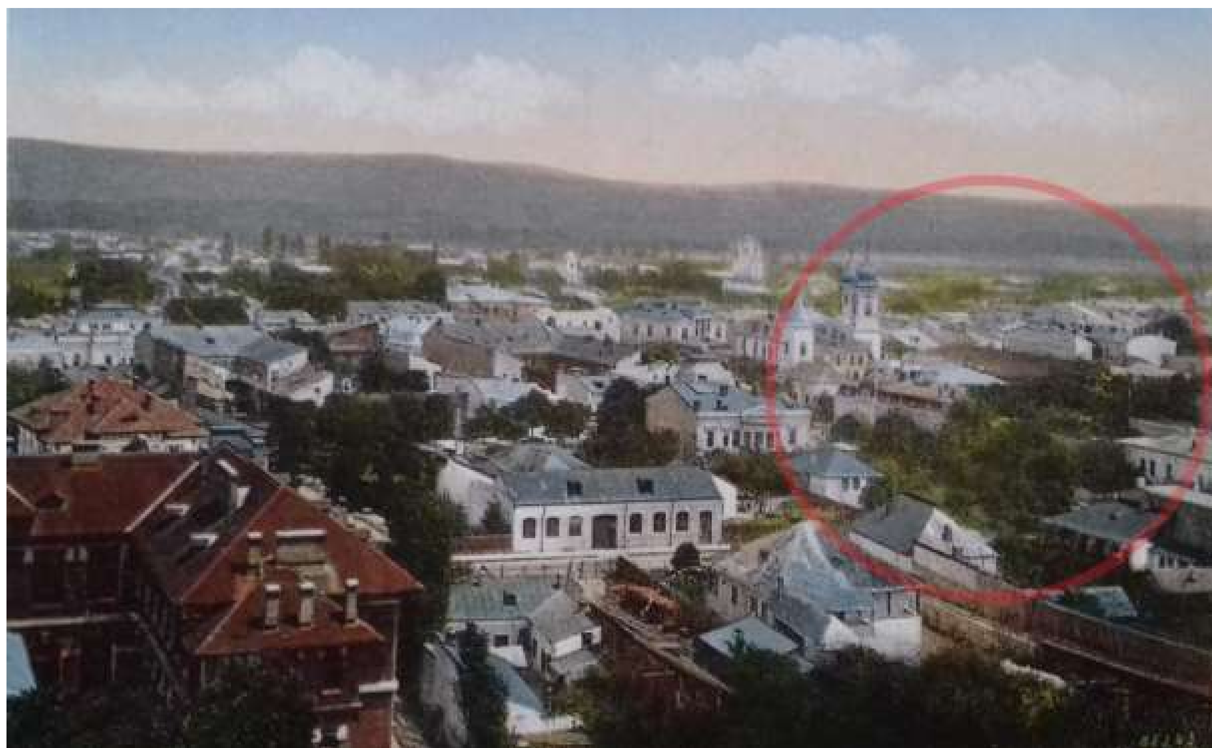
doilea război mondial, acestea din urmă constituind capete de perspectivă ce individualizau fiecare stradă. Remarcabile sub acest aspect au fost: valoroasa compoziţie a intersecţiei străzilor Crinului şi Griviţei, dominată de turlele bisericii Precista din Coastă, dubla orientare a străzii Teiuleanu către biserica domnească şi către Mavrodolu; accentul culminant al vechii străzi Târgui de afară (Târgul din Vale), constituit de aceeaşi biserică Mavrodolu; **parcticiparea turlelor bisericii Sf. Nicolae în compoiţia străzilor Şerban Vodă şi Doamna Bălaşa,** precum şi a siluetei bisericii Sf. Ioan în desfăşurarea străzii Horia, Cloşca şi Crişan; dominarea ansamblului terasei inferioare de către monumentala siluetă a bisericii Sf. Vineri.

- Folosirea reliefului în terase succesive pentru menajarea unor vaste perspective, deschise către lunca Argeşului şi către "Dealul Piteştilor", principiu care conferă valoarea urbanistică şi zonelor de extindere a oraşului din a doua jumătate a sec. al XIX-lea.

- Folosirea cu măiestrie a reliefului pentru individualizarea arhitecturală a întâlnirilor de străzi, dintre care amintim intersecţia Crinului - Griviţei şi Smeurei - Trivale (cea din urmă restructurată radical din cauza condiţiilor de circulaţie improprii). Pe teren relativ plan, contribuţia sec. al XIX-lea a condus la o subliniere a intersecţiilor obţinută exclusiv prin intermediul arhitecturii, construcţiile de colţ având o tratare menită să atragă atenţia asupra întreruperii frontului construit. Dintre cele mai interesante exemple de acest fel semnalăm intersecţiile Victoriei – Aurora, Sf. Vineri - Ţepeş Vodă şi Şerban Vodă - 19 Noiembrie[104].

[104] E. Greceanu, 2007, p.137

Actualele considerente urbanistice

Dezvoltarea urbană a municipiului Piteşti se bazează pe o strategie care avizează dezvoltarea şi consolidarea potenţialului de a deveni un pol de dezvoltare economică, inovaţie, cunoaştere, comunicaţii şi cultură, nod logistic, atât la nivel regional, cât si naţional. Analiza elementelor urbane valoroase – construcții, amenajări perspective din PUG municipiul Pitești, arată că situl studiat este perceput din mai multe perspective, aceasta lărgind atât impresia asupra obiectivului cât şi multiplicarea cadrului de cercetare a oricărui impact de construire.

Potrivit legislației din domeniul construcțiilor, activitatea în domeniul arhitecturii este un act de cultură de interes public, cu implicații urbanistice, economice, sociale şi ecologice.

Creația arhitecturală este menită să organizeze funcțional și estetic spațiul construit, având obligația de a-l insera armonios în mediul înconjurător, în respectul peisajelor naturale și al patrimoniului imobiliar.

CP
CA
M2
V1b

CLADIRI ISTORICE EXISTENTE VALOROASE
PERSPECTIVE VALOROASE

6.3. Cercetări arheologice

Prezentul capitol preia date din studiul ”CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA BISERICA SF. NICOLAE ŞI SF. PANTELIMON DIN PITEŞTI”[105]

Înainte de începerea şantierului arheologic, zona fostei Bisericii Sf. Nicolae, situată chiar în centrul municipiului Piteşti, în vecinătatea estică a Hotelului Muntenia, era inclusă în artera pietonală cuprins între Teatrul „Alexandru Davila” şi Magazinul Trivale (Str. Victoriei), prezentând aceleaşi caracteristici cu cele ale restului peisajului: aproximativ două treimi din spaţiul şantierului arheologic era acoperit de asfaltul trotuarului actual, o a treia parte extinzându-se în zona verde învecinată. Conform documentării, consultării planului urbanistic interbelic şi măsurătorilor făcute în prealabil, zona de interes arheologic era cea delimitată longitudinal de doi arbori: un tei situat pe trotuarul dinspre hotel, la V, şi un pin de Normandia ce domină spaţiul verde, la E.

Fig. 6.[106] Reperarea fundaţiei naosului Bisericii Sf. Nicolae. Vedere de ansamblu.

---

[105] Romeo Maschio, Dragoş Măndescu, Teodor Cioflan, Muzeul Judeţean Argeş, publicat în ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XVII, 2008
[106] Studiu arheologic 2007 publicat în Argesis 2008

În data de 12 iunie s-a început lucrul cu organizarea de şantier şi cu măsurătorile pentru reperarea amplasamentului exact al monumentului, făcute de la faţada singurului edificiu din apropiere, contemporan bisericii şi rămas în picioare până în prezent - Restaurantul Argeş. După aceste operaţiuni preliminare, în dimineaţa zilei de 13 iunie au debutat săpăturile arheologice propriu-zise, care au durat aproape patru săptămâni (până la 9 iulie), decapându-se iniţial o suprafaţă de 15 x 10 m, corespunzând tramei stradale actuale, fără intervenţii asupra sectorului de spaţiu verde, stabilind de comun acord cu reprezentanţii Primăriei ca numai ulterior, în funcţie de situaţia şi de starea vestigiilor arheologice, cercetările să se extindă şi în acest sector vestic.

Fig. 5[107]. Zona fostei Biserici Sf. Nicolae, înainte de începerea săpăturilor. Vedere dinspre sud.

Încă de la nivelul situat imediat sub asfaltul îndepărtat, s-au putut repera traseele zidurilor bisericii, sub forma a două benzi paralele roşcate (cca. 10 m distanţa dintre

[107] Studiu arheologic 2007 publicat în Argesis 2008

ele), consistente şi bine marcate, orientate E-V. Deja de la -0,35 m adâncime faţă de nivelul actual de călcare urmele zidurilor de nord şi de sud ale naosului Bisericii Sf. Nicolae, au putut fi puse clar în evidenţă, observându-se detaliile de construcţie, din cărămizi arse cu dimensiunea de 25 x 13 x 5 cm, legate cu mortar de var şi dispuse cu latura lungă transversal pe zid. Grosimea structurii surprinse este de 1,4-1,5 m. Pentru a clarifica problema fundaţiei bisericii de la 1812, am practicat deschiderea unei casete de 1,5 x 1,5 m perpendiculare pe latura de nord, din exterior, dublând-o ulterior cu încă una, de aceleaşi dimensiuni, amplasată în interiorul bisericii, de asemenea perpendiculară pe zidul nordic, în prelungirea celei exterioare.

Rezultatele au fost următoarele: structura de zidărie surprinsă, cu latura de 1,4 m, se adâncea cu numai 0,7 m, suprapunând direct pământul viu, steril arheologic (humă curată, brun-cenuşie). Cărămizile roşii, prinse cu mortar de var, erau omniprezente în structura respectivă, până la baza acesteia, fiind surprinse în total un număr de 10-11 asize. În zona celor 4-5 asize de la bază mortarul este mai abundent, sporind în consistenţă. Ultima asiză de cărămizi suprapune un strat de mortar în care granulele de var sunt de dimensiuni mai mari, şi care, la rândul său, la o adâncime de 1 m faţă de nivelul actual de călcare, suprapune direct pământul viu. Grosimea structurii de zidărie descreşte pe măsură ce se apropie de bază: dacă grosimea sa maximă, înregistrată la cca. 0,5 m de la bază, atingea 1,4 m, talpa (ultima asiză de cărămizi şi stratul de mortar) nu depăşea 1 m grosime. Considerăm, aşadar, că întreaga structură din cărămidă roşie surprinsă pe o admax de 0,7 m şi o grmax de 1,5 m reprezintă fundaţia din 1812 a Bisericii Sf. Nicolae, amplasată pe traseul unui şanţ iniţial evident albiat, cu lmax la gură de cca. 1,5 m, iar la bază de aproximativ 1 m.

Fig. 7[108]. Fundaţia Bisericii Sf. Nicolae, 1812. 1 Caseta exterioară pe latura de nord a naosului; 2 Caseta interioară pe latura de nord a naosului.

Lângă bordura dinspre V a trotuarului, în interiorul spaţiului bisericii, am surprins

[108] Studiu arheologic 2007 publicat în Argesis 2008

fragmente dintr-un alt zid, distrus în mare parte de intervenţii recente (conductă de apă, la -0.7 m ad.), perpendicular pe fundaţia nordică şi asemănător cu aceasta ca şi tehnică de execuţie şi compoziţie, pe care îl putem considera delimitarea dintre pronaosul şi naosul bisericii de la 1812.

Fig. 8. Altarul bisericii noi. [109]

Pentru cercetarea altarului bisericii din 1812, am extins zona de săpătură către E, în sectorul verde, în jurul pinului alb. Acest arbore care a trebuit să fie cruţat, precum şi numeroasele intervenţii moderne (conducte, cămine de canalizare) au ridicat obstacole majore în cercetarea amănunţită a altarului. Totuşi, au putut fi trase câteva concluzii şi în acest sector. Primele cărămizi ale fundaţiei altarului au fost reperate destul de sus, la numai 0,2 m adâncime. Grmax a fundaţiilor altarului este aceeaşi ca în zona naosului, şi anume 1,5 m. Planul absidei altarului era hexagonal la exterior, însă cu laturile inegale (între 2,5 şi 4 m) şi, prin urmare, uşor asimetric. Întregi au fost surprinse numai latura a treia (3,1 m) şi a patra (2,8 m). Aşadar, din Biserica Sf. Nicolae

[109] Studiu arheologic 2007

ridicată la 1812, am cercetat naosul în cea mai mare parte, precum şi altarul (parţial). Naosul de dimensiuni mari, avea o l de 6,8 m la interior (9,5 m la exterior) şi o L de 9,5-10 m. Altarul avea o deschidere maximă de 9 m iar adâncimea absidei era cca. 7 m.

Sectorul pronaosului rămâne la V de zona cercetată, în afara acesteia, fiind probabil distrus de fundaţiile şi subsolul Hotelului Muntenia.

Din biserica veche, ridicată din cărămidă către mijlocul sec. al XVIII-lea, şi alcătuită foarte probabil numai din naos şi altar, au putut fi surprinse fundaţia zidului sudic al naosului şi parţial cea a altarului (inclusiv despărţitura dintre naos şi altar), precum şi un mic fragment (1,6 m lungime) din extremitatea de nord a fundaţiei peretelui vestic al naosului. Fundaţia de nord a bisericii vechi a fost în cea mai mare parte suprapusă şi desfiinţată de zidul nordic al naosului bisericii de la 1812.

Fig. 9[110]. Vestigiile bisericii vechi. Vedere dinspre est.

Vestigiile vechii biserici au fost surprinse la 0,6 m adâncime faţă de nivelul actual de călcare, fundaţia, cu o lăţime de maximum 0,6 m, adâncindu-se până la maximum -0,90 m. În zona altarului, fundaţia a apărut mai sus, la -0,45 m ad., talpa aflându-se mai jos cu 40 cm.

[110] Studiu arheologic 2007

Structura fundaţiei vechii biserici diferă sensibil faţă de cea a bisericii noi: se caracterizează prin utilizarea predominantă a pietrei de râu de dimensiuni mijlocii, legată cu un mortar de var de slabă consistenţă şi calitate, mai nisipos şi cu o culoare pronunţat gălbuie, precum şi prin raritatea cărămizilor care, atunci când sunt totuşi prezente, sunt de o calitate mult inferioară celor folosite la noua construcţie.

Fig. 10[111]. Fundaţia altarului bisericii vechi. Vedere dinspre nord-est.

Concluzionând, putem afirma că vechea biserică peste fundaţiile căreia s-a ridicat următoarea biserică, era construită din cărămidă cândva în sec. al. XVIII-lea, fiind un locaş modest, de mici dimensiuni: naosul de 6,7 x 5,9 m (la interior), iar altarul, în formă de potcoavă, având o deschidere de 4 m şi o ad. de 3,2 m (la interior). Fundaţiile, atât cea a naosului, cât şi cele ale altarului şi a catapetesmei, nu depăşeau 0,6 m în grosime.

[111] Studiu arheologic 2007 publicat în Argesis 2008

Fig. 11.[112] Vedere de ansamblu asupra zonei studiate Sus - dinspre vest; jos – dinspre sud-est, fundațiile bisericii continuând dincolo de împrejmuirea șantierului, în proprietatea Hotelului Muntenia

[112] Studiu arheologic 2007 publicat în Argesis 2008

Trebuie spus că întreaga zonă cercetată a fost bulversată de intervenţii edilitare recente: reţea electrică, stâlp de iluminat stradal, baza unui panou publicitar de mari dimensiuni, conducte de apă, reţea de canalizare (inclusiv două cămine) etc., toate acestea aducând numeroase prejudicii integrităţii monumentului şi viciind rezultatul cercetării arheologice în privinţa obţinerii unor date esenţiale privind detaliile planimetrice ale celor două biserici, în special în sectorul estic corespunzător altarelor.

Mormintele:

În timpul cercetărilor arheologice au fost reperate şi cercetate 14 morminte: trei în interior şi 11 în exterior (patru pe latura de sud şi şapte pe latura de nord), numai şase dintre ele conţinând schelete întregi, în conexiune anatomică.

Fig. 12.[113] Mormintele din interiorul bisericii (M 1-3).

Mormintele din interior. În sectorul sud-vestic al naosului bisericii noi au fost descoperite trei morminte: un mormânt conţinând un schelet aproape întreg (lipsea numai partea inferioară - tibiile şi parţial femurele, rupte de un şanţ de tăia în diagonală spaţiul interior al naosului bisericii noi), încă un mormânt în mare parte

[113] Studiu arheologic 2007 publicat în Argesis 2008

deranjat şi desfiinţat de şanţul respectiv (se păstrau numai oasele picioarelor), precum şi încă un mormânt, marcat de o cantitate însemnată de oase depuse grupat, probabil în urma deranjării mormântului respectiv cu ocazia unei înhumări ulterioare. Mormintele din interior au fost lipsite de inventar funerar, însă în şanţul ce trecea prin acest grup de morminte şi care afecta şi fundaţia sudică a bisericii vechi, al am descoperit un inel din aliaj cu suport rotund pentru montură. Toate cele trei morminte descoperite în interior ţin în mod evident de biserica veche, aşadar pot fi datate în sec. XVIII.

Mormintele de pe latura sudică
În imediata vecinătate zidului sudic a naosului bisericii noi, au fost descoperite două morminte intacte, cu scheletele în conexiune anatomică (maturi), orientate V-E, în poziţie decubit dorsal cu braţele pe piept. Ambele se aflau la o ad. de -0,75 m faţă de nivelul actual de călcare şi erau lipsite de inventar, cu excepţia unui inel de argint descoperit la mâna dreaptă a defunctului din primul mormânt. În dreapta primului schelet şi în stânga celui de-al doilea au fost reperate resturile depuse grupat a încă două schelete (cranii, oase lungi, vertebre etc.) aparţinând unor morminte deranjate cu ocazia celor două înhumări mai noi. Prin poziţionarea lor faţă de traseul zidului sudic al bisericii noi, considerăm că cele două morminte intacte aparţineau foarte probabil de acest edificiu şi nu de biserica veche.

1

2

3

Fig. 13[114]. Mormintele de pe latura de sud (M 4-7). 1-2 M 4 şi M 5; 3 M 6 şi M 7.

Mormintele de pe latura nordică.

În exteriorul bisericii noi, în apropierea fundaţiei zidului de N al naosului, au fost descoperite şapte morminte, dintre care numai trei erau în cea mai mare parte întregi, cu scheletele în conexiune anatomică. Primele patru morminte au fost reperate cu

114

ocazia deschiderii casetei perpendiculare pe traseul nordic al fundaţiei. Numai unul, descoperit la o adâncime de 0,87 m faţă de nivelul actual de călcare, prezenta scheletul întreg, în cazul celuilalt, aflat imediat la S, însă descoperit la o adâncime de numai 0,65 m, lipsindu-i oasele piciorului stâng. La o distanţă de 0,5 m S faţă de ultimul mormânt menţionat şi la o ad. de 0,6 m, lipit de cărămizile temeliei şi parţial suprapuse de acestea (deci chiar în şanţul fundaţiei), au fost descoperite două grupări de oase provenind de la morminte distruse foarte probabil cu ocazia săpării şanţului de fundaţie al bisericii noi. Cu excepţia unei mici şaibe metalice cu d. de 2 cm, descoperită între oasele din prima grupare, inventarul funerar este cu totul absent.

1

3

Fig. 14 şi 15[115]. Mormintele de pe latura de nord. 1 M 9-11; 2 M 8; 3 M 12-14. Craniu izolat, provenind dintr-un mormânt distrus, imediat la sud de conducta de apă.

La V de acest grup de morminte a fost identificat un altul: trei schelete, aflate la aceeaşi adâncime (0,85 m faţă de nivelul actual de călcare), dintre care doar unul, cel din mijloc, era întreg şi în conexiune anatomică, celelalte două fiind puternic deranjate (din cel aflat în apropierea fundaţiei, numai oasele membrelor inferioare se mai menţineau în conexiune anatomică).

Considerăm că din cele şapte morminte descoperite pe latura nordică, numai două (cele deranjate de la baza fundaţiei) pot fi atribuite vechii biserici.

Alte morminte distruse de intervenţii recente. **În zona vestică a spaţiului cercetat, în apropierea bordurii trotuarului actual,** în special pe traseul unei conducte moderne, am descoperit mai multe oase umane izolate (două cranii, vertebre împrăştiate sau în pământul de umplutură al şanţului conductei), fragmente de femur, vertebre) provenind din morminte (aflate în interiorul bisericii noi) distruse de lucrările edilitare moderne.

Inventarul arheologic recuperat nu este foarte bogat. Mormintele din interiorul bisericii, ce aparţineau foarte probabil vechii construcţii de sec. XVIII, erau lipsite de inventar funerar. Totuşi, în apropierea lor, la 0,75 m S de scheletul păstrat în conexiune anatomică, pe traseul unui şanţ ce străbătea în diagonală de la nord-est către sud-vest spaţiul interior al naosului bisericii de la 1812, am descoperit un inel din aliaj (cupru, alamă) cu montură rotundă, nemaipăstrându-se însă piatra încastrată. Într-unul din mormintele din partea de S a exteriorului naosului bisericii de la 1812, a fost descoperit un inel de argint cu chaton rotund ce face corp comun cu veriga, ornamentat prin incizie cu motive geometrice (linii drepte, volute, acolade).

Mai menţionăm încă două piese de inventar, şi anume o perlă din chihlimbar galben-auriu de formă dreptunghiulară aplatizată şi faţetată, ruptă de-a lungul canalului transversal prin care era trecut firul de prindere, descoperită în colţul de SE al naosului bisericii vechi (la -0,65 m adâncime, aşadar cu numai 5 cm mai jos de nivelul la care a fost surprinsă fundaţia bisericii vechi), precum şi o monedă de 100 de lei, emisiune din anul 1937, descoperită în zona altarului bisericii noi. Documentaţia tehnică şi inventarul arheologic se păstrează la MJ Argeş. [Dragoş Măndescu]
http://cronica.cimec.ro/detaliu.asp?k=3946

115

6.4. Descrierea obiectivului

Comparație 1966 – 2021 perspectivă est spre strada Grivița din Piața Muntenia

”La ceas”

1966 – ”La ceas” – Intersecția străzilor Șerban Vodă și Griviței, în zona caselor cu nr. 56-58 (stânga) și 54 (dreapta). În plan secund, biserica Precista Veche – din Coastă. Foto Radu Mihăilă. Ulterior imaginea către aceasta a fost opturată prin ridicarea sediului de 8 nivele al Proiect Argeș.

1979.

Interesant, intersecția de unde hotelul este așa perceput va purta mult timp denumirea ”La ceas”, deoarece de aici era vizibil ceasul de pe turla pronaosului bisericii Sf. Nicolae

Locul numit multă vreme ”La ceas”

1976

Anii 1970

1978

După 1990

Comparație anii 1980 – 2020

Piața Muntenia anii 1980 front est comparație cu anii 2020 front vest. Parcările

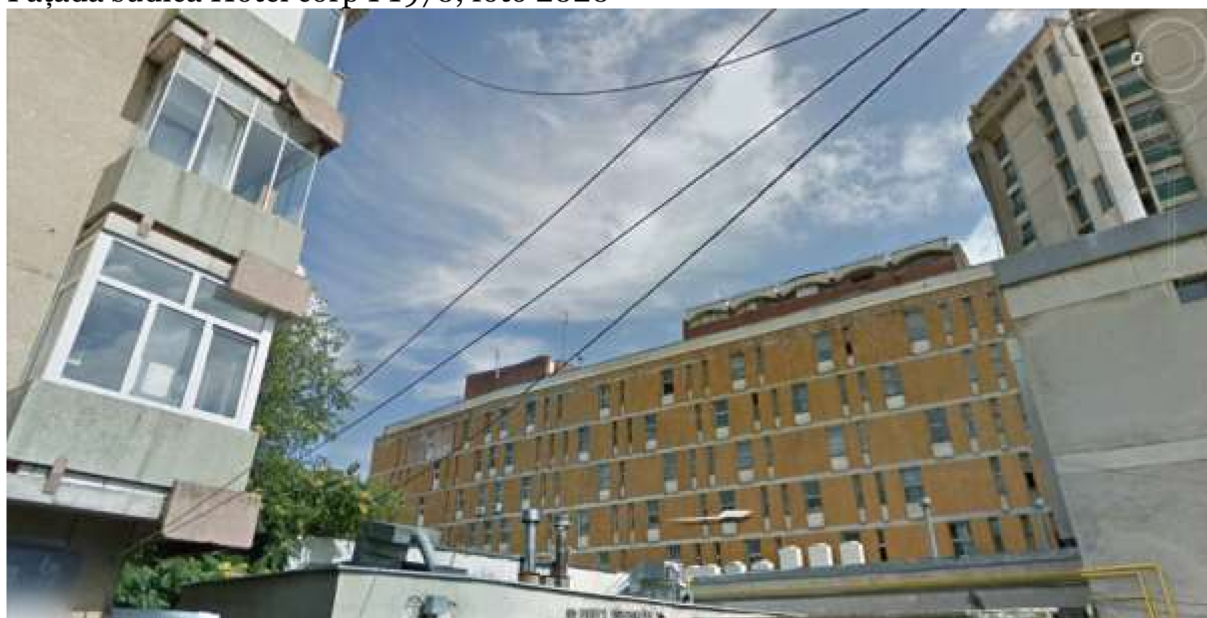

Legătură transversală întreruptă

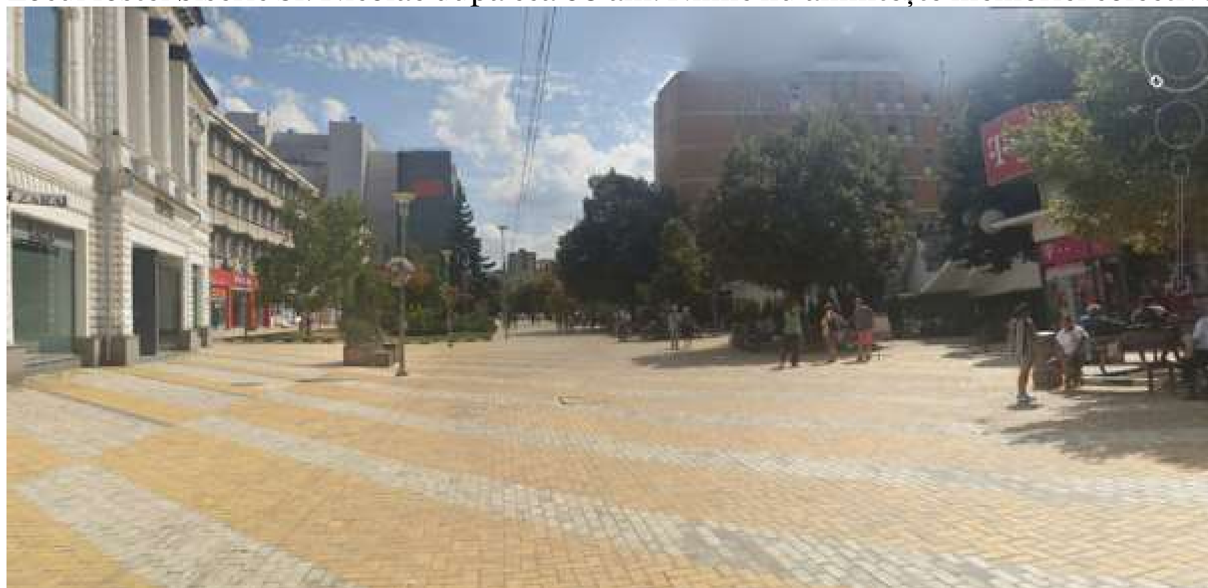

Fațada sudică Hotel corp I 1970, foto 2020

Locul fostei biseric Sf. Nicolae după cca 60 ani. Nimic nu amintește memoriei colective

Casa Armatei – arhitect Octav Doicescu 1939, foto 2020 –

Imagini 2020 curte spe nord și parcare cu acces din bulevardul Republicii

Perspectivă actuală din Piața Muntenia, zona fostului Hotel Splendid

Perspective spre zona unde era construită biserica Sf. Nicolae, acum plantată cu brazi, vizibilă în plan depărtat

Perspective spre zona unde era construită biserica cu ceas. Turla cea mai înaltă peste pronaos suprapunea zona estică a corpului I din Hotelul Muntenia

Perspectivă nocturnă Piața Muntenia, culori, lumini actuale

Regimul tehnic al imobilului:

Suprafața măsurată totală a celor trei terenuri ce formează corpul de proprietate:
4547mp+2630mp+375mp = 7552mp

Construcțiile existente pe sit sunt:

Clădiri hotel/bar/restaurant/cofetărie – turn cu unități cazare clădire dinspre bulevard S+P+M+12E și S+P+1E, unități cazare S+P+M+4E, corpuri legătură dintre turn și unități cazare S+P

Reguli de construire conform PUZ aprobat prin HCL 204/2004

Pentru locuire:
POTmax = 40% pentru clădiri cu înălțime de maxim 4 niveluri
POTmax = 35% pentru clădiri cu înălțime de maxim 5 niveluri
POTmax = 25% pentru clădiri cu înălțime mai mare de 6 niveluri
CUTmax = 2,0

Pentru alte funcțiuni:
POTmax = 60%
CUTmax=2,4+0,5 (parcele cu suprafața mai mare de 1000mp)

Având în vedere parcela de față de cca 7500mp este o discrepanță mult prea mare între indicii și indicatorii aceleiași parcele în cazul unor funcțiuni diferite:
locuire
POTmax = 25%
CUTmax = 2,0
și alte funcțiuni
POTmax = 60%
CUTmax=2,9

Se vor stabili prin reglementări noi de urbanism indicii și indicatorii oportuni privind posibilitățile de construire, funcție de interesul public în această zonă centrală reprezentativă

Înălțimea clădirilor nu va fi mai mare decât distanța până la alinierea spre strada admisă pentru clădirile studiate pe frontul opus al aceleiași străzi.

Distanța minimă dintre clădirile de pe aceeași parcelă va fi egală cu înălțimea la cornișă a clădirii celei mai înalte pentru fațadele cu camere locuibile; distanța se poate reduce la jumătate, dar nu la mai puțin de 4m dacă fronturile opuse nu au camere locuibile.

Terenul amenajat ca spații de joc, odihnă și grădini decorative de fațadă va reprezenta cel puți 50% din suprafața totală a terenului liber.

Utilizări permise prin reglementările urbanistice în vigoare:

Locuințe individuale și colective de înălțime medie P+2, sunt admise funcțiuni caracteristce zonelor centrale noi numai în baza unor documentații de urbanism detaliate și reactualizate aprobate în urma consultării populației.

Funcțiuni complementare locuirii admise: dispensare, creșe, învățământ, servicii-birouri, hoteluri, prestări servicii, culte, sport-întreținere

Utilizări interzise: funcțiuni comercale și servicii profesionale care generează trafic important, servicii poluante, spații depozitare, producție, activități generatoare de noxe, construcții provizorii, anexe pentru creșterea animalelor

Amplasamentul studiat face parte dintr-o zonă construită protejată importantă din punct de vedere urbanistic-arhitectural, a cărui completare și fragmentare implică intervenții majore asupra unui ansamblu urban considerat etalon la cest moment de către administrația publică municipală.

Oportunitatea lucrărilor intenționate în această zonă centrală a municipiului Pitești – în ansamblu și în detaliu, se va stabili la prin elaboratea unui plan urbanistic zonal în care se vor respecta condițiile prevăzute în HGR 525/1996 privind Regulamentul general de urbanism pentru funcțiunea aleasă (în incintă se vor amenaja spații verzi, alei pietonale și carosabile, loc de loacă, etc).

Se vor respecta prevederile Codului Civil, a cerințelor stabilite prin Ordinul 119/2014 pentru aprobarea Normelor de igienă și sănătate publică privind mediul de viață al populației (condiții de însorire, vizibilitate, iluminat natural, spații verzi, platformă deșeuri urbane și Normele de protecție împotriva incendiilor.

Aspectul experior al construcției se va încadra în caracterul general al zonei și se va armoniza cu clădirile învecinate ca arhitectură, finisaje și culori.

Accesul auto și pietonal se face din Bulevardul Republicii și Piața Muntenia.

Se vor asigura locuri de parcare în incinta proprietății conform HCL 428/2007. Se va întocmi un studiu al locurilor de parcare pentru întreg complexul. locurile de parcare se vor dimensiona conform Normativului P132/93

Pentru încadrarea în caracteristicile zonei istorice protejate a volumetriei construcţiei intenționate se propune remodelarea corpurilor de construire ce vor conţine sugestii şi elemente identitare cară să amintească istoricul și specificul în timp al locului.

Curtea de primire specifică unei funcţiuni turistice de cazare cu galerii comerciale va fi configurată reamintind vechile trasee de circulații și clădirile construite de-a lungul timpului în acest loc constituindu-se într-un spațiu urban ce va deveni identitar pentru localitate, cu posibilitate de a fi folosită de către publicul larg, nu doar de clienții hotelului. Aceasta va fi valorizată prin expunere de statui, instalații urbane și repere – artefacte istorice.

Există posibilitatea prelungirii spațiului verde a grădinii publice, pe acest lot, deoarece până aici a fost întinderea vechiului Schit Buliga pe vechea luncă a pârâului Scoroboaia, unde, în zona de jos, au fost amenajate prăvălii.

Construirea pe vechiul amplasament al Hotelului Spendid se va face prin retragerile de la actualele limite de proprietate și reconfigurarea spațiului din fața Casei Armatei, lăsându-se liberă perspectiva către locul turnului cu ceas care va fi amintit prin elemente de arhitectură si/sau plastică de fațadă pentru corpul I – 1970 Hotel Muntenia, ce suprapune parţial peste fundațiile pronaosului bisericii Sf. Nicolae, descrisă detaliat în prezentul studiu.

6.5. Elemente de construcţie, materiale şi tehnici de construcţie

X b) lucrări de construire, reconstruire, extindere, reparare, consolidare, protejare, restaurare, conservare, precum şi orice alte lucrări, indiferent de valoarea lor, care urmează să fie efectuate la construcţii reprezentând monumente istorice, inclusiv la cele din zonele lor de protecţie, stabilite conform legii;

6.6. Materiale de acoperiş

Având în vedere reperul de înălțime al corpului II al hotelului Muntenia, precum și perspecyivele din diverse puncte ale orașului asupra acestuia, se vor adopta soluții pentru înscriere în zonă, fără a se crea disonanțe.

6.7. Inscripţii

În acest capitol amintim în mod special placa pisaniei spartă în patru bucăți în momentul demolării bisericii ce poate fi expusă ca artefact în zona urbană nou reconstituită.

Pisania bisericii Sf. Nicolae aflată astăzi expusă la Muzeul Judeţean Argeş

Important ca reper, cadranul ceasului ce era montat pe cele trei laturi ale turnului peste pronaos al bisericii deoarece a dat identitatea locului, păstrată mult timp, chiar în noua configurație urbanistică.

Ceasului Bisericii Sf. Nicolae – 1873 aflat astăzi expus la Muzeul Judeţean Argeş, în vecinătate

Este indicat a se găsi designul unor cadrane care să fie adaptat noii arhitecturi propuse, dar potrivi vechii arhitecturi ce trebuie reamintite.

7. CONSERVARE/RESTAURARE/AMENAJARE

Acest capitol nu poate fi interpretat pentru o parcelă sau tramă stradală. Totuși facem câteva referiri.

Nivelul de conservare standard: nu e cazul conform standardelor calitative şi cantitative privind semnificaţia şi importanţa culturală a bunurilor imobile conform Normei metodologice de clasare si inventariere a monumentelor istorice din 18/04/2008 publicate in Monitorul Oficial, Partea I nr. 540 din 17/07/2008

criteriul vechimii

Nu se cunoaşte vechimea parcelarului iniţial în tre anii 1960-1970 parcelarul istoric constituit de-a lungul secolelor a fost ras de către sistemul comunist. În urma vânzării unor active ale statului român după 1990, s-a ajuns la actuale configutație a regimului public / privat în această zonă, numită acum Piața Muntenia.

Specificul amplasamentului

Amplasamentul studiat a fost identificat în planurile vechi după prezența bisericii Sf. Nicolae situată la intersecția drumurilor ce vin de la Curtea de Argeș și Câmpulung.

Acest loc a fost asimilat identitar de către comunitate, fiind considerat, atât în perioada ante 1963 cât și ulterior după 1990 până în prezent – inima localității.

Câmpulung

Pitești

Nu întâmplător au fost aşezate cadranele de ceas în acest loc, pe cea mai înaltă turlă a bisericii Sf. Nicolae la sfârșitul secolului al XIX-lea. Acest ”Ceas” a devenit un punct de reper, deoarece mult timp după 1970, deși clădirile zonei au fost înlocuite, iar trama stradală reconfigurată, fără a se păstra nimic ca spaţialitate urbană, locul de întâlnire al piteștenilor se numea tot ”La Ceas”, deși nu mai era nici un ceas în zonă.

Ulterior, după construirea clădirii înalte a Hotelului Muntenia, locul și-a luat denumirea după acesta, spaţiul public urban numindu-se Piaţa Muntenia, denumire care s-a oficializat ulterior în actele administraţiei locale.

Legat de specificul amplasamentului, considerăm necesar a menţiona aici, citându-le în continuare, două articole – cel al doamnei arhitect Eugenia Greceanu despre etapele distrugerii centrului istoric al Piteștiului, pentru a fi observată lipsa unei motivaţii clare şi – cel al arheologului Dragoş Măndescu, în prezent director al Muzeului Județean Argeş, cu specificaţia că nici unul dintre acești specialiști nu sunt originari din această localitate, deci se poate spune că nu sunt subiectivi, iar opiniile acestora despre ”LOC” trebuie să fie luate în considerare în orice intenție de construire / amenajare/ dezvoltare a acestui spaţiu.

Desconsiderarea construcţiilor[116] din Piteşti ”s-a înscris într-un fenomen general de depreciere a arhitecturii oraşelor din Moldova şi Ţara Românească, privită - pe de o parte - ca lipsită de valoarea istorică, întrucât nu ar fi mai veche de 1 800, iar pe de altă parte ca având o valoarea artistică îndoielnică, sec. al XIX-lea reprezentând - după unele opinii doar o fază de ezitare eclectică între etapele istorice, presupuse clar definite, ale vechii arhitecturi. Această atitudine a avut consecinţe foarte importante pentru sistematizarea oraşelor, care s-a axat în cele mai multe cazuri pe remodelarea integrală a vechii compoziţii urbane, păstrând doar monumente cu caracter de unicat. S-a ajuns astfel la apariţia unor oraşe noi cu monumente istorice, în care a fost anihilată tocmai mărturia culturii orăşeneşti medievale a românilor, vădită de ansamblurile cu lentă evoluţie în timp. ”Biserica domnească Sf. Gheorghe, ridicată în 1656 de Constantin Şerban Basarab, aminteşte astăzi că noua compoziţie centrală, în care a fost păstrată, se suprapune unui ansamblu medieval. Şi acest monument era să împărtăşească soarta bisericii Sf. Nicolae socotită fără valoare istorică, fiind considerată - de această dată - fără valoare artistică din cauza agresivei intervenţii a "noilor" orăşeni din a doua jumătate a sec. al XIX-lea”[117].

ETAPELE DISPARIŢIEI CENTRULUI ISTORIC PITEŞTI[118]
Distrugerea centrelor istorice şi aşa-numita ”reconstrucţie socialistă” a oraşelor din România a fost concepută unitar încă de la începutul anilor '50, după modelul desăvârşit în Uniunea Sovietică cu un dublu scop: zdrobirea psihologică a individului

[116] Pp. 137
[117] Pp. 140
[118] Pp. 160

în faţa unor construcţii grandilocvente, concomitent cu abrutizarea colectivă în oraşe-dormitor. Realizarea acestui ţel presupune uitarea trecutului istoric concretizat în structuri urbane cu subtile nuanţări, din care urmează să se păstreze doar un număr infim de monumente arhitecturale, rupte de contextul în care s-au născut, adesea mutate din locul iniţial şi în orice caz degradate la rolul ”elementelor de agrement” ale noilor ansambluri (după expresia lui Gheorghe Curinschi).

Cel mai infiorător exemplu al unei asemenea .,realizări" rămâne Moscova, ţinând seama şi de excepţionala valoare a ansamblului dispărut, dar tot atât de lamentabilă, la scară redusă şi remediabilă, apărea în 1971 încadrarea cu mizerabile blocuri-tip a superbelor biserici de secol XII - XIII din Vladimir. Programul sovietic în formula de apogeu a stalinismului a fost impus teoretic în toate ţările lagărului comunist, dar punerea în practică s-a efectuat la scară mare doar în Germania Democrată (Leipzig, Berlin, Potsdam, Halle) - şi aici, numai pe vremea lui Walter Ulbricht - , precum şi în ţara noastră, unde a atins în anii '80 forme delirante. In această ultimă perioadă a dictaturii ceauşiste, orice clădire sau ansamblu, oricât de valoroase sau de perfect conservate, puteau să dispară în câteva zile, prin simpla hotărâre verbală a "primului arhitect al ţării", dar şi a "primilor arhitecţi" ai judeţelor, respectiv primii secretari, sfătuiţi adesea - din nefericire - de arhitecţi cu diplomă. Simulacrul formelor legale se putea îndeplini fără probleme după dărâmare”[119].

”Piteştii oferă un semnificativ şi tragic exemplu de organizare a dărâmărilor, cu încălcarea progresivă a cerinţelor legale minimale privind cercetarea, proiectarea şi avizarea studiilor de sistematizare care ar trebui să fundamenteze deciziile de dărâmare. Procedura distrugerii ansamblului istoric Piteşti, inclusiv a intimidării localnicilor dispuşi să protesteze, a fost folosită la scară înzecită în cazul Bucureştilor, motiv pentru care prezintă interes urmărirea exacerbării arbitrarului în dauna bunuluisimt, în cadrul perimetru lui restrâns al ansamblului istoric Piteşti, înainte de cutremurul din 1 977 care a constituit pretextul denaturării Capitalei”[120].

Faza 1, 1952 – 1974 Primele studii de sistematizare pentru Piteşti au fost începute la Bucureşti, prin Institutul de cercetare pentru sistematizarea oraşelor şi regi unilor - I.C.S.O.R. -, direct dependent de C.S.C.A.S. – Comitetul de Stat pentru Construcţii, Arhitectură, Sistematizare.

În afara cartierelor-satelit cu blocuri tip, atenţia s-a concentrat iniţial asupra compoziţiei centrale, desfiinţându-se în întregime insula dens parcelată dintre străzile Şerban Vodă şi Doamna Bălaşa, inclusiv dărâmarea bisericii Sf. Nicolae, precum şi a fronturilor de est şi de vest ale străzilor amintite. Singurul element istoric conservat a

[119] E. Greceanu, Comunicare prezentată la Sesiunea de istorie a urbanismului, cu tema .,Distrugerea şi reconstrucţia oraşelor", organizată de C.I.O.R. - Comisia de istorie a oraşelor din România - şi Universitatea Tehnică Timişoara - Facultatea de Construcţii, 9-1 1 iunie 1995.
[120] E. Greceanu, 2007, p. 163

rămas biserica domnească Sf. Gheorghe, salvată de la dărâmarea cerută de Nicolae Ceauşescu în 1963 prin intervenţia hotărâtă a C.S.C.A.S. (preşedinte arh. Nicolae Bădescu) care a dispus cercetarea şi restaurarea bisericii, efectuată în timp record prin Direcţia monumentelor istorice între 1964 - 1968.

Proiectarea ansamblului central, preluată ulterior de I.P.J. Argeş a fost însoţită de o atentă documentaţie fotografică, aflată în 1980[121] la I.C.S.O.R. - I.S.L.G.C. precum şi de excelente ridicări topografice la diferite scări, care suplinesc în măsură minimală absenţa releveelor pentru clădirile distruse.

Dărâmarea ansamblului central s-a efectuat între 1959 - 1963. Noua compoziţie, care avea meritul de a nu închide perspectiva către dealul Ştefăneştilor, era practic încheiată în 1975.

Deschiderea inițială a esplanadei "Simfoniei lalelelor" către Dealul Ştefăneştilor unde se disting turlele Bisericii Sf. Vineri În comparație cu peisajul înlocuit cu blocuri socialiste. Foto E. Greceanu, 1975 și 1984[122]

Faza a 11-a, 1972 – 1976 Considerând că oraşul vechi, cu prea multe locuinţe individuale, nu mai cadrează cu afirmaţia socialismului în zona centrală, proiectantul-şef local, arhitectul Vladimir Perceac, susţinut de complexa autoritate a lui Cezar Lăzărescu, a convins conducerea politica-administrativă că nimic nu merită să fie păstrat din oraşul vechi[123].

Astfel, exproprierile au început pe vechea "Uliţă boierească" - strada 1 Mai, actuala I.C. Brătianu - în 1 973, deşi aici se păstrau cele mai interesante case de zidărie din secolele XVIII - XIX, inclusiv casa de la numărul 4, cu pivniţă înaltă contemporană cu cea a conacului din Băjeşti (a doua jumătate a secolului al XVII-lea). La începutul anului

[121] Idem p. 160
[122] Idem p. 69
[123] Idem, p. 169

1975, menţionează Eugenia Greceanu, prezentă la Primăria Piteşti pentru autorizarea cercetării, i s-a arătat cu mândrie macheta noului oraş, care desfiinţa 90% din fondul construit existent, încadrându-se perfect în prevederile recent apărutei Legi a sistematizării din 1974[124].

În 1975 a apărut însă o bizară oscilaţie în directivele arhitectural-urbanistice ale "primului arhitect al ţării", devenit pe moment adeptul conservării clădirilor şi cartierelor vechi (vezi consultarea privind Calea Moşilor din Bucureşti, la începutul anului). Ca urmare, a apărut Legea drumurilor, care părea inspirată din recomandările UNESCO – ICOMOS pentru protecţia ansamblurilor istorice, iar conducerea Piteştilor a fost aspru admonestată pentru prevederea procentului de 90% al dărâmărilor. Între timp, fiind încheiat studiul Piteştilor în faza de uz intern care a avut darul de a convinge pe Ion Dincă, primul secretar al judeţului, că nu tot ce a existat şi mai există în Piteşti este o adunătură de bordeie aşezate la întâmplare.

Consemnarea pe studiu a faptului că a fost dezinformat a condus în presa locală la "descoperirea" valorilor existente, formulându-se chiar intenţia restaurării străzii Teiuleanu ca un Lipscani al Piteştilor. Din nefericire pentru Piteşti, Ion Dincă a fost promovat în postul de prim secretar al Bucureştilor, locul fiind ocupat de un activist cu nume de familie Matei. Prins între adnotări le fostului "prim", admonestarea primită de la C.P.C.P. şi textul Legii drumurilor, primarul Nicolescu a apelat la autoritatea supremă a arhitectului comunist Cezar Lăzărescu. Acesta a declarat clădirile vechi din centrul comercial şi de pe "uliţa boierească" drept aflate în stadiu de uzură morală. Ca urmare, dărâmările dinspre lunca Argeşului au continuat în ritm alert, ridicându-se un paravan de blocuri care ascund complet luminoasa privelişte a dealului Ştefăneştilor.

În 1976, primul secretar C. Matei, bolnav de cancer, a plecat la Paris pentru un consult medical. Impresionant de marile bulevarde pariziene, a declarat la întoarcere că toate uliţele comerciale din Piteşti sunt o ruşine pentru oraş şi a dispus pe proprie răspundere dărâmarea integrală a străzilor Teiuleanu şi Craiovei (cea. 2 km lungime), cu clădiri în perfectă stare, refăcute în zidărie după marele incendiu din 1848. În acest caz, chiar C.P.C.P. s-a formalizat cerând socoteală pentru dărâma rea masivă, fără decrete de expropriere, detaliu de sistematizare sau aviz. Sancţionarea primului secretar a constat în mutarea lui la Bucureşti, ca secretar al Academiei de ştiinţe sociale şi politice, funcţie în care şi-a dat obştescul sfârşit după scurt timp.

Dărâmarea străzilor Teiuleanu şi Craiovei s-a efectuat în două - trei luni, piteștenii convingându-se că protestele sunt inutile şi pot deveni periculoase, în sensul pierderii unor avantaje personale minime. Prin aceasta, metodologia distrugerii s-a dovedit pusă la punct şi a fost aplicată din plin in Bucureşti, după cutremurul din 1977, care a constituit pretextul distrugerii reperelor istorice ale structurii urbane, respectiv

[124] E. Greceanu, 2007, p. 174

reţeaua de străzi, parcelarea, regimul de înălţime, etc.

Faza a III-a, 1987 – 1988 S-ar fi putut spera că, odată îndeplinit rolul de cobai, Piteştii ar fi putut păstra un rudiment al vechiului centru comercial, strada Târgul din Vale, precum şi o valoroasă uliţă cu caracter rezidenţial, strada Brâncoveanu, cu numeroase elemente de secol XVIII[125]. Din nefericire, Ceauşescu a dorit să înzestreze oraşul cu un complex comercial cu cupolă numit curent "templul foamei". Primul secretar Zanfir a dispus evacuarea şi dărâmarea tuturor caselor de pe strada Brâncoveanu, precum şi a frontului de nord al străzii Târgui din Vale. Operaţia s-a efectuat în câteva săptămâni, în 1988, dar fondurile au întârziat până în decembrie 1989, un imens maidan amintind zelul şi eficienţa fostului prim-secretar Constantin Zamfir.[126]

Dărâmările au continuat în ritm alert şi după 1990, sub presiunea dorinţei de afirmare a noilor îmbogăţiţi prin inconştienţa comanditarilor, a proiectanţilor şi a filierei autorizaţiilor de construcţie, scria în 2006 Eugenia Greceanu, cea care în acel an a primit premiul OPERA OMNIA pentru întreaga sa activitate, oferit de către Ordinul Arhitecţilordin România, Filiala Teritorială Bucureşti[127]

Redăm în continuare, pentru înțelegerea încărcăturii istorice a sitului, opiniile unui dintre arheologii care au cercetat în 2007 - Dragoș Măndescu, în prezent directorul secund al Muzeului Județean Argeș - publicate într-o lucrare sub titlul: Arheologie la Pitești. ”Spiritul” locului. Cazul bisericii cu ceas.[128]

Aceste opinii pot fi interpretate ca fiind concluzii ale prezentului studiu, ce pot duce la soluția de construire identitară în acest loc, dată fiind asemănare sintagmei folosită de cercetătorușl arheolog ”spiritul locului” cu termenul ”geniul locului” / ”genius loci” folosit în teoriile de urbanism.

”A priori, arhetipul și genius loci sunt principiile primare ale neoraționalismului sau noului raționalism. Inițiat de arhitectul italian Aldo Rossi , neoraționalismul s-a dezvoltat în lumina unei reevaluări a operei lui Giuseppe Terragni și a câștigat avânt prin opera lui Giorgio Grassi. Caracterizat prin forme vernaculare elementare și o adaptare la mediul existent, stilul neoraționalist are adepți dincolo de arhitectură în lumea mai mare a artei.

---

[125] E. Greceanu, op. cit., p. 175
[126] Ibidem
[127] Idem p. 181
[128] Lucrarea a fost publicată în limba engleză cu titlul original: și poate fi găsită on-linela adresa https://www.academia.edu/3688824/Archaeology_in_Pite%C8%99ti_The_spirit_of_place_The_case_of_The_Town_Clock_Church

În contextul teoriei arhitecturale moderne, genius loci are implicaţii profunde pentru crearea de locuri, încadrându-se în ramura filosofică a „ fenomenologiei ”. Acest domeniu al discursului arhitectural este explorat în special de teoreticianul Christian Norberg-Schulz în cartea sa, Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture”[129]

Adaptări ale conceptului original al ”genius loci” apar și în contemporane lucrări de fantezie modernă.[130]

Rezumat.

În vara anului 1962, un element de initoriu pentru domeniul arhitectonic și identitar al Piteştiului vechi, Biserica Sfântul Nicolae şi Sfântul Pantelimon ("Biserica cu ceas"- lăcaș de cult de la începutul sec. al XIX-lea ridicat de mahalagii unul peste mai vechi, de la mijlocul sec. al XVIII-lea), a fost dărâmat pentru a face loc noului centru sistematizat al municipiului reşedinţă de regiune. În contextul unei noi etape a modernizărilor centrului orașului, în anul 2007, fundațiile celor două biserici succesive, împreună cu multe morminte adiacente au fost date la iveală în cadrul unui amplu şantier arheologic de salvare. Autorul, membru al colectivului arheologic, prezintă în acest articol modul cum locuitorii orașului actual s-au raportat la acest simbol al orașului vechi pe durata șantierului, percepţia arheologiei în mediul urban contemporan, precum și maniera autorităților municipale (comanditarii lucrărilor edilitare și implicit ale ale şantierului arheologic) de asumare şi valoriicare a vestigiilor arheologice.

Pentru cei care trec prin orașul Pitești cu mașina sau pe jos, sentimentul unui oraș nou și modern, fără trecut și fără personalitate este, dincolo de orice îndoială, unul real și omniprezent. Poziția geografică admirabilă a orașului („aici, unde în Argeş coboară râul Doamnei” -Ion Pillat) dată de o utilizare inteligentă a condițiilor de mediu, nu a fost completată de construirea și protejarea unei identități bazate pe asumarea valorilor din trecut, impresia că te afli în mijlocul unui oraş fondat în a doua jumătate a secolului al XX-lea este probabil mai puternică decât în orice altă zonă urbană dintre Carpați și Dunăre. Beton, ciment, asfalt, marmură, oțel inoxidabil (prea mult oțel), aluminiu, plastic, sticlă de toate culorile, mat, translucid, gri, argintiu... toate amestecate într-un haos urban dezvoltat, rebel și prezumtiv, care nu vrea să țină cont

---

[129] https://en.wikipedia.org/wiki/Genius_loci

[130] Tom Bombadil din Stăpânul Inelelor a fost descris de savantul Tolkien Tom Shippey ca fiind *geniul loci* al Pădurii Veche , un pământ împădurit care se învecinează cu Shire.

În *Dungeons and Dragons* ediția 3.0 cartea de nivel Handbook epic , loci geniul este un malignă, puternic se prelinge care imita peisajul si nu are nici o inteligență proprie. Poate înrobi magic un vizitator, a cărui minte afectează comportamentul genius loci. Este generată spontan atunci când un loc este netulburat pentru o perioadă lungă de timp.

În *The Dresden Files* , un genius loci este un spirit elementar al unui loc. Insula Demonreach are propriul loci de geniu, numit și Demonreach, care este omniscient în ceea ce privește propria sa insulă.

de orice curent arhitectural, nici măcar să urmărescă un bun simț elementar. Privați de elementele identitare ale perenului oraș vechi, locuitorii din Pitești privesc mereu cu nerăbdare, niciodată către trecutul pe care abia îl cunosc. Poate că asta explică, printre altele, absența unui muzeu al orașului...

Meritoriu încă în picioare, împotriva tuturor nenorocirilor, în zona centrală, Biserica Sf. Gheorghe, ctitorie voievodală de la începutul celei de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea (Constantin Şerban, 1656), este numită impropriu „catedrală" (nici recomandată prin mărimea ei, nici justificate de funcția sa trecută sau prezentă), dar cele câteva biserici medievale târzii nu reușesc să contrabalanseze marea pierdere a arhitecturii seculare. Nici casele memoriale, păstrate strâns legat de memoria reprezentanților eminenti ai culturii naționale, nu au găsit nicio scăpare de la distrugere sub tăvălugii din ultimii ani: casa în care s-a născut pictorul Costin Petrescu -răzuită de pe pământ pentru a construi un parcare privată și o clădire nouă; pe aceeași stradă centrală, casa în care s-a născut un alt pictor celebru, Rudolf Schweitzer-Cumpăna, se prăbușește sub greutatea timpului și a indiferenței; la Valea Mare, chiar lângă oraș, va primi noile ei condiții, de cramă, casa scriitorului Liviu Rebreanu, unde a trăit ultima parte a vieții și în care s-a stins în cele din urmă; şi tot la Valea Mare, conacul voievodului Constantin Brâncoveanu, unde domnitorul petrecea toamnele târzii cu toată suita, culegând „viile la Pitești", s-a transformat ad-hoc, în anii sumbru ai „democrației populare", într-un centru de colectare a sticlelor murdare... Sic transit gloria mundi!

La capitolul arhitectură şi patrimoniu, Piteştiul nu are cu ce să se mândrească. Un Kronos „inversat" care îşi devorează nesăţios nu propriii copii, ci „strămoşii". Distrugerea totală, oarbă şi fără discernământ a centrului vechi al oraşului a fost un proces complex, început în 1957, în cadrul unor noi planuri de sistematizare urbană[131] privind demolarea vechilor structuri arhitecturale (rețeaua stradală, amenajarea spațiului public, fronturile stradale) - însemnând o anulare totală a identității orașului patriarhal de provincie.

Scopul avut era de a crea un oraş nou, exponent al „reconstrucției socialiste", locuită, evident, de „omul nou" care însemna „cucerirea revoluţionară a celor mai înalte culmi ale civilizației și progresului". A fost de fapt o mică prefigurare a soartei pe care Bucureștiul avea să o îndure în curând, nimic altceva decât un experiment tragic și crud, implementat în final pe Capitală.
Poate nu întâmplător Piteştiul a fost doborât de valul de sistematizare atât de devreme. Oraşul are o adevărată tradiție în înlocuirea vechiului cu noul, fiind trădat cu o oarecare voluptate de către autorități şi locuitori: centrul oraşului a fost distrus de furie în vara anului 1848 şi a fost reconfigurat începând cu anul următor conform unui proiect elaborat de arhitectul Gheorghe Rosetti; schitul Buliga, cu frumoasa sa biserică

[131] E. Greceanu, 2007, p.156-206

construită în 1746, care l-a impresionat atât de mult pe Grigore Tocilescu, a fost complet demolat în ultimii ani ai secolului al XIX-lea pentru a fi înlocuit cu noile sedii administrative județene (Palatul Prefecturii Argeș -1898-1899) și stilata grădină publică înființată în 1896 cu mari eforturi în centrul orașului, zonă de promenadă a elitei orașului prin excelență, a fost înjumătățită în 1938 de către Clubul Militar, o clădire de o arhitectură îndoielnică, banală și nereprezentativă[132], iar exemplele ar putea continua.

Ultima campanie de modernizare a centrului orașului a avut trei etape succesive (finalizate în 2000, 2003 și 2008) și a vizat întreaga axă centrală cu o lungime de 800 m, reprezentată de zona pietonală cuprinsă între Piața „Vasile Milea" (capătul sud-est) și teatrul „Alexandru Davila" (nord-vest).

Atipică și neașteptată pentru Pitești, această masivă acțiune de modernizare a dus la redescoperirea și restaurarea unuia dintre cele mai importante simboluri și repere ale identității sale: Biserica Sf. Nicolae și Sf. Pantelimon (cunoscută sub numele de „Biserica cu Ceas"), dispărută aproximativ jumătate de secol și atunci tot victima acțiunilor de modernizare și sistematizare.

Construită de localnici, chiar în inima oraşului Piteşti, la capătul de nord al insulei urbane construite înconjurate de străzile Şerban Vodă (est) şi Domniţa Bălaşa (vest) (ce nu mai există astăzi), biserica cu hramul Sf. Nicolae şi Sf. Pantelimon ca sfinţi ocrotitori aparţinând comunităţii, a fost unul dintre cele mai reprezentative monumente ale arhitecturii oraşului[133]. Inscripţia dedicată menţionează o primă bisericuță (probabil datând de la mijlocul anului 1812 și mult mărită, pe cheltuiala orașului („oamenii mahalalei") în urma unui mare incendiu din vara lui 1848 va afecta Biserica Sfântul Nicolae (însemnările contemporane indică faptul că la 18 august 1848, „trei ore din noapte" [22:00], a ars întregul oraș Pitești, trei cartiere (mahalale) și trei biserici, printre care Biserica Sfântul Nicolae)[134] .

Va fi reparată din nou în 1864. Din 1874, în turnul-clopotniţă de deasupra pronaosului a fost instalat un ceas cu patru cadrane (donaţie făcută bisericii de familia Maria şi Ştefan Babic). Astfel, biserica Sf. Nicolae din centrul Piteştiului intră în memoria colectivă a comunității urbane ca „Biserica Orașului Ceas". Mult timp, aproape 30 de ani după demolarea sa, locul a fost denumit de localnici ca punct de întâlnire, de reper cu numele: "La ceas".

Mare (aproximativ 25 mx 9 m) de tip cu o singură navă (fără abside laterale), formată

---

[132] Deși construită în 1938, clădrea nu este asimilată de localnici deoarece nu au fost găsite vederi de epocă cu silueta acesteia.
[133]Bombacu1933. P.36-9; Greceanu 1982, p.80-2; Greceanu 2007
[134] Novac 1980, p.311: Popa, Dicu, Voiculescu 1988,p. 135; Pănoiu 2004, p.79

din altar, naos, pronaos și pridvor deschis, având două turle înalte, unul deasupra naosului, iar celaltă pe pridvor, biserica Sf. Nicolae a jucat un rol important în viața orașului. Aceasta a funcționat, defapt, ca o biserică catedrală: la 30 aprilie 1878 aici a fost celebrat primul Te Deum al României Independente, în prezența domnitorului Carol I. În piața de lângă zidul de nord al bisericii a fost ridicată în jurul anului 1905 o statuie a lui Ion C. Brătianu (sculptorul D. Mirea), care avea să dispară după 1947.

Înscrisă ca monument de arhitectură în 1955, Biserica Sf. Nicolae s-a bucurat de acest statut doar șapte ani, fiind demolată de autoritățile comuniste în iulie 1962 din motive legate de noile dotări urbane ale Piteşti[135].

Nu totul din vechea biserică a fost distrus: vasele liturgice, clopotul și candelabru s-au păstrat în diverse alte biserici din oraș și judeţ, se păstrează astăzi inscripția în piatră din 1812 și ceasul cu patru cadrane donate de familia Babic în colecţia Muzeului Judeţean Argeş.

Un important set de fotografii care înfățișează ambianța interioară a bisericii se păstrează în arhivele personale ale lui Andrei Pănoiu[136] la zeci de ani de la demolare, în perioada în care Piteştiul a fost transformat treptat şi ireversibil într-un „oraş roşu", printr-un entuziasm de lucru în plen, ștergând aproape complet amintirea „Bisericii cu Ceas" din memoria colectivă a locuitorilor.

Ruinele nu au fost marcate în niciun fel, ci acoperite cu asfalt în schimb, pronaosul și pridvorul au fost suprapuse de un hotel nou construit, naosul traversat de o stradă pietonală aglomerată („Strada Mare", traseu obligatoriu pentru paradele comuniste din zilele de 1 mai și 23 august), altarul acoperit de o nouă zonă verde "elegantă". În câțiva ani nimic nu a mai amintit de importantul monument arhitectural și ecleziastic, simbol al orașului, care a stat cândva chiar în acel loc.

Statutul de memorie i-a fost refuzat „Bisericii cu Ceas", scufundându-se direct, direct, în tabu. Au existat însă cazuri excepţionale, atipice, când unii autori au îndrăznit să circule și să propage vederi și fotografii cu imaginea bisericii în anii foarte glorioși ai „marilor realizări", fotografii document păstrate până în zilele noastre.

În vara anului 2007, la 45 de ani de la demolare, a apărut o neașteptată ocazie de a scoate la lumină rămășițele „Bisericii cu Ceas", atâtea câte se mai păstrau, deoarece începea cea de a treia etapă de modernizare a orașului: zona centrală a municipiului Pitești (sectorul dintre Piața „Muntenia" la sud şi teatrul „Alexandru Davila" la nord).

[135] Popa 2009, p.199. E. Greceanu 2007 plasează demolarea în 1963
[136] Pănoiu 2004, foto p.82-3

Unde se afla exact locul bisericii și cât de mult s-a păstrat sub asfaltul străzii pietonale, nimeni nu putea spune cu exactitate, au existat chiar sugestii de tăiere a imboldului arheologilor de la bun început, argumentând că ancheta arheologică nu ar găsi nicio justificare sau motiv, fiind complet inutilă deoarece demolarea din 1962 a fost una totală, ștergând de pe pământ orice urmă a biserică.

Săpăturile arheologice, finanţate integral de către beneficiar (Municipiul Piteşti) s-au desfășurat timp de aproape o lună, în perioada 12 iunie - 9 iulie 2007. Prima provocare pentru echipa arheologică a fost urmărirea locației exacte a bisericii reconstruită în anii '60 şi '70 ai secolului XX.

Corelând informaţii din vechile planuri ale Piteştilor cu unele cărţi poştale pictate de epocă, și beneficiind de faptul că una dintre clădirile din apropiere (fostul Restaurant „Argeşul"), contemporană bisericii, scăpase de la demolare, existând și astăzi pe amplasamentul ei, au fost pornite măsurătorile începând de la această clădire, folosită ca reper iniţial. Imediat după îndepărtarea stratului de asfalt recent, au apărut două dungi roşii paralele, vizibile în patul de nisip și pietriș al stratului de asfalt. Dungile erau urmele zidurilor nordice și sudice ale bisericii. A devenit clar că măsurătorile realizate iniţial erau corecte și identificau părţi ale vechii biserici, iar fundaţiile erau încă la locul lor. Fundațiile clădirii din 1812 (de tip o singură navă, fără abside laterale), din cărămizi legate cu mortar de var, **au fost găsite doar parţial, deoarece vestul naosului şi pronaosul sunt suprapuse de actualul Hotel „Muntenia" (cladirea A, construită în 1970).**

Din prima biserică, construită la mijlocul secolului al XVIII-lea, construită din cărămidă și formată doar din naos și altar, săpăturile au recuperat fundaţia peretelui sudic al naosului și parţial a altarului, precum și un mic fragment din fundaţia peretelui de vest al navei. Pe parcursul cercetărilor arheologice au fost identificate și investigate paisprezece morminte trei în interiorul/amprenta bisericii și unsprezece în aer liber. Raportul tehnic de săpătură fiind publicat în 2007, iar un raport ştiinţific extins cu ilustraţii bogate ş inumeroase detalii a fost publicat în jurnalul muzeului în care lucrează arheologii[137].

La scurt timp după săpătură, un articol scris într-un limbaj atractiv și nepretenţios, înţeles de toate persoanele interesate de istoria locală, fără termeni tehnici și de specialitate, a fost publicat într-o revistă de cultură și istorie emisă de Căminul Cultural Pitești sub egida municipiului.

Merită consemnat modul în care aceste descoperiri au fost percepute de locuitorii din Piteşti şi de public în general. Nu trebuie uitat că a fost prima săpătură arheologică efectuată vreodată la Piteşti (dacă lăsăm deoparte micile cercetări arheologice

[137] Studiu arheologic publicat în Argesis 2008

efectuate de-a lungul timpului la diferite biserici din oraş, cu ocazia lucrărilor de restaurare sau consolidare).

Vizibilitatea și impactul asupra locuitorilor orașului a fost mult mai mare deoarece acest site a fost amplasat într-una dintre cele mai frecventate spații publice ale orașului, pe o stradă pietonală aglomerată.

Așadar, arheologia și-a părăsit dimensiunea exotică care a fost percepută de mentalitatea colectivă și a coborât în stradă, printre oameni, în slujba comunității. A fost prima întâlnire a locuitorilor din Piteşti cu arheologia şi au apărut reacţii în consecinţă: cei mai vârstnicii amintindu-și bine de biserică, uneori impresionați până la lacrimi de readucerea la lumină a rămășițelor, iar cei mai mici, necunoscători ai istoriei locului, erau foarte surprinşi deoarece nu și-au imaginat niciodată că sub asfaltul pe care până în ziua precedentă își plimbau liniștiți cărucioarele copiilor puteau să existe o biserică și un cimitir de câteva sute de ani.

Săpăturile arheologice şi dezvăluirea treptată, zi de zi, a vestigiilor, au dus la o emulație vădită în rândul populaţiei oraşului, de o intensitate până atunci fără precedent în Piteşti. Împreună cu arheologii, oamenii din oraș au redescoperit o bucată semnificativă din istoria propriului oraș, un element identitar de importanţă primordială. Presa locală, prezentă neobosit pe parcursul desfăşurării cercetărilor, a contribuit în mare măsură la amploarea și evoluția acestei atitudini pozitive, prin furnizarea de ample reportaje și comunicate de presă despre „ce e nou" pe situl arheologic din „centrul orașului"

Biserica „Sf. Nicolae" renaşte din propriile-i ruine

Exemplu articol din ziarul "Adevărul", anul CXXX, nr. 5055, 14-15 iunie 2007

După descoperirea celor două biserici suprapuse (de la mijlocul secolului al XVIII-lea și din 1812) și a cimitirului aferent, documentarea situației arheologice, conservarea și publicarea rezultatelor primare, zona cu vestigiile celor două biserici a fost lăsată neacoperită și predată ca atare de către firma de construcţii Consiliului Local

(beneficiarul lucrărilor). În curând trebuia luată o decizie în legătură cu posibilitatea conservării in situ a rămăşiţelor bisericii (o premieră pentru Piteşti), opţiune pe care - aşa cum au început să se arate articolele din presa locală - a ţinut să o facă Consiliul Local şi pentru care locuitorii oraşului şi-au exprimat entuziasmul şi acordul deplin.

La 13 iulie 2007, la câteva zile după finalizarea săpăturilor arheologice, instituţiile mai mult sau mai puţin implicate în proiectul „Bisericii cu Ceas", după 45 de ani de uitare, au susţinut o conferinţă de presă comună în sala Muzeului Judeţean Argeş. Mai multe figuri marcante ale culturii şi administraţiei argeşene au fost acolo pentru a răspunde întrebărilor din partea presei: viceprimarul, directorul judeţean de patrimoniu cultural, directorul muzeului, vicarul episcopului.

După prezentarea principalelor rezultate ale cercetării arheologice, s-a ridicat o nouă problemă: conservarea şi punerea în valoare corespunzătoare a vestigiilor. Au fost prezentate numeroase propuneri şi soluţii mai mult sau mai puţin revoluţionare şi spectaculoase: conservarea ruinelor şi acoperirea lor cu un pasaj din sticlă cu iluminat nocturn, refacerea bisericii, la 50 de ani de la demolare (anul preconizat 2012), amplasarea unui lăcaş de cult nou proiectat sub un patronaj extins: Sf. Nicolae, Sf. Panteleimon (primul patronat) si Sfintii Constantin si Elena (sfintii ocrotitori ai orasului).

Tot restul verii anului 2007, visătorii şi populaţia rezidentă nevinovată-naivă au aşteptat demararea proiectului care se ocupă de conservarea ruinelor din centrul oraşului. Dar curând a devenit evident că ceva nu mergea. Rămăşiţele arheologice rămase descoperite la începutul lunii iulie păreau să nu mai intereseze pe nimeni. Presa locală a coborât şi ea tonul şi a redus drastic până la suprimare poveştile despre soarta strălucitoare rezervată ruinelor, despre pasajele de sticlă sau despre noua clădire a bisericii cu multe hramuri...

Deja în august zona ruinelor, încă deschisă, se întorcea încet, dar sigur în uitare. Deodată, într-o dimineaţă de septembrie, trecătorii prin zona centrală, pe atunci deja obişnuiţi cu şanţurile arheologice deschise cu trei luni mai devreme, au văzut un peisaj cu totul nou. Întreaga zonă arheologică cu temeliile celor două biserici fusese acoperită cu un strat gros de pământ, acoperit până la nivelul actual al străzii.

Curând, în octombrie, au apărut pavelele şi au nivelat totul. soarta ruinelor a fost pecetluită, îngropată din nou sub un strat gros de pământ şi ciment. Dintre toate variantele şi soluţiile, s-a ales cea mai economică, fără probleme şi convenabilă, chiar dacă mărunte, modestă şi plictisitoare ca viziune şi execuţie: acoperirea întregii zone cu pavele de ciment (colorate în acelaşi galben cu cele ale restului zonei pietonale centrale) ce conţineau câteva reflectoare încorporate pentru a marca conturul bisericii din 1812.

Varianta aleasă a fost la mare distanţă de soluţiile prezentate la conferinţa de presă, acum uitate cu totul, dar a trecut rapid şi uşor fără nicio reacţie semnificativă în presa locală sau societatea civilă. O tăcere laşă şi o ruşinoasă lipsă de reacţie, ruptă ici şi colo de rarele (dar mai meritorii) intervenţii împotriva uciderii pentru a doua oară a „Bisericii cu Ceas". Dar aceste opinii izolate nu aveau nicio putere (sau poate că nu s-au vrut să aibă vreuna) care să ducă la finalizarea unei forme coerente de protest.

Pentru a evita orice potenţiale mustrări, Consiliul Local al municipiului Piteşti a considerat necesar să cinstească memoria locului măcar printr-o machetă în miniatură a bisericii, dacă nu ar fi reuşit să păstreze ruinele. Aşadar, în a doua zi de Crăciun 2008, în prezenţa unei numeroase asistenţe şi, bineînţeles, cu binecuvântările unui sobor de preoţi, obişnuit cu astfel de ocazii, peste altarul adevăratei „Biserici cu Ceas", primarul, episcopul Argeşului şi directorul Direcţiei de Cultură Argeş, cu simţul datoriei împlinit, au dezvelit miniatura din lemn şi tablă de aramă a unei biserici. Spun voit despre o biserică, pentru că miniatura respectivă (termenul de „machetă" este prea solicitant în acest caz, chiar nepotrivit, întrucât presupune respectul pentru proporţiile şi trăsăturile definitorii ale monumentului) nu avea nimic în comun cu „Biserica cu Ceas", cu excepţia, poate, a locaţiei.

„Biserica cu ceas" ne-a fost redată

Prin grija primarului, pe locul unde s-a aflat, în centrul Piteştiului, Biserica „Sf. Nicolae" - la scară redusă - poate fi din nou admirată. Citiţi în pagina 14.

Articol din ziarul Argeşul, anul CXXI, nr. 5497, 29 decembrie 2008

Dar simpla suprapunere a pseudo-simbolului de deasupra bisericii vechi, îngropată din nou sub tone de ciment, ar fi trebuit să fie considerată o impietate. Absolut jenant, ignorând amploarea şi arhitectura bisericii originale, împodobită cu ferestre colorate care sugerează vitralii, cu un ceas de plastic (un ceas de masă „made in China", care

funcționează cu baterii) atașat de peretele vestic (!) și imaginea Sfântului Nicolae, într-un basorelief sculptat, plasat deasupra intrării, carcasa de lemn amintea mai degrabă de casele-suveniruri care umpleau, înainte de 1990, magazinele de artizanat (și uneori tarabele târgurilor populare)... turnurile, făcute din foi de cupru așezate stângaci împreună prin lovituri de ciocan, au contribuit la imaginea ridicolului complet.

Întregul ansamblu a fost completat de un piedestal de ciment cu scop de bază, a cărui suprafață brută și neprelucrată se ridica grosier în spațiul verde înconjurător, puținele ramuri de pin care învăluiau pios-patetic cimentul nereușind să-l ascundă. În afară de această miniatură, un panou explicativ (odinioară loc de afișare a reclamelor către o rețea de telefonie mobilă) înfățișa biserica (cu imaginea greșită prin inversarea a reproducerii unei cărți poștale ilustrate de epocă) și o scurtă istorie a monumentului. Desigur, autorii textului explicativ nu uitaseră să menționeze că „săpăturile efectuate în vara anului 2007 nu au scos la iveală un inventar arheologic relevant".

Pentru cei obișnuiți să citească printre rânduri, este evident că în această minimizare forțată și artificială a rezultatelor săpăturii arheologice își găsește rădăcinile o scuză slabă a deciziei de a trimite înapoi în asfalt și beton toate rămășițele bisericii.

Încă o dată, reacțiile critice ale comunității s-au dovedit a fi lipsite de coerență și consecvență. Cu toate acestea, au fost câteva intervenții pline de substanță, propagate mai ales în „blogosferă", dar total insuficient pentru a contracara otrăvirea propagată de bombasticele titluri de prima pagină ale presei locale, unanim căzute în extaz: Biserica cu Ceas ne-a fost dată din nou și Biserica cu Ceas readusă în viața Piteștiului, Biserica Sf. Nicolae a fost refăcută în centrul oraşului („Curierul Zilei", 29 decembrie 2008) etc.
A fost nevoie de aproape un an pentru ca autoritățile să-și dea seama că modelul simulacru, atât de pompos dezvăluit în cadrul unei ceremonii demne de cauze mai bune, nu a făcut-o deloc cu demnitatea, evlavia și istoria tristă a monumentului pe care pretindea că îl simbolizează, nu menționează totala sa discordanță față de vechea biserică în ceea ce privește aspectul, dimensiunea și caracteristicile arhitecturale.

În toamna anului 2009, kitschul respingător din centrul Piteşti, servit comunităţii ca monument evocator şi decor urban, a fost învelit într-o prelată militară şi a stat aşa multă vreme fără nicio explicaţie „oficială". O scurtă notificare de presă a dezvăluit informaţii că „modelul" s-ar pregăti pentru restaurare. A dispărut de la bază într-o dimineață, la fel de brusc cum apăruse, urmând, desigur, calea atelierelor de restaurare. Urât și cenușiu, piedestalul de ciment a rămas neocupat de atunci, **dovadă a unei încercări total nereuşite şi deloc inspirate de a recupera un valoros simbol al identității urbane.** Astăzi, singurul element care evocă trecătorilor obișnuiți care sub picioarele lor sunt îngropate vestigiile „Bisericii cu Ceas" care exista odinioară în mijlocul Piteștiului este panoul explicativ în care se afișează imaginea în oglindă a monumentului.

În ceea ce priveşte cele două rânduri de spoturi încastrate în pavajul propriuzis, puţin căptuşite de-a lungul pereţilor perimetrali, menite să sugereze amplasarea bisericii pe timp de noapte, s-au dovedit curând a fi o soluție nefericită: unele corpuri nu funcţionau adesea, iar lumina lor destul de slabă, chiar şi atunci când au făcut-o, deoarece materialul vitrificat sablat care le acoperea a fost zgâriat rapid de praf şi vreme, precum şi de paşii trecătorilor. Aceştia din urmă traversează zona la fel de indiferenţi acum, aşa cum erau în iunie 2007 – de fapt, nu există nicio diferenţă în modul de a percepe (mai degrabă ignorarea) semnificaţia şi semnificaţia istorică a spaţiului înainte şi după săpăturile arheologice.

Sunt puţini cei care îndrăznesc să citească textul de pe panou şi sunt şi mai puţini acei cunoscători care înţeleg rostul celor două linii paralele de spoturi... puse de arhitectul mult prea inspirat. O altă ocazie de a salva şi răscumpăra o bucată din fostul Piteşti a fost ratată.

CONCLUZII

Locaţia Piaţa Muntenia 1 este mai mult identitară decât comercială. Folosirea din vechime ca loc de stat, de oprire, de discernere a direcţiei de mers – de traversare a râului sau de mergere de-a lungul său, este dublată de spiritual ca binecuvântare, moment de legătură cu divinitatea, pentru a fi îndrumat din acest loc pe drumul cel bun. Nu întâmplător aici a fost un punct de ”rămânere”, de popas, probabil loc de han, apoi Hotelul Spendid, acum Hotelul Muntenia. Şi nu întâmplător, din dorinţa de siguranţă, locul a fost dublat de amplasamentul bisericii Sf. Nicolae, ulterior de vecinătatea apropiată a Schitului Buliga, al cărui ctitor are povestea cuprinsă în prezentul studiu.

Folosirea la maxim a posibilităţilor actuale ce construre a sitului, în interes strict comercial / imobiliar, s-ar putea să nu ducă spre un succes financiar, deoarece încărcătura locului / genius loci indică mai mult un caracter identitar. Se va avea în vedere şi dezvoltarea actuală a funcţiunilor din zonă, private de accesul facil auto cu acces exclusiv pietonal datorat dezvoltării pe verticală a imobilelor din această zonă.

Continuarea dezvoltării funcţiunii turism are ca suport locaţia aici a hotelului ”Spendid” – după denumire: cea mai bună / formidabilă locaţie – loc al Piteştiului. De altfel programul unui vechi han medieval, acela de cazare, ocrotire a negustorilor, pauză a tranzitului comercial este mult mai potrivită cu specificul definitoriu al Piteştiului, acela de loc de întâlnire a unor drumuri comerciale, cu toate avantajele de oprire într-un astfel de locaţie.

Preluăm în acest capitol concluziile reieşite din explicitarea regimului tehnic transmis

prin certificatul de urbanism emis pentru modernizarea imobilului şi concluziile capitolelor precedente care au în vedere specificul amplasamentului:

Amplasamentul studiat face parte dintr-o zonă construită protejată importantă din punct de vedere urbanistic-arhitectural, a cărui completare sau remodelare implică intervenţii majore asupra unui ansamblu urban considerat etalon la cest moment de către administraţia publică municipală.

Corpul I 1970 al Hotelului Muntenia suprapune parţial peste fundaţiile vechii biserici Sf. Nicolae, numită şi ”Biserica cu ceas”, respectiv peste turla cea mai înaltă ridicată deasupra pronaosului, ce susținea expunerea cadranelor de ceas, la sfârșitul secolului al XIX-lea

Acest loc a fost asimilat identitar de către comunitate, fiind considerat, atât în perioada ante 1963 cât și ulterior după 1990, până în prezent – inima localității.

Pentru încadrarea în caracteristicile zonei istorice protejate a volumetriei construcţiei intenţionate se propune remodelarea corpurilor de construcţii existente ce vor conţine sugestii şi elemente identitare cară să amintească istoricul şi specificul în timp al locului.

Având în vedere reperul de înălțime al Corpului II 1976 al Hotelului Muntenia, precum și perspectivele din diverse puncte ale orașului asupra acestuia, se vor adopta soluții pentru înscriere în zonă, fără a se crea disonanțe, păstrându-și însă caracterul de reper.

Construirea pe vechiul amplasament al Hotelului Spendid se va face, dacă se va considera oportun, prin retragerile de la actualele limite de proprietate, respectându-se vechiul amplasament ce poate fi găsit subteran, la nivelul fundaţiilor.

Reconfigurarea spaţiului din faţa Casei Armatei se va face astfel încât să fie lăsată liberă perspectiva către locul turnului cu ceas care va fi amintit prin elemente de arhitectură si/sau plastică de fațadă pentru Corpul I – 1970 Hotel Muntenia, ce suprapune parţial peste fundaţiile pronaosului bisericii Sf. Nicolae, descrisă detaliat în prezentul studiu.

În acest caz, retragerile Corpului peste Hotelul Splendid pot fi mult mai mari, avându-se în vedere perspectivele din Piaţa Muntenia spre locul ”turnului cu ceas”. Menţionăm însă că soluţia de remodelare va fi mult mai uşor acceptată de către populaţia municipiului dacă se va renunţa la intenţia de constrire peste amprenta vechiului Hotel.

Curtea de primire specifică unei funcţiuni turistice de cazare cu galerii comerciale va fi configurată reamintind vechile trasee de circulaţii şi clădirile construite de-a lungul timpului în acest loc constituindu-se într-un spaţiu urban ce va deveni identitar pentru

localitate, cu posibilitatea de a fi folosită de către publicul larg, nu doar de clienţii hotelului. Aceasta va fi valorizată prin expunere de statui, instalații urbane și repere – artefacte istorice.

Există posibilitatea prelungirii spațiului verde a grădinii publice, pe acest lot, deoarece până aici a fost întinderea vechiului Schit Buliga, pe vechea luncă a pârâului unde, în zona de jos, au fost amenajate prăvălii.

Placa pisaniei spartă în patru bucăți în momentul demolării rapide a bisericii poate fi expusă ca artefact în zona urbană nou reconstituită.

Important ca reper, cadranul ceasului ce era montat pe cele trei laturi ale turnului peste pronaos al bisericii trebuie amintit în compoziția urbanistică, deoarece a dat identitatea locului, păstrată mult timp, chiar în noua configurație din perioada comunistă și contemporană. Este indicat a se găsi designul unor cadrane care să fie adaptat noii arhitecturi propuse, dar potrivit vechii arhitecturi ce trebuie reamintite.

”O concluzie importantă şi cu desăvârşire nouă, cel puţin la noi, este acea conform căreia forma urbană - respectiv volumul construit şi spaţiul liber – deţine o anumită autonomie faţă de factorul social, economic sau politic... Nu trebuie să fim greşit înţeleşi. Aducerea în discuţie a tratatului lui Filarete (Proiectul Oraşului Ideal) nu vrea să sugereze că la Bucureşti s-a aplicat ca atare modelul arhitectului milanez. Ceea ce însă se poate susţine, şi aceasta pe baza relaţiilor geometrice descoperite şi desigur verificate în teren, este că acest spaţiu apare contaminat de spiritul epocii, şi că şi aici, în Ţara Românească nu se lucra în mod întâmplător.” [138]

Concluziile Danei Hărhoiu despre Bucureşti pot fi extrapolate și pentru cazul orașului Pitești: ”Modificarea structurii urbane a oraşului are loc după moartea lui Brâncoveanu, când domnitorii fanarioţi aduc în bagajele lor odată cu noi obiceiuri şi o tipologie urbană a cărei origine trebuie căutată în cartierele creştine ale Constantinopolului”[139].

Asemănarea cazului Pitești cu cel al modernizării Bucureştiului prin impunerea transformărilor de „natură morfologică” este descrisă de Dana Harhoiu: „Această intervenţie este prima care uită centralitatea de la Sfântu Gheorghe vechi.” Este momentul apariţiei oraşului modern, care aduce desacralizarea oraşului preexistent. Să notăm un singur exemplu: „Casa de Economii se construieşte pe locul Mănăstirii Sfântul Ioan cel Mare. Un simbol mai agresiv al desacralizării decât casa banului în locul casei Domnului este greu de găsit!”

[138] Comunicare prezentată la A.R.A. 8 – aprilie 2007 Alexandru Beldiman IN MEMORIAM DANA HARHOIU
[139] idem

Dana Harhoiu îşi încheie remarcabilul studiu cu un citat – profetic vrem să credem - din Mircea Eliade : „Bucureştiul este menit să ne verifice posibilităţile de creaţie, de configurare, de afirmare spirituală. Îl putem urâ, îl putem dispreţui, îl putem compătimi. El îşi păstrează funcţiunea, orice am crede noi şi urmaşii noştri despre el. Pentru simplul motiv că Bucureştiul a fost ales de un păstor cunoscător al semnelor, să fie centrul. Şi aici unde se dau atâtea bătălii vom afla într-o zi cine putem fi.”[140]

Parafrazăm ca încheiere a concluziilor: Locul acesta din Pitești ”este menit să verifice posibilităţile de creaţie și de configurare” urbană a generației actuale de creatori arhitecți în redarea identității inimii orașului.

[140] Alexandru Beldiman IN MEMORIAM DANA HARHOIU A.R.A. 8 – aprilie 2007

BIBLIOGRAFIE:

Eugenia Greceanu, Ansamblul urban medieval Pitești, 2007, Editura Paralela 45

Eugenia Greceanu, Elemente de metodică în cercetarea centrelor istorice ale oraşelor, în: Arhitectura XXIV, nr. 4, 1976

Eugenia Greceanu, Patriciatul şi monumentele de arhitectură urbană din Botoşani şi Piteşti înainte de 1800, în „Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă", XVI, nr. 1, 1985

Eugenia Greceanu Comunicare prezentată la Sesiunea de istorie a urbanismului, cu tema .,Distrugerea şi reconstrucţia oraşelor", organizată de C.I.O.R. - Comisia de istorie a oraşelor din România - şi Universitatea Tehnică Timişoara - Facultatea de Construcţii, 9-1 1 iunie 1995.

Andrei Pănoiu, Arhitectura și sistematizarea așezărilor din Argeș și Mușcel sec. XVIII-XIX, 2004, editat de Direcția Județeană pentru cultură, Culte și Patrimoniu Național Argeş

Maria Mulțescu, arh. Alexandru Mulțescu, STUDIU ISTORIC PUG MUNICIPIUL PITEŞTI, 2008

Radu Crețeanu, DATE PRIVIND MONUMENTELE VECHI DIN PITEŞTI ŞI PUNEREA LOR ÎN VALOARE ÎN CADRUL ACŢIUNII DE SISTEMATIZARE A ORAŞULUI , BMI, 1970

PUG REACTUALIZARE PLAN URBANISTIC GENERAL MUNICIPIUL PITESTI / JUDEŢUL ARGES / 2012 REVIZIA 6 7

N. Stoicescu, Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova. Sec. XIV - XVII, Bucureşti, 1971

Alexandru Beldiman IN MEMORIAM DANA HARHOIU, Comunicare prezentată la A.R.A. 8 – aprilie 2007

Arhivele Naţionale – Argeş, fond Episcopia Argeşului, dosar 54/1929-1937

Arhivele Naţionale – Argeş, fond Primăria Piteşti, dosar 13/1962

Arhivele Statului Bucureşti, fond Ministerul Lucrărilor Publice, dosar 1231 .1851 adresa din 1852 decembrie 5

Bălan, C., - Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848), Bucureşti, 1994.

Bobancu, T, Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric, Piteşti, 1933.

Branişte M., Câteva ştiri despre şcolile din oraşul Piteşti înfiinţate pe lângă biserici. înainte de Regulamentul Organic, în MO, an. XVII, nr. 3 - 4, 1965

Branişte, I. Diaconescu, Pisanii, însemnări şi manuscrise din vechile biserici ale oraşului Piteşti, Mitropolia Olteniei 23, 1971, 3-4 (martie-aprilie), pp. 257-262.

Branişte, M., 1. Diaconescu, op. cit., III, în MO, 1 97 1 , nr. 5 - 6,

Cojocaru L., Documente privitoare la economia Ţării Româneşti. 1800 - 1850, voi. 1
Cristocea , Spiridon, Elena Moraru, Romeo Maschio Piteştiul de altădată O istorie ilustrată, Editura Ordessos, Pitești, 2011

Cronicari munteni, voi. 11, ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, Bucureşti, 1961
Diaconescu, Pisanii. însemnări IL în MO, 1 97 1 , nr. 3 - 4, Bobancu, Biserici din judeţul Argeş, în BCMI, XXVI, 1 933,

Documenta Romaniae Historica (= DRH). B. Ţara Românească, vol. l, Bucureşti, 1966,

Drăghiceanu Virgil, Curţile domneşti brâncoveneşti.Curţi şi conace sfărâmate, în BCMI, IV, 1911

G.M. Cantacuzino, Oraşul Iaşi: un peisagiu, conferinţă ţinută la 21 martie 1958 la filiala Uniunii arhitecţilor din laşi, Hierasus, 1981.

Curinschi, G., Conservarea specificului oraşelor. Însnoirea fondului construit urban. un proces logic, în RMM, seria "Monumente istorice şi de artă'; nr. 2, 1975,

Gheorghiu Teodor Octavian, Cetăţile oraşelor. Apărarea urbană în centrul şi estul Europei în Evul Mediu/Fortified towns. Urban Defense in Medieval Central and Estern Europe, Bucureşti, editura Simetria, 2000.

Giurescu, Dinu C. , Ţara Românească în veacurile XIV - XV, Bucureşti, 1973

Harhoiu,Dana, Bucureşti un oraş între Orient şi Occident /Bucharest a city between Orient and Occident, ed. Simetria and Arcub, Bucureşti, 2001 (ed. a IIa)

Ionaşcu, I., Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824, cu prefaţă, indice şi o hartă, Bucureşti, 1942
Joja, Constantin , Sensuri şi valori regăsite, Bucureşti, 1981

L'urbanisme au Moyen Age, Geneve, 1974

Măndescu, Dragoş Romeo Maschio, Teodor Cioflan, Muzeul Judeţean Argeş, publicat în ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XVII, 2008
Păduraru Marius şi Aurel Radu MARTIN BULIGA, EXPONENT AL ELITEI NEGUSTOREŞTI DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ, ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

Puşcaşu, Voica Maria , Actul de ctitorire ca fenomen istoric în Ţara Românească şi Moldova până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, Bucureşti, 2001

Radu, A., Contribuţii documentare referitoare la istoricul Bisericii Sf. Nicolae din Piteşti (I), 2013, "Restituiri" - Revistă-document a Centrului Cultural Piteşti, nr. 2/2013

Rădulescu, I, Comerţul şi industria în trecutul oraşului Piteşti, Piteşti, 1 938, p. 6.

Rădulescu, Ion Gr . Comerţul şi industria în trecutul oraşului Piteşti

Rosetti, Dinu V. , Observaţii arheologice privind vechimea oraşului Piteşti, în RMM, seria "Monumente istorice şi de artă'; nr. 1/1977

Sacerdoţeanu, Aurelian Inceputurile oraşului Piteşti, în Muzeul Piteşti. Studii şi comunicări, 1971 , Piteşti,

Tamaş, V., Din istoria oraşului Piteşti. Grădina publică, în "Secera şi ciocanul'; nr. 3709 din 20.1V.1 966.

Udrescu, D. Date şi aspecte din trecutul oraşului Piteşti, lucrare în manuscris, apud,

Urechia, V., Istoria românilor, vol. X,

Udrescu, D., Piteşti SBO. Oraş domnesc şi cetate de scaun, în "Secera şi ciocanul'; nr. 4394 din 28 iulie 1968

Zicu Ionescu, Despre bisericile din Piteşti care nu mai sunt, în „Păstorul Ortodox", serie nouă, nr. 2/1995

http://www.primariapitesti.ro/portal/arges/prim/portal.nsf/AllByUNID/000429FE?OpenDocument

http://archaeoheritage.ro/2012/05/topul-vechilor-biserici-ale-pitestiului/

http://www.revistamonumenteloristorice.ro/fisiere/BMI_1970_anul XXXIX-Nr3-011.pdf

http://www.infopitesti.ro/wp-content/uploads/2019/09/Hotel-Victoria.jpg

https://en.wikipedia.org/wiki/Genius_loci

https://www.academia.edu/3688824/Archaeology_in_Pite%C8%99ti_The_spirit_of_place_The_case_of_The_Town_Clock_Church

http://ran.cimec.ro/